

EDUCATION DEPARTMENT
PUNJAB.

PERSIAN SELECTIONS
FOR SECONDARY SCHOOLS.

سرمايه خرد

RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS.
Mufid-i-Am Press,
LAHORE.

سرمایہ و خرد

تعداد جلد : ۲۰

دفعہ ۵

قیمت فی جلد ۴ روپايں

فهرست مضامین

مضمون	نمبر صفحه
مُنْتخَبَاتِ فارسی در عُقْلُکُوکِ یورمیه	۳۳ تا ۱
صُحْبَتِ خویشتی و قوی	۱
تاخوشی و زیباری	۸
غسل	۱۲
لباس پوشی	۱۷
خواب و استیخار	۲۳
اجتنال و شک	۲۷
تغییب	۲۲
تضییق و انکار	۲۵
عصه و اندوه	۲۵
مشغورت	۲۶
آداب مصاحبت اهل رابران	۲۸
حُفَّتَن و خوابیدن	۳۰
مُتَفَرِّقِ عُقْلُکُوکِ	۳۳
بازی اطفال	۳۵
شکار	۳۸
تغییر مکان	۴۰
مُنْتخَبَاتِ تاریخِ مُلْکِ صاعسب	۴۴ تا ۱۰۰
زُکُره احوال نادر شاه	۴۴
مُنْتخَبَاتِ اخلاقِ جلالی	۱۰۱ تا ۱۲۸
لازم و دُوم در تدویر منزل	۱۰۱
لُغَةُ پُهارم در سیاستِ اولاد	۱۰۱
لُغَةُ بَیْجَم در رعایتِ حقوقِ پدران و مادران	۱۱۲
لُغَةُ مَشْهُم در سیاستِ خدمت	۱۱۵

انحرابوں کے قاعدے

نمبر شمار	قاعدے	مثالیں
۱	مختلط ہے دو چٹھی لکھتی گئی +	قد صا
۲	توین غنہ جو لفظ کے درمیان ہے۔ اُس پر اٹھا جزم دیا ہے۔ اور جو آخر میں ہے۔ اُس میں نقطہ نہیں دیا +	رائہ۔ جاں +
۳	یاے مفروضہ جو لفظ کے آخر ہے۔ وہ دائرے کی لکھتی گئی ہے +	کشتی
۴	یاے مفروضہ کے سوا باقی سب یاے بہی لکھتی گئیں +	بے۔ گے۔ جائے۔ اوتے +
۵	جو واؤ بولی نہیں جاتی۔ اُس کے نیچے آڑی لکیر ہے +	خود۔ غولیش +
۶	حرف مفتوح پر وڑیں زبر لکھا ہے۔ جاں واؤ یاے کے مفروضہ اور مجھول ہونے کا شبہ پڑتا ہے + لہ	پہا رینہ۔ زیور۔ غور۔ سیر +

لہ باقی قاعدے انحر کے ملے پر دیکھو +

مکتوبات فارسی در گفتگو بے یومیه

صحبت خویشی و قومی

رساند +
آقا تو روز- بگویش
که انشاء اللہ فردا حاضر
خدمت می شوم +
مهر جان- او حالا میخواهد
عرض کند +
آقا تو روز- آخر او بمن
چہ می نویسد بگوید ؟
مهر جان- منی دائم چہ

مهر جان - آقا ! خیلی
عجب است - کہ امروز شما
تشریف آوردید !
مهر جان - بشده خیلی
تشنه زیارت بودم +
آقا تو روز- نسبت بمن
چہ خدمت می است ؟
مهر جان - خواهر من
می نویسد - سخن واجبی بعرض

مضمون	شماره صفحه
مغرب در بعضی اوراق	۱۱۹
سنت اول در وصایای افعلاطون	۱۱۹
سنت دوم در وصایای ارشطاطاریس	۱۲۲
تذکره مصنف	۱۲۸
مختصات و ارتفاع میزدا غارب - ارتفاع	۱۵۳ تا ۱۵۹
مختصات و ارتفاع میزدا غارب - ارتفاع	۱۵۳ تا ۱۵۹
مختصات اسکندر نامه	۱۹۳ تا ۱۵۳
خراج خواستین دارا از اسکندر و جواب دادن او	۱۵۴
تزیین کردن اسکندر لشکر را به حزب دارا	۱۵۹
راے زدن دارا در کار اسکندر با خاصان خویش	۱۶۳
نامه دارا به اسکندر به تهدید و عتاب	۱۷۰
جواب نامه دارا از اسکندر	۱۷۴
مصاف کردن دارا با اسکندر در موصل	۱۷۸
پیروزی یاقین اسکندر بر دارا و کشته شدن دارا	۱۸۳
تذکره شیخ نظامی گنجوی مصنف اسکندر نامه	۱۹۳
مختصات شاهنامه	۱۹۳ تا ۲۱۲
پرویدین شهراب نام و نشان سزداران	۱۹۵
یاقین شهراب بر خیمه کاؤوس و بر کردن میخها	۲۰۲
نبرد مرستم با شهراب	۲۰۵
کشتی گریختن مرستم و شهراب و رمائی	۲۱۳
یاقین مرستم از او به چاره	۲۱۳
کشته شدن شهراب بدست مرستم	۲۱۷
نوشه دارو خواستین مرستم از کاؤوس براسی	۲۲۲
شهراب و ندادن او آل را	۲۲۲
زاری کردن مرستم بر شهراب و بزدن تا پوتین	۲۲۳
به زایل شدن نزد نزال و رودایه	۲۲۳
همی یاقین مادر شهراب از کشته شدنش	۲۲۹
تذکره فردوسی مصنف شاهنامه	۲۳۲

کلثوم نمہ - کایہ وادی
 دارم - در خلوت خواہم گفت +
 نو روز - اینجا بیج بیگانہ
 نیست - شما آشکارا حرف
 زنید +
 کلثوم نمہ - پیش روی
 مردم - تو ائمہ گویم +
 نو روز - در گوش من
 بگوئید +
 کلثوم نمہ - سرگوشی در
 مجلس خوب نیست +
 نو روز - بیا - پشتو رشتہ
 حرف زنیم +
 کلثوم نمہ - خجیل مناسب
 است +
 نو روز - حالاً بگد - مطلب
 شما پچہ چیز است ؟
 کلثوم نمہ - حرفے کہ من
 مے گویم - باید کہ آن را پیش
 راین و آن بروز ندرہید کہ

فلانی بہ من چنیں و چنال
 گفتہ است +
 نو روز - آہستہ رہا
 مے گوئی - بلند بگو - گوشم
 قدرے سنگین است +
 کلثوم نمہ - من آہستہ
 باریں جت حرفے مے زخم -
 مبادا پشتو دیوار کسے گوش
 کند و حرفے مرا ریشود -
 پیش پسر شما نقل بکند +
 نو روز - نہ خیر - کسے
 مے رشود - تو مطلب را
 بے مضائقہ بمن آشکار کن +
 کلثوم نمہ - من خجیلے
 از میں مے تو سم - کہ پسر
 شما یواشکی بیاید - و حرفے
 مرا گوش پردہ +
 نو روز - خواہر! حرفے دل
 مز - وقت مے گزرد - مرا
 از مقصدت تھالی کن +

لہ یواشکی اور یواش بمضی آہستہ +
 لہ حرفے دل - ادھر ادھر کی باتیں - مشرک باتیں - قابل تک باتیں +
 لہ حال کردن - آگاہ کردن - خبر دار کردن - جتنا +

صوٹا۔ بے آغا! چہ میفرمائید؟
 ہنر جان۔ کلثوم نہ را
 رگو۔ کہ اینجا رہا پر +
 صوٹا۔ در سچا؟
 ہنر جان۔ در اُطاق
 نوروز آقا +
 صوٹا۔ خام! ہنر جان آغا
 شما را در اُطاق نوروز آقا
 صدا۔ مے زند +
 کلثوم منہ۔ سلام علیکم
 آقا!

نوروز۔ و علیک السلام
 خواہر! خوش آمدی۔ رہا
 رہنیشیں۔ قدم بر چشتم۔
 چہ طور تشریف آوردی؟
 چہ باعث زحمت شد +
 کلثوم منہ۔ پارو حرقہ
 داشتہم۔ رگویم؟
 نوروز۔ بفرمائید۔ من ہم
 میل بینیدین حرفت شما دارم +

مے خواہ۔ رگوید +
 آقا تو روزِ خیبر! بعد
 از عصر براسے گفتگو شرفیاب
 خواہم شد +
 ہنر جان۔ او خودش
 اینجا آمدہ است +
 نوروز۔ اے عزیز خدا!
 خیلے زندگی کردی۔ من پیشتر
 چرا خبر ندادی۔ کہ من از
 بازار یک چیز خوبے بخرمت
 او شحفہ زیورم۔ پلو و قندہ
 ہیزم +

ہنر جان۔ ایں زحمتہا
 لازم نیست۔ او مے خواہد۔
 سینخے شما رگوید و برگردو +
 نوروز۔ خیبر رگو در کجاست؟
 ہنر جان۔ در خیابان نشانی
 با شوکیلے شما حرفت مے زند +
 نوروز۔ پرو۔ صداش کرن +
 ہنر جان۔ صوٹا۔ صوٹا ہوئے!

لے حیات۔ آنگن۔ جو گھر کے سامنے نشست و برخاست
 کے لئے چار دیواری کھینچ کہ بنائی ہوتی ہے +
 لے سوگی۔ تجویہ +

بجز اینکه شما پیدا کنید و
او در بازو دیگر از دستش
چہ بر مے آید *

نوروز - خیر او هیچ کاره
نیست - یہ رہنم تو نامزدش
را چہ طور دیگرے میدہی -
داروغہ باشی کیست کہ پاتوے
کشش مایکند *

گلشوم ننه - مے دہم -
یہ رہنم شما با من چہ کار
خواہید کرد - حالا مے روم
حرف شما را یہ او حالی
مے کنم *

نوروز - نہ خواہر اما تو کرتیم -
چاکرتیم - بندہ تو ایم - غلام
تو ایم - ایں حرفها را بر
زباں میار - ایں کار را از تو
شائستہ نیست *

گلشوم ننه - شما نہ تو کر

نوروز - بزرگ خود ماں
مبادا شہرت پدہی کہ چشیں
و چناں شد است *

گلشوم ننه - مرا چہ
ضرور است کہ راز شما را
شہرت پدہم - مزدوم شہر ہم
خود مے دانند - کہ بچہ
نوروز آقا بچہ شدہ است *

نوروز - زبکہ ! معلوم
مے شود کہ تو از حرف
کسے از راہ رفتہ عقل ترا
کسے دزدیدہ است *

گلشوم ننه - سبے - من
ہم مے دالم کہ شما خود ناں
اورا بچہ مارلہ کردہ آید *

نوروز - من چہ طور
او را مار کردہ ام ؟
گلشوم ننه - شما او را
نہ علم آموختید نہ معرفت -

ملہ ہار - دلبر - دیوانہ - مٹہ زور - رسر - جڑھایا ہمو - شہر
بے کمار *

ملہ پیدا کردن - کٹائی - یعنی تم کٹاؤ اور وہ ہار دے - اور
تہاری کٹائی اڑائے *

کلثوم نہ۔ مطلبم این است۔
 کہ پسر شما ارادہ زن گرفتن
 دارد یا نہ ؟
 نو روز چہ ندارد ؟ انشاء اللہ
 بعد از یک سال عہد و سببش
 را تذکر مے کنیم +
 کلثوم نہ - اوٹ ! تا
 یک سال کہ انتظار خواہد
 کشید ؟
 نو روز۔ خواہر ! چہ میگوئی ؟
 در یک چشم بہم زدن سال
 مے گردد +
 کلثوم نہ - اگر تا یک
 ماہ شما تذکر نکند - من
 دختر خود را بہ پسر داروغہ بانٹی
 نامزد مے کنم +
 نو روز۔ زکہہ ! اینچہ حد تھا
 است۔ کہ مے زنی ؟ از سختت
 زمین زیر پا ہم لیزید +
 کلثوم نہ۔ من شیدہ ام
 کہ پسر شما بیباک شدہ +
 نو روز۔ کلثوم نہ ! چہ چہ
 مے گوئی ؟ چرا پسر مرا بدنام
 مے کنی ؟
 کلثوم نہ۔ تو مثل یک
 چشم را زوے ہم گردانستم۔
 نیک و بدت را نئے بینی۔
 و ہنچہ مے دانی۔ کہ مردم
 ہم نئے بینند +
 نو روز۔ ایں حرفہا را از
 کجا مے گوئی ؟
 کلثوم نہ۔ آیا دلشہ پسر
 شما تو بہ راہ یا یکے از قراولہا
 عہدہ نمکزدہ است ؟ و قراول
 او را تمام شب دشتاق مے
 نمکزدہ اند۔ کہ تا دہ تومان
 از شما جزیہ نگرفتہ اند ؟
 او را ول نمکزدہ اند +

لہ قراول - چو رکیدار - بہرہ دار +
 دشتاق - زیر حراست - حوالات - جیل - قید خانہ - قید +
 لہ تومان - ایران کا ایک چلائی سکہ ہے - رص کی قیمت
 بقدر لہ کے ہوتی ہے +

سُخْنِ ناسزا گفتم ام۔ اگر یرفض
سُخْنِ نا واجب از زبان
من بر آمدہ باشد۔ عفو
فرمائید +

مہر جان۔ ما صاحب
دُختریم۔ ما چہ حد داریم۔
کہ با شما سر برداریم۔
مگر از شما ہم ہیچو حوقما
سزاوار نیست +

توروز۔ خیر! ایں حوقما
را بگزارید۔ مطلب من
اینست۔ حالا کہ بخانہ تال
مے روید۔ ایں سُخْنِ را
پیش دُخترہ برودند و
از طرفِ پسر من ایں اُتکشت
در اُتکشتش بکنید +

مہر جان۔ ما نامِ پسر
شما را پیش او بر زبان
نہ تو انیم پیاریم۔ و حقہ کہ
کے نامِ تورِ چشمِ شما
پیش او مے برد۔ خیلے بدش

مے آید +

توروز۔ بگزار او ایں
قربت راضی نیست؟

مہر جان۔ او پیشتر
ایں قربت لٹھا مے کرد۔
من کہ بہ زور راہیں کار
را بہ گردنش بستم +

توروز۔ اے واسے! چہ
چارہ گندیم؟

مہر جان۔ آھا! حالا
تدارکِ عروسی را جلد
باید کرد +

کلثوم نند۔ اے واسے!
صدایے پایے بیکانہ مے آید +
توروز۔ چرا مے تدرسی؟
بچ بیکانہ نے تواند کہ اینجا
پا بگزارد +

کلثوم نند۔ آخر راہیں
کیست۔ کہ سزل را تو کردہ
یک راست بسمتِ اُطاقِ ما
مے آید +

لہ حاشا مے کرد۔ یعنی انکار کردنی تھی +

نور چشم شہما نے کھنم +
نوروز - برو - اگر نئے کئی
نہ کن - ماہم خیلے شہیدہ ایم
کہ دخترت رو واز پیش روی

نا محرم مے نشیند +
کلنوم منہ - حالا کہ پہنچو
است - لارین نور چشم خود
دختر ویکریے را پیدا رکشید -
دخترے کہ رو واز پیش این
و آں ریشیند - لارین نور چشم
شہما نیست +

نوروز - مہر جان آغا!
شہما پیش ریا شید - و کلنوم نہ
را ریفہا شید - کہ از ما آزرده
نشود +

مہر جان - او از شہما
آزرده نبود - شہما خود از
سجٹہا سے ناسزا اورا آزرده
کرادید +

نوروز - من کے بہ او

من باشید نہ چاکر من - شہما
برادر من باشید - اما پسر
خود را بگوئید کہ از من خیال
مقت بروں برو دل +

نوروز - حالا این حرفہا را
کنار بگذار - بگو کہ تدارک
عروسین را کسے مے دہی؟
کلنوم منہ - تدارک
عروسے کہ ؟

نوروز - عروسے دخترات +
کلنوم منہ - من ہرگز
دست دختر خود بہ دست
پہنچو پسر سر خود بالا برآمدہ
نہ دہم +

نوروز - نہ خواہر! تو
اورا بجان من بہ قرض دی
قبول کن - او ہمیشہ غلام
تو خواہد بود +

کلنوم منہ - من ہرگز
عروسے دخترہ ام را یا

۱۰ بیروں رفتن کے معنی اہل ایران کے محاورے میں
باز رہنے کے ہیں +

۱۱ سر خود بالا برآمدہ - شہتر بے مہار +

کہ سرم دزدے کند +
 سید جان - با عیث
 ناخوشی چه بودہ ؟
 شیخ حسن - دیزوز بین
 راہ سرم گنج لہ خوردہ پایم
 ہم پیچیدہ زمیں لہ خوردم -
 شب تب کردم +
 سید جان - جاے کہ
 ضرب نرسیدہ ؟
 شیخ حسن - پشت و مانع
 ضرب خوردہ وزم کردہ است +
 سید جان - دست خود
 را چرا دراز نے گئی ؟
 شیخ حسن - ماہیچہ بازوم
 ہم دزدے کند +
 سید جان - در راہ رفتن
 ہم پا را تو مے کشی +
 شیخ حسن - بشک مکان
 خوردم قلم پایم زخم خوردہ
 لہ شدہ است +
 سید جان - جے - ہمیں
 سبب است کہ امروز تو ہتھی
 مے لگی +
 شیخ حسن - کف پایم ہم
 زخم خوردہ است +
 سید جان - بہ دکنور
 چرا رُجوع نکردی ؟
 شیخ حسن - پیش شکستہ بند
 رفتم - شکستہ ما را تختہ بند
 کردہ است +
 سید جان - معلوم میشود -
 کہ شما از علاج دکنور مے نرسیدہ

لہ سرگچی - سر کا پھرنا - دوران سر - مرضِ دوار - سر
 کا چکرانا +

لہ زمین خوردن - گر پڑنا +
 لہ پا را تو کشیدن - لگاڑا کر چلنا - ہچکے ہچکے پاؤں ڈالنا +
 لہ رہ شدن - گونشت کا ضرب کھا کر نرم ہو جانا - پس جانا +
 لہ دکنور ڈاکٹر کا مفہوم ہے +
 لہ شکستہ بند - جراح +

مہر جان۔ اگر تڑا دینش
خوش نے آید۔ پرو۔ در پس
آں رنگہ در قارم شوم +

صحبتِ ناخوشی و بیماری

شیخ حسن۔ سلام علیکم
سید جان!

سید جان۔ وعلیک السلام
شیخ! مزاج شریف پہ طور

است؟ امروز قدرے ناخوش
بہ نظر مے آید۔ رنگِ رویت

و چرا پریدہ است؟
شیخ حسن۔ آقا! سرم

خیلے درد مے کند +
سید جان۔ نصیب دشمن!

از کئے؟
شیخ حسن۔ صبح کہ از

رحمتِ خواب برخاستم۔ دیدم

تو روز۔ مگر تو
نے شناسیش؟

کلثوم نمہ۔ من
نے شناسمش +

تو روز۔ چرا نے شناسیش؟
خیلے خوب مے شناسیش +

کلثوم نمہ۔ آخر بفراشد۔
کہ راہیں رکبست۔ کہ، پتجو

سز زہد پیش ما مے آید؟
تو روز۔ ایں ہاں نامزد

دشترت است +
کلثوم نمہ۔ اے داکے!

چہ خاک بر سرکم۔ گجا بروم؟
مہر جان۔ مگر تو او را

نے خواہی رہ رہینی؟
کلثوم نمہ۔ خیلے بد

مے آید۔ کہ رویش را بہ بنیم۔
وقفے کہ من رویش را مے بنیم

زہرہ ترک مے شوم +

لہ سز زہد۔ بے تحاشا۔ بے کھٹکے۔ بے روک ٹوک +
لہ زہرہ ترک مے شوم۔ یعنی میرا دل پھٹتا ہے +
لہ قارم شدن۔ کھڑا ہونا اور قارم کردن۔ کھڑا کرنا +

شیخ حسن - بندہ امشب

سیر بالین او رقمہ بودم +

سید جان - میگوئید - برادر

زمنش نیز تب کرد است +

شیخ حسن - بے +

سید جان - تب تو بہ است

یا ہر روزہ ؟

شیخ حسن - ہر روزہ +

سید جان - گاہے عرق

ہم بے گند - یا خیر ؟

شیخ حسن - دیر روز خیلے

عرق کردہ بود +

سید جان - حالانکہ کد اش

پر ہمد +

زیست ہست ؟

شیخ حسن - خیر ! دماغش

تنب کشیدہ است - چشمہایش

بالا افتادہ است - توہایش

ہم گود افتادہ است -

زبانش تا حقیقہ نافش ٹھکریدہ

است - ہر لحظہ دلش کلافہ

مے شد +

سید جان - بیمار داریش

را کہ مے گند ؟

شیخ حسن - پدر و مادرش

مے گند ؟

سید جان - تھا ہم گاہے

بہ عبادت او مے روید ؟

لے دماغ تنب کشیدہ - یعنی اُس کی ناک ست گئی ہے +

لے چشمہایش بالا افتادہ - یعنی اُس کی آنکھیں چھت سے

لگ گئی ہیں +

لے توہایش گود افتادہ - اُس کے ٹھکانے بٹخ گئے

ہیں +

لے زبانش تا حقیقہ نافش ٹھکریدہ - اُس کا دل ہر وقت مثلاً

ہے +

لے ہم گند - کوئین - سکوٹا بازک جو دیسی کوئین کے

درخت کی چھال کا سفوف ہے - یہ لفظ انگریزی کوئین

(Quinine) سے مفہوم ہے +

شیخ حسن - مردمانِ پند از
 علاجِ دکنور خیلے مے ترسند +
 سید جان - آخر چرا؟
 شیخ حسن - نخس پے عقلی +
 سید جان - نفے کہ بندہ
 در علاجِ دکنور ویدہ ام در
 علاجِ اطبا کتر ویدہ ام +
 شیخ حسن - بے دوا کے
 شاں اندک و نفشِ بشار است +
 سید جان - بندہ خیلے
 معتقدِ علاجِ دکنور ہستم +
 شیخ حسن - من ہم برائے
 خود از دکنور دوا گرفتہ ام +
 سید جان - رنجورید -
 بخوابت خدا نفع مے دید +
 شیخ حسن - انشاء اللہ +
 خیر است؟ شما ہم امروہ
 سرفہ مے گنبد +
 سید جان - شب رستر کہ
 بخورده بودم - نزلہ در گلویم
 زور آورده است - سرفہ
 مے کنم +
 شیخ حسن - مگر شما پڑھیز
 مے گنبد؟
 سید جان - آدم تا کے
 پڑھیز گنبد - از پڑھیز کردن
 جانم بہ ننگ آمدہ است +
 شیخ حسن - چند رُوز
 دیگر ہم پڑھیز را بر خود
 گوارا مکنید - وقتیکہ بہ کلی
 صحت حاصل شد - دیگر
 حاجت پڑھیز نیست +
 سید جان - خیر باشد !
 از چند رُوز رقیق شما را
 با شما مے بیثم +
 شیخ حسن - یک ماہ
 مے گزرد کہ از بارم سرا
 کدہ پائیں اُفتادہ بار ویش
 در رقتہ حالتِ ناخوشی پیدا
 کردہ ریشتری شدہ است +
 سید جان - حالا اتوالش
 چہ طور است؟
 شیخ حسن - اتوالش
 بر ہم بخورده رُوز بروز بدتر
 است +
 سید جان - آیا امید

میر جعفر من گنگ بشتہ۔
 رخت کندہ۔ تخت نشینہ ام +
 آقا قنیر۔ مگر شما ارادہ
 بدن شوی دارید ؟
 میر جعفر۔ بلے۔ دلاک را
 پیش من بفرست۔ و خودت
 آب گرم بخن +
 استاد سلمانی سلام علیک
 آقا !

میر جعفر۔ پیش بیا استاد
 سلمانی ! پوچھئے مرا برتراش +
 استاد سلمانی۔ آقاے

لہ گنگ۔ کھیس۔ تہ بند۔ گنگی +
 لہ رخت کندہ۔ کپڑے آہار کر +
 لہ تخت۔ گنگ۔ برہمنہ +

لہ استاد سلمانی۔ اہل ایراں اکثر حجاموں کو اس لقب سے بلاتے
 ہیں۔ جس طرح سے کہ ہندوستان میں حجام کو خلیفہ کہتے ہیں۔
 اہل ولایت استاد کہتے ہیں۔ اور سلمانی اُن کو اس لئے کہتے ہیں۔
 کہ حضرت سلمان فارسی رضی اللہ عنہ جو ایک جلیل القدر صحابی
 اور حضرت علی رضی اللہ عنہ کے بڑے بھٹے دوست تھے۔ اکثر
 سر موٹا کرتے تھے۔ اس لئے حجام لوگ اپنے گروہ کو اُن
 کی طرف مشعوب کہہ کر کے سلمانی کہلاتے ہیں +
 لہ پڑنہ۔ ٹھڈی۔ در افضل چاہے۔ اہل ایراں تغیر
 لہ سے پوچھتے ہیں +
 لہ چاہے تراشیدن۔ ٹھوڑی منڈانا +
 لہ کل چھے رکھنا +

سید جان - خدا حافظ !
شیخ حسن - خدا شما را
به سلامت بدارد !

صِحَّتِ عَمَل

میر جعفر - آقا قنبر !
آقا قنبر - بے آقا +
میر جعفر - دلاک را صدا
بزن کہ سرم را بر تراشد +
آقا قنبر - از صُحیح پیچ کریم
را در عقبش فرستاده ام +
کریم - آقا ! او خودش از
صُحیح حاضر شدہ است +
میر جعفر - کجا شت ؟
کریم - پائیں در حیات
نشستہ است +
میر جعفر - اورا بگو - بالابیا بیو
آقا قنبر - شما خودتان
پائیں بروید +

شیخ حسن - بے خوردہ است -
حالا قدرے بہتر شدہ است -
مگر ہنوز بہ کُلی صحت نیافتہ +
سید جان - خدا شفا دہد !
عجب مزد سر زندہ است !
شیخ حسن - تو امروز
در حزنِ زدن خیلے دہن
را کج مے کنی +
سید جان - بے - گوشت
پایے دھناںم ورم کردہ است +
شیخ حسن - دشت از دشتکشا
چرا بیروں نے مہنی +
سید جان - دشتہا ہم از
سرمایہ ترکیدہ است +
شیخ حسن - امروز خیلے
چڑت مے زنی +
سید جان - تمام شب
بیدار بودہ ام +
شیخ حسن - بہ امان خدا
بروید - ساعتے خواب بکنید +

لہ سر زندہ - بتقاضی - ہنس مکہ - زندہ دل آدمی +
لہ چڑت زدن - دینک لینا - اوتھکنا +
لہ دلاک - حتمی - تالی - حجام +
لہ عقب فرستادن اور عقب رفتن - بھجئے بلانا +

اُستاد سلمانی۔ آقا! از
 حریف من چرا جڑ مے آئی؟
 من احکام شیر بخت را بہ شما
 عرض میکنم کہ ریش تراشیدن
 بالمرہ جائز نیست +
میر جعفر۔ نفست را بگیر۔
 اگر ایں بار ہم جلوہ حریف را
 بکشی۔ پہنچو منشت ہر کلاہ ات
 بزرگم کہ معرفت از تو لڑ و یاغت
 سرا زیر شود +
اُستاد سلمانی۔ آقا! من
 چہ کردم کہ سر من داد میزن؟
 تو خودت مے دانی کہ ریش
 تراشیدن کار مزدوم اتواہ است +
میر جعفر۔ آقا قنبر!
 فریادش را بگو کہ ایں خبر را بقرب

اُستاد سلمانی۔ آقا قنبر۔ مزدوم! شما عجب
 عادت کردہ اید۔ بزیاد گفتن و
 افکار معرفت نمودن۔ پاشو۔ بزد
 کہ بیک سبلی ترا ادب مے کنم +
اُستاد سلمانی۔ یہ بخشید۔
 بشما زحمت دادم۔ من ایں
 مسئلہ را از علمائے معتبر
 شنیدہ ام کہ ریش تراشیدن
 گناہ بزرگ است +
آقا قنبر۔ (گلدہ بر پشتش
 زدہ) بزد۔ گم شو +
اُستاد سلمانی۔ من خودم
 میروم۔ تو چرا لگدم مے زنی؟
آقا قنبر۔ خفہ شو۔ اگر
 ایں بار حریف زنی۔ سرت را

۱۔ جڑ شدن۔ کھدیا نا ہونا +
 ۲۔ جلوہ حریف کشیدن۔ خاموش نہ رہنا +
 ۳۔ تو لڑ و یاغت۔ ناک کی کوٹھی +
 ۴۔ داد زدن۔ چلاتا +
 ۵۔ اتواہ۔ کچھ۔ ہر معاش۔ لقمہ +
 ۶۔ فراش۔ چوب دار +
 ۷۔ گنیم۔ سولہ۔ لاکھی۔ ہنٹر۔ ڈنڈا +
 ۸۔ گلد۔ لات +
 ۹۔ خفہ شو۔ چپ رہ +

اہل فہمگ در مے آرد +
 میر جعفر - عجب مزدکے
 ہرزہ گوے ہشتی - ترا بارہا
 چہ کار؟ مزد خدا! حرفِ مُقت
 مزن - چانہ ام را پتراش +
 اُستاد سلمانی - آہ! عموے
 شما خدا جنت نصیبش کند - چہ
 خوب ریش تو پے میداشت!
 میر جعفر - اگر پچونہ ام
 را مے تراشی - پتراش - وگرنہ
 بر و عقپ کارت +
 اُستاد سلمانی ببرد بزرگ
 شما را چہ شدہ است کہ ریش
 را موز چہ پے مے زند؟
 میر جعفر - اُخ! چہ قدر
 چکت و پچونہ مُقت میزنی! مُقت
 حرفِ ول شہ مزن - ہرزہ گوئی
 پچن - تیخ را بگیر - و ریشم

را پتراش؟ +
 اُستاد سلمانی - آقا! اخوط
 ہمین است کہ ریش یک قبضہ
 و دو انگشت باشد +
 میر جعفر - مزدک! اگر کسے
 ریش دارد یا ندارد - یہ تو چہ؟
 تو بچہ سرتراشیدن آہدہ
 یا از براسے وعظ گفتن؟
 اُستاد سلمانی - میخوام کہ
 ہم سر شما را پتراشم و ہم
 از مسائل فقہ شما را حالی کنم -
 کہ ریش را بلند باید داشتہ
 و آب بخورما را کوتاہ +
 میر جعفر - اسے پدر سوختہ!
 کار واجب دارم - وقت میگذرد -
 تو چانہ ام را پتراش - ازیں
 حرفها ریفت - وگرنہ صدنا
 کشرہ برایت مے شمارم +

شہ حزبِ مُقت - بیہودہ بات +
 شہ ریش تو پے - عثمان یا کھنی - کول - مخزالی ڈاڑھی +
 شہ ریش موز چہ پے - ششکاشی ڈاڑھی +
 شہ چک و پچونہ زدن - بک بک کرنا +
 شہ حرفِ ول - بیہودہ بات +
 شہ ہرزہ گوئی کردن - مُقت کی بیواس کرنا +
 شہ کشرہ - دُشنام - گال گلوج +

صُحْبَتِ رِبَاسِ پوشی

میر جعفر - آقا قنبر !
 آقا قنبر - بے آقا !
 میر جعفر - رخت برگردانم
 را پیشِ رِیاء - کہ رِبَاسِ را
 آتشِ بگنم +
 آقا قنبر - آقا ! رِیاء
 رخت برگردانِ شِما حاضر
 است - بشمِ اِشدا رِبَاسِ را
 عَوْضِ بَقْرَماشید - (تنبیل)
 بَقْرَماشید - (تغییرِ پدہید) +
 میر جعفر - پیرا ہن کُٹام
 کُجا سَت ؟
 آقا قنبر - رُوسِ بَندہ
 آویزانِ است +

میر جعفر - بندہ خدا !
 چرا از رِیاء نساختید - کہ
 زنگِ بگید ؟
 آقا قنبر - چُونکہ رِیاء
 در بازارِ دُشٹیاب نہ شد -
 ناچارِ مَسی را گرِ قَیم +
 میر جعفر - خیر - تو برو -
 سبُو سے آبِ گرمِ را رِیاء -
 کہ بدنِ را بَشُویم +
 آقا قنبر - آبا شِما
 اَمروزِ رِبَاسِ را آتشِ
 سے کُتید ؟
 میر جعفر - بے میکنم -
 تو قَطیفہ و صابُونِ مَن
 بدہ - و رختِ برگردانمِ را
 بیروںِ رِیاء +

لہ رِیاء - ریش -
 سبُو - سبُوچ +
 آتش - بدن +
 قَطیفہ - تولیہ - انگوچہ رَحس سے بدن خشک کیا جاتا ہے +
 رخت برگردان - بدن سے کپڑے +
 عَوْضِ کردن - بدن +
 بَند - سبج - کھوٹی +

میر جعفر۔ لوکین کی گجاست؟
 تا سر آگ رفته زہراٹ ریختہ
 طہارت سکنم +
 آقا قنبر۔ آیا شما رامروز
 کیسہ و مشتہال نے گنبد؟
 میر جعفر۔ حالا مجال سر
 کیسہ و مشتہال ندارم +
 آقا قنبر۔ بیچ دین شیر
 آب گرم خراب شدہ است +
 میر جعفر۔ چرا؟ پچہ
 شدہ است؟
 آقا قنبر۔ چوکیہ بیچ ملہ و
 بستش از مس ساختہ اند۔
 زنگ برگرفتہ بستہ شدہ است +

توے مچلاب مے تپانمٹ +
 اُنتناو سلمانی (زہراٹ لب
 گند گند گنڈا)۔ من از روے
 نصیحت حرفے گفتہ ام۔ یااا!
 رییش را متراش۔ مزدکہ مست
 و مشک سخن مرا پُشت گوش
 انداخت +
 آقا قنبر۔ آقا! آپ سرد
 شدہ است +
 میر جعفر۔ ایس از صُبح
 تا بحال بگذاشتہ بروم
 مبال مے +
 آقا قنبر۔ آب خیلہ
 چارٹیدہ شدہ است +

ملہ مچلاب۔ بدر رو۔ موری +
 ملہ نیامدن۔ تھسیرٹانا +
 ملہ گند گند۔ منہ میں بڑبڑاتا +
 ملہ مبال۔ پاخانہ +
 ملہ چارٹیدہ۔ سرد۔ ٹھنک +
 ملہ لوکین۔ لوٹا۔ پٹا +
 ملہ سر آب۔ غسل خانہ +
 ملہ زہراٹ۔ پیشاب +

ملہ دھن شیر۔ پانی نہالنے کی بیچ دار ٹوٹی جو اکثر پیتل
 کی بناتے ہیں۔ اور براس کاگ کہلاتی ہے۔ یہ لفظ انگریزی
 رولی نٹ (Rubinot) سے مفہوم ہے۔ شیر۔ پانی۔ ٹوٹی +
 ملہ بیچ و بست۔ براس کاگ +

میر جعفر - بکزار - خیاط
 خودش درست رکند +
 آقا قنبر - ایس ازخانی
 نیم تنہ شہا چٹاں خوب ساخته
 است کہ قرینہ نہ ندارد +
 میر جعفر - بے - تازہ
 فزائش دادہ بودم - خیاط ایس
 را بہ مارشیک دوختہ است +
 آقا قنبر - بر شہا خیلے زبید
 میر جعفر - تو ایس را
 توے سارق پیچیدہ نگاہ دار -
 کہ روز عید خواہم پوشید +
 آقا قنبر - پس حالا چہ
 خواہمید پوشید ؟
 میر جعفر - حالا سزدایسہ غز
 را خواہم پوشید +
 آقا قنبر - آیا ایس مجتہد

آقا قنبر - در سارق کہ نیست ؟
 میر جعفر - گانر بڑودہ باشد
 بہ رحمت شو خانہ +
 آقا قنبر - از رحمت شو
 بڑسیدہ امے گوید - پیش
 سن نیست +
 میر جعفر - پس پیش
 دقاق تہ باشد +
 آقا قنبر - آیا ایس قبا بہ
 شہا راستہ امے آید ؟
 میر جعفر - خیلے راستہ امے آید
 آقا قنبر - بخو ایس قدرے
 پارہ شدہ است +
 میر جعفر - آل رخ و سوزن
 دیکبر و بخہ اش را بدوز +
 آقا قنبر - دامن ایس ہم
 چاک شدہ است +

۱۔ رحمت شو خانہ - دھوریوں کا گھاٹ +
 ۲۔ رحمت شو - دھولی +
 ۳۔ دقاق - گھدی گر +
 ۴۔ قبا - اچکن +
 ۵۔ ازخانی نیم تنہ - سوٹ +
 ۶۔ قرینہ نہ دارد - یعنی ریشہ نہیں رکھتا +
 ۷۔ مارشیک - موشین - کل +
 ۸۔ سزدایسہ غز - ڈر کا بادہ +

میر جعفر۔ پڑیں آوردہ
تکائن دادہ جلو من نہیں بگوارہ

آقا فقیر۔ مگر شما ریس
پیرا من راسخے پوشید ؟

میر جعفر۔ چو نکہ خیلے
گشادہ و بلند است۔ بر من

موزون نے آید +
آقا فقیر۔ شاید کہ خیاط

باندازو قدر شما بُرید است !
میر جعفر۔ خیاط ما برش

خوب نے داند +
آقا فقیر۔ ریس قباے شما

ہم تنگ و کوتاہ است +
میر جعفر۔ دیکھ و مادریش

ہم با دوری سے اس بد دوخت است +
آقا فقیر۔ بلے۔ ریس مادگی

قابل ریس دیکھ بدبخت +
میر جعفر۔ چرا ؟ دارم +

آقا فقیر۔ پس در سنجاست ؟
میر جعفر۔ در سارق پچیدہ باشد

ندارید ؟
میر جعفر۔ چرا ؟ دارم +

آقا فقیر۔ پس در سنجاست ؟
میر جعفر۔ در سارق پچیدہ باشد

میر جعفر۔ پڑیں آوردہ
تکائن دادہ جلو من نہیں بگوارہ

آقا فقیر۔ مگر شما ریس
پیرا من راسخے پوشید ؟

میر جعفر۔ چو نکہ خیلے
گشادہ و بلند است۔ بر من

موزون نے آید +
آقا فقیر۔ شاید کہ خیاط

باندازو قدر شما بُرید است !
میر جعفر۔ خیاط ما برش

خوب نے داند +
آقا فقیر۔ ریس قباے شما

ہم تنگ و کوتاہ است +
میر جعفر۔ دیکھ و مادریش

ہم با دوری سے اس بد دوخت است +
آقا فقیر۔ بلے۔ ریس مادگی

قابل ریس دیکھ بدبخت +
میر جعفر۔ چرا ؟ دارم +

آقا فقیر۔ پس در سنجاست ؟
میر جعفر۔ در سارق پچیدہ باشد

ندارید ؟
میر جعفر۔ چرا ؟ دارم +

آقا فقیر۔ پس در سنجاست ؟
میر جعفر۔ در سارق پچیدہ باشد

ندارید ؟
میر جعفر۔ چرا ؟ دارم +

تکائن دادہ - جھٹک کر +
گشادہ - طمبلا - بلند - لائیا +
دیکھ - مہتمم +
مادگی - گھٹلی +
سینہ - گریباں +
زیر جامہ - پارچجامہ +
بند - ازار بند +
سارق - گھٹلی - بچہ +

آقا قنبر - شما براے	آقا قنبر - آقا ایک از خالق
آقا زادہ ریچز کے فرمائش	راہن ہم مرحمت فرمائید -
نرادہ اید ؟	ٹھنکی بجان من بدے چنپد +
میر جعفر - خوب بیادم	میر جعفر - برو - خطا را
آوردی - برو - از بزار طاقت	صدای زن - بگو یک از خالق
ماہوت دیروزہ را بیا +	چلواری براے تو بدوزد +
آقا قنبر - آقا! ایں طاقت	آقا قنبر - آقا! من
ماہوت کلروز حاضر است +	رحمت مہکت نے خواہم -
میر جعفر - ایں طاقت دیگر	برائے من رشتہائے گلقت
است - آں طاقت دیروزہ کہ	خوب است +
ما دیدہ بودیم - چہ شد +	میر جعفر - برو - لایے او
آقا قنبر - بزارہ دخل پیشہ	پنبہ بگزار +
آں را جا زد است +	آقا قنبر - ایں توہ اطلس
میر جعفر - مال بد بہ	خید قشنگ است - ز جہت
ریش صاحبش - برو - ایں را	سویکے خودناں ازیں یک نیم
عوض کن - و بگو - کہ ما ایں	تنہ نے سازید ؟
را نے خواہیم +	میر جعفر - من یک نیم تنہ
آقا قنبر - ایں ہم	آبی زری کہ دکہ اش از
چنداں بد نیست - قمارش	بلا است - از براے او
خوب دارد +	نازہ فرمائش دادہ ام +

لہ رحمت مہکت - ہنکے پنبہ کھڑے +
 لہ لایے - درمیان - اندر - بیچ - میں +
 لہ جازن - بدل دینا - دھوکے سے اصلی چیز کی جگہ اور چیز دے دینا +

مشتقی را چہ گنم ؟
 میر جعفر - رایشا را
 روئے ہم گہ بگزار - بوفت فرصت
 بہ رخت شو ریشپار +
 آقا قنبر - دشتمال سفید
 شما چرک شدہ است +
 میر جعفر - رایشا
 سفید و آل دشتمال گئی ہر دو
 را بہ آب رکش تہ +
 آقا قنبر - شما رایشا
 دشتمال مشتقی را بگرید - من
 رایشا رخت را بہ رخت شو
 ریشپورہ دیایم +
 میر جعفر - وہ رہرو -
 آقا حالبیش گن - کہ ریشاہے
 مارا مفروز کردہ (سوا کردہ)
 بگزارو - تا اشتباہ و آیش
 نکندہ +

ماہوت را نخواہید پوشید ؟
 میر جعفر - نخواہم پوشید -
 مگر تو رایشا را خوب نکاں
 پدہ - تا از گرد پاک شود +
 آقا قنبر - نیلے گرد آلود
 است - ہکاندن پاک نمی شود +
 میر جعفر - برو - آں
 ماہوت پاک کن را بگریہ و رایشا
 پتو را ریش از گرد پاک کن +
 آقا قنبر - رایشا شال تیرہ
 را بہت تہ زد است +
 میر جعفر - پیش روگر
 رہر - تا رفو بکند +
 آقا قنبر - رایشا قریفہ
 را چہ گنم ؟
 میر جعفر - پیش دقاق
 رہر +
 آقا قنبر - رایشا ریشاہے

لہ ماہوت پاک کن - بروش +
 لہ شال تیرہ - شجاف دار - حاشیہ دار
 لہ بہت زد است - کیرا لگ گیا ہے
 لہ روئے ہم بگزار - دھیر یا جمع کر
 لہ باب رکش یعنی دھو ڈال +
 لہ مفروز کردہ - جدا کر کے - سوا کردہ کے بھی یہی معنی ہیں +

تشریف پیارید۔ کار و ادبی
دارم +

میر جعفر بگو۔ یک دقیقه
صبر کند۔ تا کچھ ام لا رہو شمع۔
ریشم را شانہ کٹم سے آیم +
آقا قمبر۔ چشم بد دور!
ایں گلہا بسر شما چه قدر
زیبندگی دارد!

میر جعفر۔ آل آئینہ را پیار
و بیش روے من بشار +
آقا قمبر۔ ایں مشکوٰۃ
گلہا شما چه قدر بایں گلہا
زیبندگی دارد +

میر جعفر۔ خیلے خوب بہ
یادم آوردی۔ باید مسجد جامع
برویم۔ پیار۔ آن عمامہ را
بسر بہ پیچیم +

آقا قمبر۔ دشتکشما سے
شما کجا سنت؟

میر جعفر۔ تو سے دُشم است +
آقا قمبر۔ آیا شما را ہر روز
نہ گردش سے روید؟

میر جعفر۔ چرا؟ بعد از نماز
بہ سیر و گردش سے رویم +

صحتِ حوادث و اخبار

مُشتاق۔ آیا بیچ خبرے
مفید نیست؟ (آیا بیچ فائدہ شد
خبرے نیست؟)

ناصر جان۔ اصلاً خبرے
لائیق را ندرج رُوزنامہ نیست +
مُشتاق۔ ملا شیدا! شما ہم

از حوادثِ تازہ چیزے نمیدانید؟
شیدا۔ خیر۔ ما از حوادثِ
تازہ بہ چیزے نئے دانیم +

مُشتاق۔ ناصر جان آقا!
شما ہم بہ چیزے نشنیدید؟
ناصر جان۔ ما بہ چیزے

لہ کُچھ۔ دراز کوٹ جو کہ زانو سے نیچے تک ہوتا ہے +

لہ مشکوٰۃ۔ ٹوپی کا پھٹنا۔ طرہ +

لہ دشتکش۔ دشتانہ +

لہ رُوزنامہ۔ اخبار۔ رُوزنامہ نویس۔ اخبار نویس +

پاسے پدے اور پیرائی کن۔ و
 در اطاق بیرونی بنشائ۔
 من جوراب پلو شیدہ سے آیم۔
 آقا فقیر۔ آقا! شما این
 جوراب ساقہ بلند را بنے گیرید؟
 میر جعفر۔ بے۔
 ے گیرم۔ جوراب بے بند مرا
 پیش بیا۔
 آقا فقیر۔ آقا! شما
 پاتاؤں کو خود را چه کردہ اید؟
 میر جعفر۔ بہ برادر
 خود بخشیدہ ام۔
 آقا فقیر۔ شما امروز کفش
 در پا سے کنید یا چکے؟
 میر جعفر۔ من چکے
 ساقہ بلند را پا خواہم کرد۔
 آقا فقیر۔ آقا! حسن ویردی
 ے گوید من تا بہ کے انتظار
 شما یکشم۔ شما مرود تر

میر جعفر۔ اگرچہ قماش
 خوب ہم داشتہ باشد۔ مگر ما
 نے خریم۔
 آقا فقیر۔ چونکہ شما
 دیروز فرمائش دادہ بودید۔
 حاضر است۔
 میر جعفر۔ پیش بیا۔
 کہ بجایہ اش را یہ رہنم۔
 آقا فقیر۔ بہ بہ۔ دستش
 مریزاد چه قدر خوب
 دوخت است!
 میر جعفر۔ این توپ
 اطلس را ہم باو بدہ۔ کہ
 برادر عیال ما یک رہیم تنہ
 بسازد۔
 آقا فقیر۔ آقا! حسن ویردی
 دم در ایستادہ انتظار شما
 ے کشد۔
 میر جعفر۔ بزد۔ تو

لے پاسے پدے۔ زیبے کے نیچے۔ پا محاورہ سے نیچے کے معنی میں۔
 چنانچہ پاسے پردہ یعنی پردے کے نیچے۔
 لے اطاق بیرونی۔ ملاقات کا کمرہ۔ بیرونی درجہ۔
 لے جوراب پدے۔ گیٹس۔ فیتا۔
 لے پاتاؤں یا پاتا۔ یہ ایک ہی لفظ ہے۔

تصدیق و انکار

مُشتاق - آیا میں راست
 اُست (میں صحیح اُست) -
 (میں از رُوسے تحقیق اُست) -
 (میں مُحقق اُست) - (میں
 ثابت اُست) ؟

ناصر جان - ہلے - میں
 امر راست اُست +
 مُشتاق - شہا میں را
 باور مے گنید ؟
 شہدا - ما میں را باور
 مے گنیم +
 مُشتاق - آیا اچھے میگوئید
 مُحقق مے دانید ؟
 شہدا - ما مُحقق مے دانیم +
 ناصر جان - شہا خود تاں
 میں را تحقیق کردہ اید یا
 کسے دیگر ؟
 شہدا - میں میں را خود

تحقیق کردہ ام +
 مُشتاق - بہ خیال من

میں امر غلط اُست (بہبودہ
 اُست) - (دُروغ اُست) -
 (مُنتان اُست) - (رافِتر اُست) -
 خیلے نقل مے دارد +

شہدا - ہرگز غلط
 نیست +

مُشتاق - کسے میں را
 تصدیق مے کنند ؟

شہدا - خیلے تصدیق
 مے کنند +

مُشتاق - کہ تصدیق
 مے کنند ؟

شہدا - ہر جان تصدیق
 مے کنند +

عُصَہ و اُمدوہ

مُصَوِّر - آیا شہا غیگیں
 ہستید ؟

لہ خود تاں - لفظ تاں صغیر مُطالب کی اجزاء مے جمع ہے -
 یعنی خود آپ یا خود تم +
 لہ نقل دارد - یعنی عجائب ہے +

نشیدہ ایم۔ اگر شما چیزے
 شنیدہ اید رفوا عید ؟
مشتاق۔ ما، پنچو خبرے
 شنیدہ ایم ؟ شما ایں را
 شنیدہ اید یا نہ ؟
شیدا۔ ما ایں را خیلے
 وقت است شنیدہ ایم ؟
مشتاق۔ آیا ایں خبر
 سارہ نیست ؟
شیدا۔ ایں خبر خیلے
 کونہ است ؟

شیدا۔ ممکن نیست +
مشتاق۔ و آیتخ روزنامہ
 اودھ از اخبار مے رنگارد۔
 صورت اتمکاں دارد ؟
مهر جان۔ چرا اتمکاں
 ندارد ؟

احتمال و شک

تعجب
مشتاق۔ من ایں تعجب
 مے کنم ؟
شیدا۔ بیج جائے تعجب
 نیست ؟
مشتاق۔ آیا ایں عجیب
 نیست ؟
شیدا۔ ایں ابدًا عجیب
 نیست ؟
مشتاق۔ من خیلے شکفت
 دارم ؟
شیدا۔ ما را بیج شکفت
 نیست ؟

مشتاق۔ آیا ایں احتمال
 مے رود ؟
مهر جان۔ چرا احتمال
 نے رود ؟
مشتاق۔ تلفراف مے کہ
 تر بیون چاپ کردہ است۔
 وقوعش ممکن است ؟

لہ تلفراف یا تلفراف۔ تار برقی۔ یہ لفظ انگریزی ٹیلیگراف
 (Telegraph) سے معرب اور مخفّس ہے +
 لہ تر بیون۔ ایک اخبار کا نام ہے +
 لہ روزنامہ اودھ۔ ایک اخبار کا نام ہے +

ناصر۔ من دریں کار
مات ماندہ ام (والدہ)۔ (حیران
شدہ ام) +

منصوّر۔ پس آخر دریں
امر رائے تان چیست ؟

ناصر۔ رائے من ہستہ
بہ رائے شما ہست۔ شما درو
دلم را واری بکنید۔ و رائے
پیش پایم بگذارید۔ کہ آں
طور بکنم +

منصوّر۔ از دشت ماچہ
بر مے آید ؟

ناصر۔ از دشت شما ہمہ
کار بر مے آید +

منصوّر۔ بخیاں من ایں
کار چندان اشکالے ندارد +

ناصر۔ پیش شما ندارد۔
پیش من خیلے تو در تو و

در ہم است +
منصوّر۔ اول از رائے و

اندیشہ تان مرا حالی بفرمائید۔
پس من عرض مے کنم +

باید پیش گرفت ؟)۔ (چہ کار
باید کرد ؟)۔ (چگونہ میشود ؟)
منصوّر۔ چرا ؟ چہ
شدہ است ؟

ناصر۔ چہ میخواہید بشود ؟
سنگ آمد و سخت آمد +

منصوّر۔ بفرمائید۔ چہ
کارے بمرتبان آمدہ است ؟

ناصر۔ چنان کائے سر من
آمدہ است کہ گو و پیرس +

منصوّر۔ حالا رفیقہ شما
ہیست ؟

ناصر۔ من خیلے در حیرت
اقتادہ ام۔ نمیدانم۔ کہ سرم

یہ کدام بابین است ؟
منصوّر۔ آخر دریں امر

چہ فکر و اندیشہ میکنید ؟
ناصر۔ حالا فکرم اینست۔

کہ چارہ کار نمودم را بکنم +
منصوّر۔ شما چندان

دیکیر نشوید۔ پیش آمد کار
خیر است +

لہ حال کردن۔ خبردار کرنا۔ آگاہ کرنا +

ناصر - من خیلے (پشیمار) -

(از حد زیاد) غمناک

(مغموم) - (متفکر) - (اندویش)

ہستہم +

مقصود - شہا رچرا

غمگین ہستہم؟ (تکدر طبع

شہا چیست؟)

ناصر - برائے اینکه من

چیزے را گم کرده ام +

مقصود - آیا باعث رنجیدن

شہا، مین است؟

ناصر - بلے - باعث رنجیدن

(رنجیدن من) مین است +

مقصود - شہا چندان

اندویشناک (دخوڑہ) نشوید

(نشوید) +

ناصر - چگونہ (چساں) -

(چہ طور) من پریشان

نشوم؟

مقصود - شہا هیچ فکر

نکنید (دست پاچہ نشوید) -

خود پیدا مے شود +

ناصر - تا وقتیکہ پیدا

نشود - دل مے وا مے شود +

مقصود - شہا خاطر جمع

باشید - من آنرا پیدا کروں

بشما مے وایم +

ناصر - خیلے مرحمت جناب

عالی در حق حقیر خواہر بود +

مقصود - هیچ جا مے

تعارف نیست - آدم بہ کار

آدم بر مے خورد +

ناصر - خرا شہا را سلامت

داشتہ باشد - کہ ہمیشہ درو

دل مرا وای مے کنید +

مقصود

ناصر - حالا تدبیر چیست؟

(چہ باید کرد؟) - (چہ کنم؟)

(چہ کار کنم؟) - (چہ راہ

لے دخوڑہ - غمناک - پریشان +

لے دست پاچہ شدن - گھبرانا +

لے دل دا شدن - طبیعت کا خوش ہونا +

یا فحجان قنوه و چاہے تواضع
 مے کنند۔ میگویند۔ لُطْفَتِ شَمَا
 زیادے و چوں از خدمتِ کسے
 اجازت رفتن خواہند، رفع
 زحمت یا تخفیف تصدیق بر
 زباں مے آرند۔ و ہنگامیکہ
 بزرگداشتہ عزم رفتن مے کنند۔
 مے گویند۔ سایہ عالی زیادے یا
 سایہ شَمَا کم نشود۔ یا خدا
 حافظِ شَمَا باشد۔ یا لُطْفَتِ
 عالی زیادے یا لُطْفَتِ شَمَا کم
 نشود۔ و اگر از کسے راضی
 و خوشنود شوند۔ شکر کنند۔
 عاقبتِ شَمَا بخیر، یا خدا
 پدرت را پیامزد، بر زباں
 مے آرند۔ و اگر کسے بخاند
 ایشان در آید۔ بہ الفاظِ
 اخیر مشدم۔ خوش آمدید۔ صفا
 آوردید۔ مشتَرَف فرمودید
 خطاب مے نمایند۔ ازین قبیل
 بسیار قواعد و الفاظِ مستعملہ
 صحیح و ملاقاتِ مقرر
 اند۔ کہ وقوت و عمل بر آنرا

در موقع و محلِ خوش واجب
 و لازم شمارند۔ و اگر کسے
 نزدیک کنند۔ او را بے ادب
 و دیوانہ و سرخود بالا برآمدہ
 و صحرائی و ششتر بے شمار
 خوانند +

رمیر۔ از جناب سربکار
 بسیار مشرور و خوش وقت
 شدم۔ کہ بشدہ را از آداب
 مصاحبتِ اہلِ اہلِ عالی
 فرمودید +

رمیرزا۔ حالا خدا حافظ !
 رمیر۔ باز کسے ملاقات
 نصیب خواہ شد +

رمیرزا۔ انشاء اللہ۔ اگر
 از مدرسہ فرصت بیابم۔ بعد
 ازین نیز شرفیاب خدمت
 شدہ بدین (بدیدار) جناب
 عالی مہترج خواہم شد +

رمیر۔ یک دقیقه دیگر صبر
 بفرمائید۔ و یک فحجان قنوه
 میل بفرمائید +

رمیرزا۔ حالا مخلص بفرمائید۔

ناصر من طایب حریف
 شما ہستم۔ اول شما بفراہید +
 منظور - رائے من
 راہن است +

ناصر۔ پارک اللہ! رائے
 شما صواب است۔ رائے من
 نیز مثل رائے شما است +

آداب مصاحبت

اہل راہراں

میزرا۔ مؤدب راہراں از
 شاہ و گدا خدمت مادر و
 پدر و استاد و بزرگان را
 خجہ منظور نظر میدارند۔
 و اگر خلاف قاعدہ بہ عمل
 آرند۔ مطلقاً و لائق ملامت
 مے شوند۔ در حضور پدر و
 مادر بے نشینند۔ مگر بدو زانو
 و پیش سرن سالان حتی برابر
 بزرگ تلبیاں میل نمے نمایند۔
 بے حجاب و قبا و اڑخانی و
 کربند و بالا پوش از خانہ بدر
 نمے آید۔ بلکہ ہنگام رفتن

بخدمت صاحب منصبان
 و محکام واجب است۔ کہ
 دست از آستین جیب بیرون
 نہ نمایند +

اہل ولایت دعوت و دہائی
 را بہتر دوست مے دارند۔
 چوں آشنا و بیگانہ وارو خانہ
 شود۔ اگر وقت ماحضر باشد
 طعام پیش رویش میگردانند۔
 و الا میوہ و شیرینی را
 مضایقہ ندارند۔ گویند۔ اگر
 چنین نباشد۔ ملاقات مردہ
 و آمد و رفت سر قبرستان
 مے ماند۔ در مجمع ایشاں اگر
 کسے آب مے خورد۔ حاضران
 او را خطاب مے نمایند۔
 'عارفیت باشد'۔ شخص مقابل
 'عارفیت شما بخیر' مے گوید۔
 اگر شخصے صحبت خود را بکفرت
 نشان دہد۔ ناظر میگوید۔ 'بہ بہ!
 ماشاء اللہ! دست شما مرزاد'
 یا 'انشاء اللہ! دست شما درد
 نمکند'۔ چوں بہ یکدیگر تلبیاں

اُڑیتا ٹلنڈہ +
 علی حسن - شاید کہ دریں
 خانہ پیشما زیاد ہشتند؟
 حسن علی - پشہ و ملہ
 و سُرخت و شیش و رنگ
 و سائر موفیات دریں شہر
 زیاد است +
 علی حسن - از دیر چراغ
 کور کور مے سوژد +
 حسن علی - فتیلہ اش
 را بالا کن و ہا گلگیر گلش
 را برگیر +
 علی حسن - نے داتم -
 گلگیر سجا ست ؟
 حسن علی - مرد خدا !

اگر گلگیر پیدا نیست تو
 گلش را بہ اُبڑے نے توانی
 برگیری +
 علی حسن - در چراغ
 روغن ہم نیست +
 حسن علی - شیش روغن
 از طاقہ بردار و روغن در او پریند
 علی حسن - در بطری ہم
 روغن نماند است - اگر بفراشید -
 ایں لالہ دیوار کوٹے را
 روشن بکنم +
 حسن علی - یک چوب
 بہریت قرنگی را پکش - و
 ایں لٹرہ فوہشی را یا آں
 لٹپاسے پٹوری را روشن کن +

لہ پشہ - پشہ +
 لہ لٹو - لٹو +
 لہ سُرخت - سُرخت +
 لہ شیش - شیش +
 لہ رنگ - رنگ +
 لہ فتیلہ اش را - یعنی اس کی بٹی اُکسا دو +
 لہ اُبڑے و پتا - چٹا - آتش گیر +
 لہ دیوار کوٹ - کتب دیوار گیر +
 لہ لٹرہ - لٹرہ - یہ لفظ انگریزی کیٹرن (Lantern) سے منسوب ہے +
 لہ لٹپا - لٹپ (Lamp) +

علی حسن - راس پاشنہ
 در را کہ بریدہ است ؟
 حسن علی - دزد بریدہ
 است +

علی حسن - چار چوہ اش
 را ہم کفہ است +
 حسن علی - شاید راس
 را ہم براہے چکوہ
 کفہ باشد +
 علی حسن - راس در
 چفت ریزہ ہم ندارد +
 حسن علی - شاید کہ
 اس را ہم بریدہ باشد +
 علی حسن - آیا پشنوہ را
 پرزدہ بریاویم ؟
 حسن علی - تو اس پرزدہ
 زنبوری را بریاویز - کہ پشنہ را

کہ وقت مدرسہ مے گزردہ +
 ہمیر - فی امان اللہ ! شما
 را بخدا مے سپارم +

خفتن و خوابیدن

حسن علی - علی حسن ! تو
 راس وقت در جیاد استادہ
 چہ مے کنی ؟
 علی حسن - من کارے
 نمے کنم +
 حسن علی - برو - در را
 چفت کردہ بریا +
 علی حسن - ومانہ راس
 در شکستہ است +
 حسن علی - از پیش
 شکستہ بود +

۱۔ چفت - دروازہ بند کرنے کا کھٹکہ +
 ۲۔ دماغہ در - دروازے کی ریشی +
 ۳۔ پاشنہ در - دروازے کی چوہیں +
 ۴۔ چار چوہ - چوکھٹ +
 ۵۔ چکوہ - چوری کرنا +
 ۶۔ ریزہ - چٹخی - کھٹکا کوارٹ میں لگانے کا جس سے دروازہ
 بند کرتے ہیں - چفت ریزہ - گنڈمی آور کھٹکا +
 ۷۔ پشنوہ - کوٹھڑی - اندر کا دالان - حجرہ +

کریم - آقا ! اَلان
جاڑوب مے کُٹم +

سُجّر شاہ - بر خیز و
آپ مہنّی پاشیدہ اُطاق را
صفا پدہ +

کریم - یہ چشم +
سُجّر شاہ - اَلکن مُتفتّت
باش - زمین را شلّی -
و راین کوزہ مے گل را
فطار کز اژدہ ہمہ را آب

پدہ +
کریم - تا حال شفا آب
نیا در دہ است +

سُجّر شاہ - پرو - خودت
از چاہ آب بکش +

کریم - من دم مُنچ
برائے آب پر لب چاہ
رفقہ بؤدم - دلو نبؤد - ناچار

علی حسن - بے - ساعت
از شب گزشتہ است +

حسن علی - پرو - رنگِ لہ
در را پیش کن - تو ہم دراز بکش +

مُتفرّق گفتگو

سُجّر شاہ - کریم !
کریم - بے آقا !
سُجّر شاہ - سُبّائی ؟
(سُبّا ہشتی ؟)

کریم - راین جا توکے
آشپز خانہ ام آقا !
سُجّر شاہ - آٹجا چہ
مے کُنی ؟

کریم - از برائے شُما
قنّوہ مے پزم +

سُجّر شاہ - نگہ راقموز
اُطاق را جاڑوب نکودہ ؟

لہ رنگِ لہ در را پیش کن - کواڑ - بھیڑ دے +

لہ آب میبک - چھو کاؤ +

لہ شل - کیچڑ +

لہ کوزہ گل - گنّہ جس میں درخت یا بوٹے لگاتے ہیں +

صہ سقا - ہشتی +

علی حسن - من راین
 چرخ بگلی را بہ اُطاقِ خود
 سے برسم *
 حسن علی - تو راین
 چرخ بگلی را فوتِ سنِ اگر
 سے خواہی - آن پی سوزِ تلہ
 را یا آن لالہ را بہ اُطاقِ
 خود بہر *
 علی حسن - مگر شکارِ ادب
 خوابِ دارید ؟
 حسن علی - بلے - رختِ تلہ
 خواہم را تکانِ دادہ رُو سے
 تنوتِ بیکداز - تا دراز بکشم *
 علی حسن - ایشبِ کجیلے
 چُتک است - آیا شُما لُحاف
 نے خواہید ؟
 حسن علی - بلے میخواستہم -
 تو توشک را انداختہ باش
 را در زیرِ سرِ من بگزار - و
 لُحاف را پائین *
 علی حسن - راین مَشکا را
 بہ سَجا بگزارم ؟
 حسن علی - رُو سے قالین
 بگزار - مگر مُلتفتِ باش -
 ریزو پاش مرا زیرِ وزیرِ مَشکی *
 علی حسن - شُما ایشبِ
 کجیلے چُتک سے زنبید *
 حسن علی - چشمِ گرم
 سے شد - کہ تو مرا از خوابِ
 بیدار کردی *

لہ فوتِ سن - یعنی چُتک سے بچھا دے *
 تلہ پی سوز - قبتیلہ سوز - موم بستی جلانے کا آلہ *
 تلہ لالہ - لائتر - لالائین - فالوس *
 تلہ رختِ خواب - ریشتر *
 تلہ تنوت - کوچ یا چار پالی *
 تلہ پائین - پائینی *
 تلہ مَشکا - مَشکیہ - گاؤ مَشکیہ *
 تلہ ریزو پاش - اوڑھنا - بچھونا *
 تلہ چُتک - ریشتر - اُونچ *
 تلہ چشمِ گرم - شال - آنکھ - گلاب - قدر سے سو جانا *

پیش شمس آرم +
 مُلا فُرقان - برادر بزرگ
 تو حالا چہ کار مے کند ؟
 نظیر بیگ - بالائے بام
 رفتہ - باؤ بادگاہ را ہوا
 کزدہ است +

مُلا فُرقان - چرا با بچہ
 تو چہ بازی مے کند ؟
 نظیر بیگ - شب با بچہ
 سرانگ مے باخت - پسر
 عمیم او را لگد زد - او ہم
 دُش طلب گزویہ - ہر دو با ہم
 دشت و بخت شدند دشت و بخت
 جنگی بر کلہ ہم مے زدند - تا
 آنکہ آقا دایہ ما در میان افتادہ

سُج شہ - خیر تو اول
 از ہمہ کار ما مفش را
 تنکان ہدہ و پشتی رویش
 بگذار - تا من ز شمشیر کتاب
 را مطالعہ کنم +

باز مے اطفال

مُلا فُرقان - نظیر بیگ !
 برادر کوچک تو سچا ست ؟
 نظیر بیگ - تو مے موعہ
 خوابیدہ است +

مُلا فُرقان - پیار - تا
 او را مانجہ کنم +
 نظیر بیگ - دقتیکہ از
 خواب بیدار مے شود - او را

لہ نتو یا ننی - پائنا - پشگور - ہندولا +
 لہ مارچ - یوسہ - چچا - چچا +
 لہ باؤ بادگ - کاغذ باد - کنگوا - پتنگ - مکتل - کڑی +
 لہ ٹوپی - گیند +
 لہ سرانگ - ایک کھیل ہے جس کو ہندی میں آنکھ میچول کہتے ہیں +
 لہ دُش طلب گزویہ - حوصلہ کرنا - مقابلہ کرنا - کسی کی لڑائی پر
 آمادہ ہونا +
 لہ دشت و بخت شدن - دشت و گریہاں ہونا - لڑنا +
 لہ توجہ - مینڈھا +
 لہ کلہ بر کلہ ہم زدن - مکتوں لڑنا +

کریم - روپیہ قلب است
 بقال نے گیرہ +
 سحر شاہ - نقطہ چلیے مرا
 پیار - تا بہ تو اشکناں
 پر ہم +
 کریم - تا وقتیکہ من از
 بازار چیز خریدہ پیارم -
 آتش خاموش مے شود +
 سحر شاہ - تو زغال
 و اہل و سادہ را پیش من
 پیار - و یک نقطہ کبریت
 فرنگی و منتقل بمن پردہ -
 کہ آتش را روشن کنم +
 کریم - ایں ہمہ چیز ہا
 حاضر است +
 سحر شاہ - اہل کوچک
 را چہ کڑی ؟
 کریم - بسیر قلیاں
 بستہ ام +

والس آدم +
 سحر شاہ - رہیں - تو
 نمونہ آب ہشت یا نہ ؟
 کریم - بلے ہشت -
 مگر آنگزول پیش مسگر تہ
 است +
 سحر شاہ - شب چرا از
 پیش مسگر او را نیاوردی +
 کریم - او تا پول نگیرد -
 نے دپ +
 سحر شاہ - ایں روپیہ
 را بگیری - و از بازار
 نمونہ دہ کن +
 کریم - ہنوز صراف
 دکان را وانکودہ است +
 سحر شاہ - پیش بقال
 رہر - ہشت آنہ را رون
 پستان - و ہشت آنہ را
 پول سیاہ پیار +

لہ محو - ٹھٹھا - ٹھٹھا - ٹھٹھا +
 لہ آنگزول - ڈوٹکا +
 لہ مسگر - تالیبہ آور پستان دغیرہ کے طوط میں جوڑ لگانے والا
 یا ریزہ کا کام کرنے والا - کسیرا - ڈھیلہ +
 لہ اشکناں - نوٹ +

تا زندہ ام - دست بہ بیج بازی نخواہم زد +	نظیر بیگ - انار را با دست آتش می دادم تو کہ توے دشم آتش گرفتہ تو کہید - و نہ انگشت و انگشت میانہ و انگشت کو چکم را داغ زد +
ملا فراق - آخر چیزے کار و بار ہم می کند یا بیہودہ اوقات را صرف میکند ؟ نظیر بیگ - بلے - خیلے کار می کند +	ملا فراق - حالا کہ دست ہم سوخت - و دامن ہم آتش گرفتہ - از ہنجیں باز رہا تو بہ ہم کردہ یا نہ ؟ نظیر بیگ - سن کر خیلے تو بہ کردہ ام +
ملا فراق - بودہ بازی مے گت - شطرنج و تمار سے باز نہ - خر و س ما را سے جفکاند - تو چہا مے پرورد -	ملا فراق - رز شمار مین بعد در سپہ رایں کار ما نگردی + نظیر بیگ - انشاء اللہ

لہ ترقہ - آتش بازی کا پٹا نہ - اور بندوق کی ٹوپی کو بھی ترقہ
ہی کہتے ہیں +
لہ داغ زدہ - داغ لگ جانا +
لہ آتش گرفتہ - آگ لگ جانا +
لہ خیلے - آج کل اہل ایران لفظ بسیار کی جگہ بولتے ہیں -
یعنی بہت +
لہ خواہیدہ - اہل ایران کے محاورے میں بھیٹے رہنے کو بھی
کہتے ہیں - جسے کہ آل موزع تروسیہ تخم خواہیدہ است +
لہ بودہ - بطور بودہ بازی - بطور بازی +

کسے را نیکوئے مے گرفت - و
 گاہے کسے را نیکوئے مے زدہ
 ملا فرقان - یلے - مادرش
 خیلے او را ہارے کردہ است
 نظیر بیگ - اَلان او
 بگفتہ پدر و مادر را عینا
 ندارد
 ملا فرقان - ایں گوشہ
 چونہ ات را چہ طور سوختہ
 نظیر بیگ - شب آتشای
 مے کردم - قلم گلے افشاں
 توے دشم بود - گلش افتاد
 دامنم را سوزاند
 ملا فرقان - نیر انگشتت
 را ہم آہلہ کردہ است

ہر دو را از ہم سوا کرد -
 پدرم گفت - تنہا یک جا ہاری
 نگنید - ازیں چہت او تنہا
 بازی مے کند
 ملا فرقان - پسر عمو
 چہرا او را لگد زدہ بود
 نظیر بیگ - چونکہ او در
 بازی خیلے شوخی و شیطانی
 میکرد - ازیں چہت پسر عمویم
 سبیلے برویش زدہ و از پشت
 سرش خیلے او را توستری زدہ
 ملا فرقان - چہ شیطانی
 مے کردہ
 نظیر بیگ - گاہے تقلید
 کسے را در مے آورد - گاہے

لہ از ہم سوا کردن - ایک کو دوسرے سے علیحدہ کرنا
 لہ سبیلے - تھیرے - سبیلے زدن - تھیرے مارنا
 لہ توستری - دھول - چیت - پشت سر - گدی - پشت سر توستری
 زدن - گدی پر دھول یا چیت مارنا
 لہ تقلید آوردن - منہ چڑھانا - نقل کرنا
 لہ نیکوئے گرفتن - چنگلی لینا
 لہ تنہا کردن - اُنھن سے ماٹنا
 لہ ہارے کردن - ہار چڑھانا
 لہ قلم گلے افشاں - مہتابی - آتش بازی کی پھلجھڑی

<p>طرحہ باز خاں - خیر - قدرے چار بارہ ہمارے ہر ہر - کہ آں آہو ہرہ را ہر نیم + سر باز خاں - او از شیر رہے ساچھہ دور تر است + طرحہ باز خاں - باید بروید - از پوز باشی تفنگ گلولہ زنی را گرنتہ بہارید + سر باز خاں - بگریید - راہ تفنگ گلولہ زنی ہم حاضر است + طرحہ باز خاں - یک</p>	<p>راہ تفنگ دنگی و کمان گروہ را با خود ہر داشتہ آور دیم + طرحہ باز خاں - تفنگ دنگی تاں سچا ست + ہما نشان ہر ہر + سر باز خاں حارین است - بہ ہر ہر + طرحہ باز خاں - شاید لولہ اش ترکہ خودہ است ! راہ سچہ دزو شمشیر خودہ + سر باز خاں - نہ خیر - شکستہ نیست +</p>
--	---

لہ تفنگ دنگی - پتھر کلا - چٹاق دار بندوق +
 لہ کمان گروہ - ٹیلی +
 لہ لولہ تفنگ - بندوق کی نال +
 لہ ترک - دزد - دڑاڑ - شرکات - ترک خودون - پھٹ جانا +
 لہ سچہ دزو شمشیر خودہ - یہ ایک محاورہ ہے - یعنی تمہارے
 کس کام آئیگی - یا کس مطلب کی ہے +
 لہ چار بارہ - چھڑے - بندوق کا گڑاب +
 لہ شیر رہے ساچھہ - چھڑے کے مار کی جگہ - بندوق سے
 نکل کر جس مقام پر چھڑے کام دے سکے +
 لہ پوز باشی - پلٹن کا صوبے دار - پوز توڑی میں سوکھ سکتے
 ہیں - یعنی سو آدمیوں کا افسر +
 لہ تفنگ گلولہ زنی - گولی مارنے کی بندوق +

از سب سے سالار شخصیت مگر کتنے
ایک ساعتے دریں شکار گاہ ہا
شکار بنیم *

سر باز خاں - جیلے خج -
ہیائید - یک خود دہ رول
وا کتیم - مایں طولے شکاری
را ہم ہمراہ سے بریم *

طرہ باز خاں - تفنگ شہ
سوزنے شمسچ ست *

سر باز خاں - اہ ما ال
را در تور خان فراموش مگر دیم *

معمول و خوس را بازی
سے دہد - دیگر از دشتش
چہ بر سے آید ؟

ملا قوتان - گاہے در
زور خان ہم سے رود
یا خیر *

نظیر بیگ - در خانہ
میل گردانی تہ و شہ میلند *

شکار

طرہ باز خاں ہیائید *

لہ معمول و خوس را بازی میدہد - یعنی ہند اور رہیم بچانا ہے +
لہ نور خانہ - پہلوانوں کا اکھاڑہ کشتہ کشتہ کی جگہ +
لہ میل - مگر - موٹری - میل گردانی - مگر - ہلانا - موٹری
بھیڑنا +
لہ شنو - ڈیڑ نکالنا - ڈنڈ پینا +

لہ سب سالار - فوج کا جنرل +
لہ طولے شکاری - چھوٹی قسم کا کتا یعنی فاکس ہونڈ کتا جو شکار
کی بو پر جا کر شکار کو تلاش کر لیتا ہے +
لہ تفنگ سوزنی - ریٹیل گن - برتج لوند - یعنی جیسے سے بھرنے
کی بندوق - جس کا گھوڑا باہر نکلا ہوا نظر نہیں آتا - اور رہیں
کی جگہ اُس میں ایک سوئی جیسی ہوتی ہے - بلبی دبانے سے گھوڑا
اُس سوئی پر پڑتا ہے - اور سوئی کی دوسری نوک کاڑتوس کے
پٹاسے پر پڑتی ہے +
لہ تور خان - اشک - ہتھیاروں کا میگزین +

<p>سعدت یار - راین اُطاق ہم از پاکیزگی اُفتاده است - راین را ہم بقوامئید - کہ سفید کاری بکنند + میترزا کا مَران - بخارے در پاسے عمارت ہم چہ قدر بد است + سعدت یار - بے - از اینبیر قدیمہ است + میترزا کا مَران - آیا جولو خان عمارت ریز از ماست ؟ سعدت یار - بے - از ماست - شما ناودانش را نگاہ کنید - کہ در وسط حیاط مے اُفتد + میترزا کا مَران - ناودانش</p>	<p>را چہ مے گوئی - ہمہ آثارش از کنگی شکستہ و رُو مے ہم ریختہ است + سعدت یار - بالا خانہ اش پتہ نہ دارد + میترزا کا مَران - پس از کدام راہ بالا مے روند ؟ سعدت یار - از چوب پتہ داشت - آن شکستہ شدہ است - اُنکوں ما بچیت بالا رفتن تودہاں دُورست کردہ ایم + میترزا کا مَران - اگر اُستاد بتاے بیاید - تو او را بگو - کہ اوّل یقشیر کہ مہکوس دُورست کردہ است - بہ ریند تا حالیش شود - کہ</p>
--	--

لہ سفید کاری - چونہ قلعی کزنا - سفیدی کوٹنا +
 لہ اینبیر قدیمہ - چرانی تعمیرات +
 لہ جولو خان عمارت - مکان کے دروازے کے رُو بڑو یا سامنے +
 لہ پتہ - سیڑھی +
 لہ تودہاں - کڑی کی سیڑھی +
 لہ بتا - بٹھا +
 لہ مہکوس - اس زمانے میں رانچیر کہ کہتے ہیں +

فٹنگ و سیک گلاہ ٹفنگ
 کا پدھید +
 سر باز خاں - سر آہو
 قراول کزدہ تیر پینڈازید +
 طرہ باز خاں - تفنگ
 سرے کند +
 سر باز خاں - آہ اتریر
 از نشانہ خطا رفت +
 طرہ باز خاں - نہ خیر -
 تیر در کفش رشتہ اشت +
 سر باز خاں - پینید -
 ما یا طپانچہ این قاز را
 در روئے ہوا سے زمین +
 طرہ باز خاں - یہ بہ !
 خچہ خوب زوید +
 سر باز خاں - من

یہ ہوائے دشت طپانچہ را
 انداختہ بودم - مگر شکر اشت
 کہ خطا رفت +
 طرہ باز خاں - پینید -
 بر این نشانہ قراول بستہ
 دو سے تیر پینڈازیم +
 سر باز خاں - نہ خیر -
 ہر زہ - تفنگ انداختن چہ
 قاعدہ دارد من سے روم -
 از آن طرف شکار ہم میدانیم -
 شما اینجا تیر رہنید +

تعمیر مکان

میرزا کا قمران سعادت پارا
 رہو - بتا رہا صدائیں کہ پلے
 میں سرور را دوست گند +
 سر باز خاں - من

لہ فٹنگ بر دین فٹنگ - کاڑوس - بشوق کا تیر - رچس - میں
 گولی باروت بھری ہوئی ہو +
 لہ قراول کزدہ - نشانہ باندھ کر - تاک کر - سیدھ باندھ کر +
 لہ در روئے ہوا سے زمین - یعنی اڑتا ہوا مارتا ہوا +
 لہ یہ ہوائے دشت طپانچہ انداختم - یعنی میں نے دشت کو طپانچہ
 مارا تھا - تاک کر یا سیدھ لگا کر نہیں مارا تھا +
 ہہ روم دادن - باہر نکالنا - ہانکنا +
 لہ پلے - زمین - درجہ - موتیہ - سیڑھی +
 لہ سرور - دروازے کے اوپر کا بالا خانہ +

<p>اُستاد بتا۔ آیا بالائے سقف بالا خانہ ہم پنا میکنید یا خیر؟ رمیزرا کا حُمران۔ بے۔ یکہ آقاسی قشنگ با حُمرانی کہ منظرش مشرف بہ باغیں باغ باشد۔ باید پنا کرد + اُستاد بتا۔ پس از برائے مُجنین کہ چو ہائے کُفّت و طنا ہائے قَطُور از بازار باید آورد + رمیزرا کا حُمران۔ ما چوب و آہن و شنگ و آجر و لُج و غیرہ از مصالحِ عمارت ہرچہ لازم بودہ آورده ایم + اُستاد بتا۔ پس من مے روم۔ فَعْلَمَہ خود را ہمراہ بیاورم +</p>	<p>رمیزرا کا حُمران۔ بے۔ تو مرو۔ و رشتہ و تونیا و تیشہ و مالہ و غیرہ اسباب بتائے خود را بیاور و دشت بکار شو + اُستاد بتا۔ آیا بخار را ہم با خود بیاورم؟ رمیزرا کا حُمران۔ بے۔ ادرا ہم بگو۔ کہ آڑہ و تیشہ و رندہ و بزمہ و اسباب بخارے خود را بیاورد + اُستاد بتا۔ آیا محافضہ ایں عمارت مَحْطُوطہ چھی رہنا مے کُنید یا رُگی؟ رمیزرا کا حُمران۔ مَحْطُوطہ چھی چہ ضرور است۔ رُگی رکھایت مے کُند +</p>
---	---

لہ آقاسی۔ بالا خانہ۔ ہتالی +
لہ مناظر جمع۔ منظر واحد۔ جھوکہ۔ کھڑکی +
لہ مشرف۔ سامنے۔ قریب +
لہ مُجنین۔ پاؤ۔ جو مکان کی تعمیر کے لئے لکڑیوں کی باندھتے
ہیں +
لہ فَعْلَمَہ۔ مرُودہ +
لہ مَحْطُوطہ۔ احاطہ۔ گھیرا۔ چار دیواری +

راستِ راحتِ مارو بہ مشرق
باید باشد۔ و چار تا بخاری
ہم باید داشتہ باشد +
اُستاد بتا - طول و
عرض تالار چہ قدر باید
باشد ؟

رمیتر کا صُراں - میانہ
تالار باید کہ ہفت در بیخ
باشد۔ و اُطاق بیرونی چار
ذریعہ و دو پاسے اُٹھلیس
در طول و در عرض سہ
ذریعہ باید باشد +
اُستاد بتا - آیا غلام گزوش
را مچھڑنا مے کُنید ؟
رمیتر کا صُراں - نہ مچھڑ
دست انداز آہنی میگزوریم +

چہ چیز باید ساخت و چگونہ
باید ساخت +
اُستاد بتا - پفر مائید کہ
آشپز خانہ در کجا باید باشد۔
و سفرخانہ چگونہ باید باشد ؟
رمیتر کا صُراں - دریں جا
باید کہ اُطاق بیرونی پنا کُشد۔
و قدرے ازیں پیشتر
غلام گزوش باشد و پشتر
از اُس سفرخانہ۔ و آشپزخانہ
در محاذِ اُس بنا
باید کرد +
اُستاد بتا - اُطاقِ خواب
رو بہ شمال مے سازید یا
رو بہ جنوب ؟
رمیتر کا صُراں - اُطاق

لہ آشپزخانہ۔ باورچی خانہ +
لہ سفرخانہ۔ کھانا کھانے کا کمرہ +
لہ اُطاق بیرونی۔ ملاقات کا کمرہ +
لہ اُطاقِ خواب۔ سونے کا کمرہ +
لہ ذریعہ - گز +
لہ پاسے اُٹھلیس۔ ٹٹا۔ گرد کا ٹٹٹ حصہ +
لہ مچھڑ۔ پردے کی دیوار۔ جالی دار دیوار +
لہ دست اندازہ۔ کلترہ۔ چٹکلہ۔ بازچہ +

صاحبان دُختر گُفتند - که رشیم ما چُنین است - که داماد باید
 تا هفت پُشت نِخود را بشمارد و بِشِنا ساند + نادر قاصد
 را گُفت - بگو - که داماد شما پسرِ نادر شاه است -
 و نادر شاه پسرِ شمشیر و پسرِ زاده شمشیر - بمُچنین
 تا هفتاد پُشت بر شمار + تَوَکِله نادر شاه در سنه
 بنار و صد بجزری در مُملکتِ خراسان رالِفاق اُفتاد +
 مُؤخرانِ ایران وارداتِ ادوایلِ احوال او را ذکر
 مکرده اند - اوّل چیزِی که مے نویسند - تَوَکِله رضا قلی
 میزراست - که در آن وقت سی و یک سال از عمرِ
 نادر شاه گزشته بُود - و قتلِ ازاں در محاط و مهارِ
 پشیر اُفتاد - و مُقاسات و مُکابده با رنجِ بی شمار
 مُؤو - لاکِن در جمیعِ مواردِ شجاعت و مردانگی و تهور و
 خدایت و کُ بُروزِ عجیب داشت + در هفده سالگی
 بدستِ اُو بُکانه که هر ساله اطرافِ خراسان را مے تاختند -
 با مادرش اسیر شد + ایامِ اسارتش چهار سال طول کشید -
 و مادرش هم در آن صفحاتِ رُفوش به آخرِ رسید - پندانان
 نِخود را رهایی داده به مُلکِ خویش رشتافت - ازاں بعد
 تا زمانِی که در خدمتِ شاه طهماسب حاضر شد -
 بهین قدر قابلِ ذکر است - که گُفته شود - که طبعیتِ این
 مردِ عجیب همیشه بر یک دُشیره و یلُسان بُوده است -
 و فتنِ در خدمتِ بابل بیگ یکه از اُمراة مُلکِ نِخود
 وارد گشت - و بالاخره و کُ را گشته دُخترش را
 بدر بُود - و بحالِ اِن دواج در آورده رضا قلی میزرا

مُتَخَبَاتِ تَارِخِ مُلْکِ صَاحِبِ

ذِکْرِ اَحْوالِ نادرِ شاه

پدرِ نادرِ شاه از قبیلِ افشار است۔ نام او امامِ ثقلی
 بُود۔ و از اخباریکہ در دست است۔ معلوم می شود کہ
 امامِ ثقلی مزدِ صاحبِ اختیار یا منصبی نبود۔ خودِ نادرِ ثقلی
 ہم ہرگز از نسبِ بُزرگے لاف نمی زد۔ مؤرِّخِ چاپلوس
 وے میرزا مہدی ہم در وثئیکہ میگوید۔ پدرِ نادرِ شاه
 در قبیلِ خودِ مزدے میخفتہ این بود۔ حقیقتِ حال را
 دریں عبارت کہ گوہرِ شاہوار را نازش بہ آب و
 رنگِ ذائقے خودِ است نہ بہ صُلبِ مہدن۔ بہر گناہ
 می رساند۔ و پشتیغِ نسبِ وے را می فہماید کہ در یکے
 از کُتبِ مشغول است۔ کہ نادرِ شاه در ادائِ حال
 پوشتیں دوزے بُود۔ و ازین مہرِ تحصیلِ و تحیرِ معاش
 می کرد۔ و خودِ نادرِ شاه از پشتیغِ بزاو خویش مکرانہ
 صحبتِ می داشت کہ چوں خواست دُخترے
 از خاوادہ سلطنتِ دہلی بچمتِ پسرِ خودِ عقد کند۔

فلسفہ جریان آفاق و محسوس کان مواد نزع و اتفاق در تحت
 رابست نادر جمع شده بر راس و کے اتفاق نمودند۔ و طوے
 کشید۔ کہ بر سر سه هزار مزد برآمده خواجه سنگین بر
 امانی خراسان حمل کرد۔ عموے او چوں دید۔ کہ ایشان
 و کے هر روزه در بازديد است۔ هراس بر حيرش داشتند
 یافتند۔ دم از دوستی و هوا خواسته و کے زد و کاغذ باد
 نوشت۔ کہ خدمت شاه طهاسب را قبول کرده و کے را در
 محارب افغانان مددگار باشد۔ نادر اظهار رغبت و محبت
 ازیں مطلب نموده گفت۔ کہ اگر سلطان جراحم گرشه و کے
 را عفو کند۔ در آئینه تدارک ما میخواید شد۔ و چوں
 ایں امر باسانی انجام یافت۔ نادر بحاجت کلات رفت۔ از
 قرارے کہ مقوم می شود۔ او همیشه عم محمد و اسکے کلات
 را ستر راه خود می داشت۔ بنا بریں دریں وقت فوج
 بدست آورده او را گرفت۔ و به دست خود هلاک ساخت۔
 و کلات را متصرف شده بعد از آن بهیچ جنگ افغانی خراسان
 پرداخت۔ و چوں اخراج ایں طایفه از آن بلاد مشطوری نظر
 بود۔ و ایں کار به نیروی باژوی نادر صحت یافت۔
 سبب ایں شد۔ کہ دوباره شاه طهاسب رحم عفو بر
 سوابق زلات و کشیده او را مورد عنایات ساخت۔ و
 بواسطه فتوحات نادرى مهم پادشاهی روم فتنه تازه یافتند
 در اوایل حال شاه طهاسب بر تاور بغایت حسد می
 برد۔ تا وقتی کہ نادر در یکے از محروب مشغول بود۔
 و شاه طهاسب فرصت فرستاد۔

از وے مُتَوَلَّد گشت۔ بعد از آن جتھے از قَطَاعُ الطَّرِيقِ
 را با خود مع ساخته۔ و در آن زمان پُر شور و شرارت
 و تاز مژدم اطراف تحصیل معاشے مے نمود۔ تا
 رفته رفته آواز بھادر لے او بلند گشت۔ بخد مت
 واکے خراسان داخل شد۔ و چوں در جنگ با اوردیکان
 آثار شہامت و جلالت بظہور رسانید۔ تا بدرجہ امارت
 و سرداری ترقی کرد۔ لکن بعد از چندے حاکم خراسان
 از حرکات ناہنجار وے برنجیدہ او را چوب زد۔ و ناود
 ازین قضیہ بغضب آمدہ مشہد را رہا کرد + چُنیں
 مے نماید۔ کہ در آن اوقات عیم او در کلات بر سر
 طائفہ قلیہ از افشار بود۔ ناود از مشہد بکلات رفت۔
 و چوں قلیہ در آن سر زمین اقامت کرد۔ عموئے او
 از کردار و حرکات وے اندیشاک گشتہ او را بہ
 رہا کردن آن قلعه مجبور ساخت + چُنیں مے نماید۔
 کہ بعد از آن باز بر سر کار سابق خود رفته بیش از
 بیش بہ جمع فریق و قطع طریق و سرق و تہب
 پرداخت۔ و در آن اوقات افغاناں بر اصفہاں مُستولی
 گشتہ دولت صفویہ را بر انداختہ بودند۔ لکن ہنوز
 سلطنت افغانہ را قوامے بلکہ نامے نبود۔ ہرج و مرج
 در امور پیدا شدہ سرمایے گردن کشاں پُر شور و
 غوغا و از ہر طرف ہزار رشتہ بر پا بود۔ در چُنیں
 وقت راہزنے کہ بہ شجاعت و کیاست ضرب المثل
 افواہ است۔ در احتیاج معاون و مُساعد نخواہد ماند۔ لہذا

مُمَلَّکَتِ ایران و خوارزم و هندوستان و توران که بدست
 او مفتوح شد * پانچم بزرگتر کارِ نادرِ اخراجِ افارغنه
 از ایران بود - و بیجِ راعام و افضالے در رازا
 خدمتِ کسی که مُملکت را از تعدی و تجاوزِ خصم
 ظالم خلاص کرده بود - زیاده تر از این نبود - که چهار
 مُملکتِ مُعظمِ ایران که عبارت از خراسان و مازندران و
 سیستان و کرمان باشد - طماسب بیادش این خدمت به
 نادر واگذاشت - یا بعبارتِ اُخرے دست از نیمه مُملکت
 برداشت - فقط حقِ نادر دانسته شد و مقبول است - که
 در همان کافذے که طماسب به نادر نوشته و ممالکِ مزبوره
 را بوی و اگزار نمود - از او درخواست کرد - که نام
 سلطان بر خود گزارد - و بجهتِ این مطلبِ ناجی
 مَرَضِعِ سواجهرِ نفیسِ مضبوطِ یکے از اُمرا باد فرستاد -
 نادر جمیعِ عنایاتِ شاهی را قبول کرده - مگر لقب را که
 دید بدوین آنکه قائمه به بخشد - سببِ حسدِ دیگران
 خواہ شد - و در همین اوقاتِ مُزاوجتِ مابینِ رضاقلی
 پسرِ بزرگِ نادر و یکے از دخترهایِ سلطانِ حسینِ مرحوم
 اتفاق افتاد - و نادر اگرچه از قبولِ نامِ سلطانِ ابا
 کرد - لکن فرصتِ غیبتِ دانسته یکے از اُمورِ مُعظمه
 مخصوصه بسلاطین را اختیار نمود - حکم کرد - که بوی
 که بمواجبِ لشکر می دہند - از ممالکِ خراسان برگرفته
 بنام وے رسد کنند - و این فی الحقیقتِ معنیِ سلطنت
 علی الایستقلالِ آن مُملکت بود * عساکرِ عثمانی هنوز

و بچوں نادر آں فزماں را اطاعت نکرد - پاؤ شاہ
 بے مایہ پر سر جمیع او را خاشن و باغی خوانند - ریں
 خبر مائشمار یافتہ بہ نادر رسید - او نیز بسمت دربار
 پاؤ شاہی لشکر حرکت دادہ پاؤ شاہ را مجبور ساخت -
 کہ بشراٹھے کہ خود اٹھا کر دے - راضی شدہ مصالحہ کنند -
 ریں واقعہ قلیہ بعد از فتح مشہد روئے داد و
 مے توان گفت - کہ اگر طعناش در سابق قدرے اختیار
 داشت - ازیں وقت بجلی اختیار او تمام شد - لاکن نادر
 باوے با احترام سلوک کرد - تا وقتے کہ دید - باوہ بہجت
 غضب سلطنت مشتعل است - و ہم از اول فتحے کہ وے
 را در خراساں دست داد - ہنا کرد - کہ مزدوم را بہجت
 خیالات آیتد خود بیدار کند - مانند ارد شیر بابکاں
 ہر شب خوابے دید - و ہر روز در تعبیر آں خوابے شنید -
 اناں مجتہد شبے در خواب دید - کہ مڑخا پیے با ما پیے
 سفید چہار شاخی بنظر وے در آمدند - پس آں مڑخا بی
 را بہ زیر زد - و کسانیکہ باوے بودند - ہرچہ کردند -
 کہ ما پیے چہار شاخ را بچنگ آرند - نتوانستند - تا
 بالاخرہ بخود دشت و پاژدہ بسہولت تمام آں را گرفتند -
 و بہجت ریں کہ مڑخے با ما پیے در خواب دیدہ بود -
 منجان متحقق گشتند - کہ دالت بر رسیدن بہجت سلطنت
 مے کند - اما نہجت میوزا ہندی مؤرخ او دیریں یا سب
 کمتر است - زیرا کہ او از وقائعے کہ بعد روئے داد - تغییر
 مے کند - و میگوید - کہ چہار شاخ ماہی عبارت است از چہار

به محاصرهٔ هرات مشغول بود. امراي ايران طهارت
 جنگ خوصه را برآں داشتند. که لشکر بطرف عثمانی که
 در سرحد اجتماع کرده بودند. کشید. شکستهاییکه بارش
 طایفه رسیده بود. سبب شورش اهلای قسطنطنیه گشته.
 و نیکچریان اول وزیر را گشته. و بعد از آن احمد ثالث
 را از سلطنت مکنع و برادر زادو او محمود خاس را بر
 جای او وضع کرده بودند. نادر رضا مکی خاں را
 سفارت نزد سلطان محمود فرستاده پیغام کرده بود.
 که عساکر عثمانی باید آذر بارهجان را خالی کنند. و شاه
 طهارت نیز نامه در تهنیت جلوس بوی فرستاد. و
 پیش از آنکه نتیجهٔ سفارت رضا مکی خاں که از طرف
 نادر رفته بود. معلوم بشود. طهارت بهجت محاصره
 ایزدان در حرکت آمد. و سه کاره از پیش نبود. و
 در مصاف با لشکر عثمانی بهزیمت یافته آنچه خداقت
 و شہامت نادر در سال قبل حاصل شده بود.
 در یک ماه از دست داد. و تا خوب ضعف عقل خود
 را ظاهر کند. با ترکس مصالحه کرده در آن مصالحه تمام
 مالک مادرای رود ارس را با ترک و اگززار کرد. و
 پنج محل از محال کومان شاه را نیز باهمد پاشای وای
 بعد او که بواسطهٔ او این مصالحت انجام یافته بود.
 گزاشت اما مرثوائی و فضیحت این معاہدہ از آن جهت
 از دیاد پذیرفت. که ترکے در باب اشتیلاص اسرای
 ایران که در جنگ پشچاک عساکر عثمانی افتاده بودند.

بهترین اطراف عراق و جمیع آذر بایجان را در تصرف
 داشتند و با آنکه هنوز سپاه نادری از رحمت تعاقب افغانه
 نیاشوده بودند - بدین اثرک در حرکت آمدند - در صحرای
 بهمدان با دو لشکر عثمانی مقابلت اتفاق افتاده ایشان
 را بر انداخت - و بهمدان و جمیع اطراف و نواحی آن
 بلد و معظم را از علیم مستخلص ساخت - بعد از آن
 بجانب آذر بایجان عطف عنان نمود - و تبریز و اردبیل
 و سایر شهرهای معظم آن مملکت را از چنگ دشمن
 بیرون آورده به استعداد محاصره را بزدان پاس تحت
 ارمینی پرداخت + متعاقب این حال از برادرش که
 در آن وقت از جانب وکس حکومت خراسان داشت -
 خبر رسید - که افغانیه آن صفحات سرعناد و طغیان
 بر آورده اند - بنا برین فسخ عزیمت کرده بشتاب تمام
 بصوب خراسان نهضت کرد - و نایب طغیان افغان را
 بگرفتند و راه و هرات بکلی فرو نشاند - واقع اتفاق افتاد -
 که ازاں مے توان دانست - که وضع این جنگ چه نوع
 بوده است - مؤرخ منبغی او میزرا میگوید - روزی
 دیگر مجلس بمنو رشال آراسته و سران افغان را که
 در اردوکی فلک آرمال مے بودند - به محفل شمس بار
 داده هنوز آفتاب یک نیزه بلند نگشته بود - که هزار
 و سیصد سربسیر نیزه بلند گردیده سرکردگان
 مورد عطا و نوال و مژد ساسی افغانان سر بریزد انگشت
 فحلت و افعال شدند - خلاصه در اوقات که نادر

و همچنین سفیر به بارشلا مبول فرستاده مختصراً بسطهاں محمود
 پیغام فرستاد - که یا ممالک ایران را مسترد ساز یا حسب
 را مستعجلاً یا ش - و از جانب دیگر خبر حرکت خویش را
 با احمد پاشا و داعی بغداد فرستاد - مصالحنه با دولت روسیه
 شده بود مشروط بر این که جمیع ولایات که در سواحل
 بحر خزر در سوابق ایام گرفته بودند - رد کنند - دو
 نفر صاحب منصب بدستجا فرستاده - تا معلوم کنند - که
 تقویقه در آن امر واقع نشود - بعد از انجام امور مقرر
 به اصفهان رفت و شاه طهاسب را بسبب مصافحه با عثمانی
 ملامت کرد - و بعد ازاں اظهار آرمه کرده طهاسب را
 دعوت نمود - طهاسب نیز قبول دعوت و کے نموده مجلس
 ضیافت برگزین ریاست و خلق او از خلافت ختم شد - بنا بر
 قول میرزا احمدی طهاسب را با جمیع خواتین بخراسان فرستادند -
 چوں امرای لشکر و امنای کشور تاج سلطنت بر نادر
 عرضه کردند - دید - هنوز وقت مقتضی نیست - ابا کرد - و بر سر
 پسر پشت مایه طهاسب که عباس ثالث خوانند -
 تاج گذاشته رادار و امور جمهور و مہام نظام رعیت
 و سپاہ را بعهده خویش گرفت - این واقعہ در سنہ ہزار
 و صد و چهل و پنج ہجری اتفاق افتاد - بعد از اداسی
 مرایم مجوس عباس نادر بالشرکے گراں بہ تسخیر بغداد
 شتافت - اگرچہ احمد پاشا داعی بغداد در حین رادار
 ملک داری و نظم و نسق سپاہ کشتی از اقوال امتیاز داشت -
 و یہ ہمیں سبب نادر نیز تہمت مغولے دیدہ بود - اما

نشده بود۔ چوں اخبار این واقعه به تاور رسید۔ دید۔
 که بهائیه خرمیست بجهت را شجاری مقاصدے که سالها در
 خاطر داشت۔ ولے رعایت حرم را از دست نداده در
 ابتدا فرمانے بنام جمیع اہلے امراں صادر کرد۔ و
 در آن تفریحات و تفریعات شنیعہ بر معاہدت و معاہدیں
 نمود۔ و گفت معاہدتے کہ چند مملکت بزرگ ایران
 را تا رود ارس آرد۔ عین معاہدت است۔ و مصاحبت
 کہ تحلف از سکن و اہلے این ملک را در چنگ اعدا
 بہ محبس سپارد۔ صرف مکاوت۔ این چنین معاہدت
 بر خلاف مہم خدا و محبت کلمے مرتضیٰ است۔ کہ ملائکہ
 حول حرم او ہمیشہ را متخلص شدیمان او را از دشمنان
 او از درگاہ باری مشکت مے کنند + بعد از اشتهار
 رقم مزبور مکاریب بہ جمیع سران سپاہ مملکت فرستاد۔
 از آن مجملہ کاغذیست کہ بحاکم فارس نوشته است۔
 پس از اعدام شکست افغان و فتح پرات تعجب میکند
 از شنیدن اخبار معاہدہ با ترک۔ و مے گوید شک نیست۔
 کہ چوں بشنوی۔ کہ معاہدہ با ترک بر حسب معمول از
 انطاف الی بر قرار نخواہد ماند۔ مہرور خواہی شد۔ در
 انتظار آمدن من باش۔ کہ بحول اللہ علی الفور بالشکرے
 رژیم آرمائے۔ قلعہ کشائے۔ در عدد مور و در شجاعت
 شیر۔ با بشاطر جوان و حکمت پیر حرکت خواہم کرد۔ بہت
 و دشمن آتش پرست باد پیا را بگوے
 خاک بر سر کن کہ آپ رفتہ باز آمد بجوے

طرفین کوشیدند۔ لشکرِ نادر بکلی مُتَفَرِّق گشت۔ و هنوز
 این خبر به بغداد نرسیده بود۔ که اهل شهر بر افواج
 ایرانی حمله بُزده هزیمت دادند۔ این قضیه در هزار و
 صد و چهل و شش واقع شد۔ اگرچه از قرار تقریر
 اثرات شصت هزار ایرانی درین جنگ تلف گشتند۔
 اما احتمال دارد۔ که از بیست هزار مُتجاوز در معرض
 هلاک در آمدند۔ غایباً بهین قدر هم از اثرات گشته شد۔
 لکن فسخ نمایانے کردند۔ بسبب اینکه نادر نتوانست لشکر
 شکسته و پراکنده را جمع کند۔ تا اینکه به محاربه همدان
 رسید۔ که از آنجا تا مکران جنگ از دویست میل مُتجاوز
 است۔ تدبیر و بهمتِ نادر چنانچه بعد ازین شکست
 بروز کرد۔ بیچ وقت ظهور نیافته بود۔ به عوض اینکه
 لشکریان را طاعت کند۔ تحقیر کرد۔ و بجای آنکه تشییع
 زند۔ تشریف داد۔ آنچه از نقد و جس و دواب بایشان
 ضرر رسیده بود۔ همه را با مضاعف از احسان خویش
 بهره ور ساخت۔ و ایشان را به کشیدن انتقام از دشمن
 غدار تحریص و ترغیب نمود۔ این حرکت سبب آمدن ویاور
 شهرت وے شده از جمیع اطراف ایران لشکر بمدد وے
 شتافت۔ چنانکه هنوز سه ماه نگزشته بود۔ که مجدداً با
 سپاه پیش از پیش در حواله بغداد وارد شد۔ دشمنان
 طوپال عثمان در مُطمنینیه چون خبر رفتن وے وے را
 شنیدند۔ بجهاد مدد و ذخیره حتا وجه مواجب عساکر وے
 را به تعویق انداختند۔ و او باوجود این حال کوشش

معلوم ہوا کہ اگر طوپال عثمان با عسکر جرار عثمانی
 بہد و کے نے رسید۔ ہر حذاقت و شجاعت او فائدہ
 مترقب نے شد و میرزا مہدی سے روپید۔ کہ عسکر
 طوپال عثمان کما بیش صد ہزار مرد ہوئے۔ نادر بعزم
 بمقابلہ با طوپال عثمان در حرکت آمد۔ بنا بر قول میرزا مہدی
 دوازده ہزار نفر در دور بغداد گزاشتہ نحد با بقیہ بطرف
 سامرہ کہ قزوین ایست در کنار دجلہ۔ و از آن تا بہ بغداد
 قریب شصت میل است۔ روستے نہاد۔ اُردوئے عثمانی
 قریب دو مژور واقع شدہ ہوا۔ جگہ بسیار شدید و
 خوشخوار اتفاق افتاد۔ چنانکہ تا آن روز بدن نوع حربے
 ہرگز مابین ایرانی و عثمانی واقع نشدہ ہوا۔ در اول
 غلبہ ایرانیان را شد۔ و سوائے ایرانی بیک حملہ خضم
 را ہزیمت داد۔ اما پیادہ عثمانی پاسے جلالت پیش نہادہ
 دشت از حریف ہزد۔ و فوجے از اعراب کہ نادر را از
 ایشان چشم داشت مدد ہوا۔ ہر یک طرف لشکر وے
 حملہ ہزد۔ و مزدان کار کہ در تمام روز در آفتاب
 تابستان عربستان بگير و دار اشتغال داشتند۔ بالآخرہ
 از شدت گرما و حرارت آفتاب و غلیظ عطش دشت
 شاں از کار ماند۔ خود نادر دو مرتبہ در میان دشمن
 اشہش گولہ خودہ ہر زمین افتاد۔ و بہ ریں سبب
 علم دار وے اورا کشتہ پیدا شدہ روستے بہ گردید نہاد۔
 جمیع ریں اسباب دشت بہم دادہ سبب فتح عثمانی
 شد۔ و بعد از آنکہ از ہشت ساعت متجاوزہ از

فیشم افعال در تصرف دولتمندان ایران و عثمانی بوده -
 بر قرار سابق باشد - پس بجانب فارس حرکت کرد - و
 هنوز نازیر و طنبیان فارس را نطقاً نیافته بود - شنید - که
 رجال دولت عثمانی از قبول مصالحه و ایستادن بغداد سر
 باز زده - و عبد الله پاشا و ایستادن مصر را با سپاه
 فراوان مأمور بآن محنت کرده اند - و اختیار صلح و
 جنگ را باو گذاشته که هر قسم که مصلحت و اقتضای
 وقت داند - معمول دارد - نادر باین خلاص بلا و امنیه و
 گزشتن آنکه از عظمت ممالک متنازع رفها بود -
 شگفت - و پهل بر رود این انداخته تفریس و گنجه و
 ایران را در وقت واحد محاصره کرد - و چون عبد الله
 پاشا نزد سیکر قاص را لشکرگاه و اطراف اردو را
 بسفناق و خندق و مطریس و مؤرجل مستحکم ساخته بود -
 نادر بخيال این که چون خبر محاصره شهرهای مژبور را
 بشنود - از مامن بیرون خواهد تاخت - و در میدان طرح
 جنگ خواهد انداخت - ممالک مژبوره را محاصره نموده
 و چنانکه معمول وکے بود - سر لشکر عثمانی معزود
 برباد کنی عدد خود شده در صحرائی بغاوت از انجالی
 ایران با خشم مصاف داد - و بیژا هندی میگوید - که
 سوار و ترک شصت هزار و پیاده پنجاه هزار بود - و
 چون نادر لشکر غنیم را دید - سران سپاه را جمع نموده
 ایشان را مخاطب ساخت - و گفت - لشکر دشمن بالنسبه
 بآردان ما شصت هشت بیست و یک و یک به تمنی است - وکے

بلخ در دفع نادر نمود۔ قویجے از سوارہ معین کردہ
 بہ راستہ قبائل ایرانیان فرستاد۔ لاکرن بیک حملہ ایشاں
 از پلے در آمدند۔ و چون ریں خبر بہ طوپال عثمان
 رسید۔ ہر قدر مے توانست۔ جمع آورے سپاہ نمودہ
 بہ ملاقات غنیم شتافت۔ اما عساکر عثمانی بہ نقد از
 شکست سوارہ پلے صبر و شہادت شاں از جاے رفتہ
 بود۔ و ہر چند سرعشکہ خواست۔ تخریب نادرۂ غیرت
 ایشاں کند۔ ممکن نشد۔ در اول وہلہ پراگندہ شدند۔
 و جمع آورے ایشاں از جیزہ قدرت خارج بود۔
 طوپال عثمان خود نیز بسبب طعنف مزاج در تحت
 رواں حرکت مے کند۔ چون شکست بر اشراک افتاد۔
 اورا بر اشیہ نشانندند۔ بہ اُمید اینکه جانے بدر بردہ
 لاکرن بیک از سپاہیان ایرانی را چشم بر لباس گرانیہاے
 وے افتادہ۔ اورا شناخت۔ بانیزہ کہ در دشت داشت
 کار اورا ساخت۔ و سر اورا جدا کردہ نزد نادر بردہ
 نادر بر گشتہ وے احترام کرد۔ و محکم کرد۔ تا جسہ
 با سر وے را بہ لشکر گاہ عثمانی رسانیدہ تا بر حسب
 معمول نعش وے را مدفون سازند + بعد از قتل
 طوپال عثمان و پراگندہ شدن سپاہ وے نادر بچہست
 محاصرہ بغداد حرکت کرد + محقارین ریں حال خبر
 باغی گرے محمد خاں بلوچ در فارس رسید۔ نادر پر
 حسب عجلایہ وقت مصالحہ با واریے بغداد کردہ۔ ہر ریں
 نوع کہ ولایاتے کہ در عهد سلطان حسین قبل از

بغداد مقرر شده بود - راضی شدند - و قارص و امیران با
 جمیع ممالک که در اثر متبع سابقه دیس صفیات متعین بدولت
 ایران بود - و اگزاردند - دیس اوقات نادر دید - وقت
 آشت - که پزده از روی کار بر گیرد - خبر نیت
 عباس بن طهاسب طفله که او را بسطنت گزارده بود -
 هم دیس اوقات رسید - و چون رشیم متداوله سلاطین
 ایران است - که هر سال در شکای که بخیرشید بقطر
 تقاطع ربیعی رسد - آن روز را عید کنند - و بهجت
 اجزای مراسم همه اعیان و صنادید ملک در دربار
 حاضر گردند - نادر فرمانی بر حصار جمیع صاحب مقیمان
 ملکی و لشکری از اقاصی و ادانی صادر کرده فرمان داد -
 تا در روز مژبور بهجت اجزای مراسم عید در جولاکی
 مغان جمع شدند - و بهجتس فرمود - تا عمارات عریده
 بهجت عجلای وقت که امرای مقول کنند - بر پا نمایند - و
 آنچه اسباب لوازم رفاه و عیش و عشرت است -
 بوضع ملوکانه مهیا دارند - آورده اند - که جمعیت از عدد
 هزار متجاوز بود - اگر لشکریان نیز داخل این عدد باشند -
 شاید انحراف نباشد - چون مژوم جمع شدند - در روز
 صبح عید بر حصار روضا فرمان داده - چنانکه میزبان هندی
 گوید - ایشان را مخاطب ساخت - و وقت - شاه طهاسب
 و شاه عباس هر دو پادشاه و پادشاه زاده در مهد و سیریه
 موجود اند - ایشان را یا هر کس که بر آورنده افسر مژوری
 دانید - بر نیاست و سلطنت بر دارید - من آنچه حق کوشش

این صورت باید سبب از ویاد کوشش مردان ما شود۔
 پس از آن گفت کہ شب عروستہ در خواب دید ۔ کہ
 جانورے قوی در نیمہ او تاختہ قصد وے کرد ۔ و او
 بعد از زد و خوردے زیاد آن جانور را ہلاک ساخت ۔
 و ہمیں فالے اشد نیکو ۔ و علامتے خبر ۔ بل دلیلے واقع
 بر ظفر ما ۔ و ہمچنین گفت ۔ کہ دشمن در پیش رو رشتہ
 و دو طرف از دو نیز بہ قطعہ ایرداں و زنگی چاہے پیوستہ
 اگر توردے در عزم و قصورے در رزم واقع شود ۔ راہ
 رنجات از ہمہ رحمت بشتہ خواہ بود ۔ اگر این کلمات
 مورث جزأت لشکریاں شد ۔ حرکات او بیشتر سبب جلالت
 ایشاں گشت + بعد از آن کہ نظم رساہ را بہ رہتہ رہیں
 وضعے مقرر کرد ۔ خود با محضے از بہادران بر دشمن
 تاخت ۔ و بہر طرف توردے آرد ۔ مانند اجل محتوم و
 قضایے مہترم کس را با وے یارایے ممانعت و نیروی
 مقاومت نبود + در یکے ازین حملات دہشتم نام یکے از
 سپاہیاں عبد اللہ پاشا را کشتہ سر اورا بر نادر مہند۔
 و چوں ہنوز تنور حزب گزم بود ۔ نادر فرمود ۔ تا سرا
 بہ نیزہ و در جائے کہ ہمہ لشکریاں عثمانی توانند دید۔
 بر پا کنند + تودکان را نظر بر سر سر عسکر اُتادہ
 پرانندہ شدند ۔ و صحرا از گشتگان ایشاں مالا مال شد ۔ و
 بعد ازین فتح عجب و تلبیس مسخر گشت + چوں رجال
 دولت عثمانی حال را بدیں مینوال دیدند ۔ طالب مصالحہ گشتہ
 بہ پھان عہود و شمولے کہ سابق ماہین نادر و پاشاے

مذہب شمارد۔ و چنانکہ چهار رکن در حرم بجهت نماز چهار
 مذہب معین است۔ رکنی ہم بجهت این شیعہ جدید از
 مذہب حق مقرر نموده افعال عیدیه و احتیالات آراست در
 این کہ سبب چه بود۔ کہ تاور قبل از مجلس وابستگی بمذہب
 بلکه تعصب در مذہب شیعہ اظہار میکرد۔ و در جو کما کے
 مغال اظہار میل و رغبت بطریقہ اہل سنت نمود۔ لاکن
 حق این است۔ کہ نادر ہمیشہ یک مذہب داشت۔ و آن
 خود پرستی بود۔ تا وقتیکہ خود را یکے از بندگان دولت صفویہ
 می نمود۔ و مقصود بیرون کردن افعال و عثمانی از ایران
 بود۔ دید۔ کہ مذہب شیعہ آلت خود پرستی بجهت اجرائیہ
 مرام + وہ وقتے کہ بر مراد ظفر یافته بہمت بر اشتیصال
 خاوادو شاه اسطیعیل میاشت۔ و خروج بر معاریج
 سلطنت اورا بہ فکر تنخیر جبال قندھار و صحارے
 ہندوستان و بغداد و موصل و سائر بلاد آل صفیات
 انداخت۔ مصلحت در انہدام بنیان مذہب اہل تشیع دید۔
 زیرا کہ از یک بجهت محبت خاندان صفویہ بہ اہل این
 مذہب آمیختہ بود۔ و از بجهت دیگر عداوتے کہ اما علیہ
 سنت با منشیہ دارند عائق بزرگے بود بجهت انجام
 فتوحانے کہ در خاطر داشت + بیزرا ہندی گوید۔ کہ در
 روزہ بہشت و ششم فروردین سلطان سنہ ہزار و صد
 و چهل و نہ ہجری ہشت ساعت و بہشت دقیقہ از
 روز گزشتہ باعتبار رصد بدان دقیقہ یاب و اختر شناسان
 بطلموس اکتساب تارخ شاہی بر سر دے گزاشتند۔

بود. بجا آوردم. و مملکت خود را از دشت افغان و
 مردم و روس خلاص کردم و مردم همه با اتفاق گفتند -
 که پادشاهی حق کسی است که مملکت را از دشت افغان
 خلاص کرده - و فقط هم او می تواند حفظ کند - نادر
 را کشته سوگند یاد کرد - که هرگز اندیشه سلطنت را بران
 در خاطرش مخطور نکرده است - و تا یک ماه هر روز
 باین مطلب در میان بوده اصرار و امتناع طرفین
 صورت می داد می گرفت - تا اینکه بالاخره نادر مشغول
 مردم را بواجبات مقوم داشت - و در وقتیکه علی الظاهر
 سر رضا جلبانید - گفت - که از زمان رحلت حضرت
 رسالت پناهی چهار خلیفه بعد از یکدیگر متکفل امر خلافت
 شده اند - شاه اسماعیل صفوی باین مذهب را متروک
 و مذهب تشیع را شایع و مشوک داشت - و از وقتیکه
 مذهب شیعه شایع شده است - در ایران همیشه نشسته
 بوده است - هرگاه اهل ایران به سلطنت ما را رغبت
 و آسایش خود را طالب باشند - باید این مذهب را تارک
 و به مذهب اهل سنت سالیق شوند - و لے چون امام
 جعفر از دیرین رسول و عهد اناس ممنوع و مقبول
 است - او را سر مذهب خود سازند و مردم همه باین
 تغییر راضی شدند - و فرما صادر شد - که باین مطلب را
 گوش زد و جمیع ناس نمایند - پس نادر گفت - که صورت
 واقع را به سلطان اسلامبول را کشته از او خواهم خواست
 تا بحقیقت مذهب جعفری از افغان کشته آن را خاموش

همیشه در آیام مخاطره بآں غارنا پناه مے میزدند -
 در نظر ما چنان جلوده مے نمودند که ایشان را در قیام
 اطاعت آوردن از چیز نامکان خارج است - اما نادر
 بر مردم معلوم کرد - که این محض توهم است - بهادران
 خود را بر تل چال و تمل و قریح شهاب کشیده
 هر یک از آں طایفه را چنگ آورد - و در عرض مدتی یک
 ماه جمیع اهل بختیاری را مقتاد و فزماں بردار نمود -
 ابر ایشان علی مراد خاں را اسیر کرده به قتل
 رسانید - و بقیه که از تیغ قهر ناری رسته بودند -
 مورد عتاب و کشتن شدند - جمعی از ایشان در جسد
 عساکر پادشاهی انتظام یافتند - و به رحمت جلالت
 فوق العاده که در فتح قندهار از ایشان بطور رسید -
 کاشف رحمت و مورد رافت نادر شدند - و سایر
 را از کویشتان که در سابق مکتب داشتند - کوچانیده
 محله بهمن و به اداره نزدیک تر از براس ایشان
 منتقل کرد - بعد از آں با هشتاد هزار لشکر از راه
 خراسان و سیستان رود قندهار نهاد - در عرض راه
 عاتقه که قابل ذکر باشد - رود نادر - و لے پهن
 به قندهار رسید - دید انتحکامات شهر بنوعی است - که
 فتح آن برودی در چیز نامکان نیست - اول خیالے
 که کرد - این بود - که اطراف شهر را گرفته راه آمد
 و شب امانی را به اکنای اطراف و حوالی منقطع کند - و
 محکم کرد - تا طرح شهرے در مقابل آن رسخت

لاہور کے مراہم مجلس چٹانکھ در چٹانیں اوقات مامول
است۔ معمول داشتند۔ و تختہ مرتع زنہادہ نادر را
بر آں نشانند۔ و علی الفور سکہ بنام وکے زدند۔ در
یک طرف ایں شجر را کہ بیت

سکہ بر در کرد نام سلطنت را در جہاں

نادر ایراں زمین و مخترو گیتی رستاں

و بر طرف دیگر انجیر و فیما وقع نقش کردند۔ و ہم از
مورخ تاریخ وکے منقول است۔ کہ مملکت سنجان لانجیر
فیما وقع خواندند۔ و باجماع بعد از مجلس بر تخت سلطنت
نادر بجاہ اصفہاں در حرکت آمد۔ و چندے در آنجا
بہمنہ و تدارک لشکر پرداختہ لشکر قندھار را و جہت
ساخت و تحسین علی خاں برادر محمود غلجائی در آں
اوقات در قندھار والی بود۔ و نادر قبل از آں کہ
ہاں صوبہ توجہ کند۔ آنچه لازمہ را بہتمام بود۔ در
بارقہ آراسیہ ایراں در ایام غیاب خود بجای آورد۔
در ہمیں سال جزیرہ بحرین بدشت محمد تقی حکم فارس
منسوخ شد۔ و چون ایل بختیاری اطراف اصفہاں را
در معرض تاخت و تاراج آوردہ بودند۔ را بہتداء
استیصال ایشان را پیش زنہاد خاطر ساختہ بہ دفع
آں طائفہ در حرکت آمد۔ از کوبستان اصفہاں کہ تا
نزدیک شوشتر مے رود۔ تمام منزل و ملاز ایلات
بختیاری است۔ و چون کوبستان مریور مشحون است
بر غار ہای بسیار و مفاکسہ بے شمار۔ و ایں طائفہ

اور امان داد۔ چہنیں سے نماید۔ کہ در آں اوقات
 ترمیز نادرى اختصارے مراعای خاطر و جلب مصلوب
 افغانے مے کرده است۔ بسبب اشتہار نامے کہ در وقت
 مجلس در باب اختیار مذہب اہل سنت و رد
 طریقت شیعہ بہ اطراف فرستاده بودیمہ کہینہ افغاناں
 را کم کرده بود + و دریں اوقات دید - کہ فرستے
 بدست است۔ کہ یکبارہ جلب خاطر مے یاس طائفہ
 کردہ ایشان را بخود و محکومت خود متعلق سادہ۔ و
 این مطلب را بخوبی انجام داد۔ بعضے از میں طائفہ
 مدام حیات نادر از شجاع ترین مردان دے محبوب
 و در مقابلہ سبیل شورش و گتبان اعلیٰ رہاں سده
 مینج بودند + در ہنگامے کہ نادر بہ محاصرہ قندھار
 اشتغال داشت - سرداران او تسخیر قلاع اطراف
 مے کردند - و ہم دریں ایام بود۔ کہ پسر بزرگوش
 رضا قلی بیژن شہامت و جلالتی اقصیٰ الغایہ بلند
 آوازہ گشت۔ تبیین این مقال این کہ واسطے قندھار
 از امیر بلخ مدد طلبیدہ و او بجانب قندھار در حرکت
 بود۔ پھل این خبر گوش زد نادر گشت - رضا قلی
 بیژن را با دوازده ہزار سوار بہ دھج مے نامزد کرد +
 شاہ زادہ لشکر مے را شکستہ و بلخ را گرفتہ از
 رود بچوں عبود و بہ عزیمت فتح بخارا رواں شد +
 پادشاہ اورنگ یا جمعی کثیر بہ مقابلت شتافت - و
 مصاف دادہ ہزیمت فاجش یافت - اما در ہماں آواں

به بنای آن پرداختند - و آن را به نادر آباد موشوم
 کردند - بعد از فتح قندهار غالباً جمیع سکنه آن ملک
 به نادر آباد نقل کردند - و بعد از فوت نادر هماچا
 مشهور به قندهار شد - و پنجپنجاه محکم کرد - تا در
 اطراف شهر بزرگها بر پا کردند - و ما بین بزرگهای
 مژد را با سفتا کهای کوچک وصل کردند - بنوعی که
 راه مراد و مخصوصین با اطراف بیرون شهر بکلی
 مشدود گشت - اما چون نادر دید - که همه این کارها
 اثری در خاطر افغانان نکند - و یک سال تمام
 بهبوده صرف شد - و افغانان را هنوز ذخیره بسیار
 در شهر باقی است - به فکر دیگر افتاده - شهر قندهار
 در مقابل کوه اتفاق افتاده بود - و حصارهای بر دوش
 آن کشیده - و بزرگهای کوچک بجهت محافظت آن
 ساخته بودند - ابرارینان بعضی از بلندبها که سرکوب
 قلعه بود - به تصرف آورده توپها و خمپاره را
 بالای آنها کشیدند - و بر مروج قلعه حمله کردند -
 و بعضی از آنها را نیز بحیطه تصرف آوردند -
 فوج بخشیاری یکی از بزرگهای معظم را گرفته ارک
 را متصرف شدند - و بدین واسطه همه شهر به جنگ
 بهادران افتاد - و این شهر با بعضی از مشفقان قلعه
 در یکی از قلاع خارج شهر پای شبیهات میشود - اما
 چون دید - که مقاومت بهبوده است - از دور استیسا
 در آمد - و نادر علی الفور لوعده عفو زلات و

لوده تا کابل عنان کشید - و کابل و حوالی و حاشیه
 آن را بقیصر التخییر در آورد - بعد ازین واقعه کاغذی
 دیگر به پادشاه هندوستان فرستاده او را بر حرکات سابق
 ملامت سخت کرد - لاکین باز گفت بعد از این همه
 نقصانی در دوستی واقع نشده - و منظور آن است -
 که در آینده نیز برقرار باشد - و فرستاد او بدست ولید
 عباس نام یک از امرای آنها که حاکم جلال آباد
 بود - به قتل رسید - و نادر که احتمال دارد - چندی
 بهانه را می جست - دوست را غیبت دانسته به التخییر
 هندوستان نهضت رایات فرمود - قبل از تخریب و قلع
 این جنگ چند کلمه در باب وضع سلطنت هندوستان
 در آن اوقات می مناسب بنویسید - حاکم هندوستان
 غالب در معرض تمانت و تاز و حملات بهادران صفحات
 شمالیه بوده است - از زمان محمود غزنوی سلطنت از
 خاندان سلاطین هندو بیرون رفته - از آن بعد سلسله
 مختلفه از امای اسلام بر آن مملکت استیلا یافتند -
 و هر سلسله بنوبت مخلوب و گیر شده از همان دست
 که گرفته بودند - دادند - تا اینکه شمشیر تیمور دیکه در آن
 دیار بکشد - و بعد از آن بسبب تغیرات غریبه و اتفاقات
 عجیبه نسل او در آن سرزمین ساکنی دراز فرماں روا
 نگشتند - چون بابر بسبب غلبه او بر یک مجبور شد - که
 ملک مورویش خود دشت فرغانه را را کرده از سوجان
 رود سیحون چشم بپوشد - و او به هندوستان رها ده

فرمان نادر رسیدہ کہ پسر را مراجعت امر فرمودہ شود۔
 و پنجپنیں کاغذ سے پہ پاؤ شاہ اور ملک و سائر سران اس
 صفحات رونشت۔ کہ فرزند خود را امر نمود۔ کہ بہ حدود
 ایران مراجعت کند۔ و مالک موروئی اعقاب و
 انسال چنگیز خاں و بزرگان قبائل توکماں را زحمت
 نہ رساند۔ و صفحہ اس حرکت نادر را کہ فی الحقیقتہ نتیجہ
 حزم کافی است۔ نسبت بہ حدود نادر پانچپنیں پہ رضا علی
 میرزا سے دہند۔ لکن باید ملاحظہ شود۔ کہ در مراجعت
 رضا علی میرزا نادر کے را غایت اعزاز و احترام
 و با احوال ملاطفت و احسان نمود۔ و پچندے
 نگزشت۔ کہ حکومت ایران را بدو مفوض نمودہ
 خود بجانب ہندوستان رفت۔ و ہمیں دلالت سے کند۔
 کہ اس نسبت بیجا ست۔ در ایام محاربہ افغان
 نادر شاہ سیر سے بدہلی فرستادہ از پاؤ شاہ ہندوستان
 عیادش کرد۔ کہ بنا بر اتحاد ما بین دونین مآول و مستوقع
 آن است۔ کہ احکام بہ حکام اضلاع شمالیہ صادر شود۔
 کہ فراریان افغنہ را کہ دشمنان این دولت اند۔ و
 از شمشیر غازیان این حضرت گریزاں گشتہ۔ در آن
 بلاد راہ و پناہ نہ دہند۔ بر حسب مرضی خواہے غریبہ۔
 افغنہ ہمہ روزہ ہاں صفحات خاری شدہ ملاذ و لہجہ
 سے یافتند۔ و در دیار و ہلی نیز ہر روز عارفیہ بہمت
 محاورت ابھیجیہ ایران پیدا سے کردند۔ نادر را انہیں
 حرکت نازہ غضب اشتعال یافتہ فراریاں را تعاقب

ہر جا زراعت ہو۔ مے چاہیے نہ۔ یا مے سوختند۔ و ہر جا
 قریہ ہو بعد از چپاول چوں صحرا مے ساختند۔ ہر شکر کہ
 در عقب ایشاں مے رفت۔ چنگ و گریز و قزاقی و دزدی
 قتل و غارت اطراف لشکر بالآخرہ کار ہر ایشاں تنگ
 مے نمودند۔ و بجنبت بدتمایہ سبک و خفیف و عارت برشتی
 و تعب نہ ہر اشب یار بودند۔ نہ بر خود۔ بنا بریں از ہر لہے
 قرار و در ہر جائے قرار مے توانستند کرد۔ و بجلادہ اگرچہ
 مراتباں بدون جلادت و بہادری نیستند۔ ہنر را در بیرون
 رفتن از جنگ دشمن مے دانند۔ نہ حمتہ بر خصم۔ دیں
 صورت محال مے نمود۔ کہ اورنگ زیب رہنوائے۔ کہ
 دشمنی را کہ ہنر و گریز مے پنداشت۔ بہ جنگ
 یا بہ چنگ آرد۔ بعد از فوت اورنگ زیب امرای
 اسلام ہر یک در طرفہ دم از استیجاد و استقلال
 زدہ در ہم افتادند۔ بہ خلاف مراتباں کہ بر قرار
 سابق اتفاق کردہ در اندک مدتے تہیہ غریبہ کردند۔
 و بجلادہ مایکے کہ در تصرف داشتند۔ پاؤشاہ ہندوستان
 وغالباً جمیع محکام اضلاع و اطراف مایک را بطور
 کردند۔ کہ مبلغے از معمولی مملکت ہر سالہ بہ ایشاں
 بدہند۔ تا منازل و مزارع مردم در امن باشد۔ در
 سیر متاخریں مشطور است۔ کہ در سالے کہ نادر عزم
 تہذیب ہندوستان نمود۔ حقا خود شہر دہلی بہ این نوع
 خراج گزار بود۔ محمد شاہ کہ در آن وقت صاحب سربر
 بود۔ پاؤشاہ مے بود سخیف الراے۔ و تن آساں و ہموارہ

اول کابل را مستخر ساخت- و بعد ازاں سلطنت دہلی را
منتصرف شد و پندوستان در زمان پیر و اکبر کمال
اختیاش و اقتدار یافت- مے توان تاریخ زوال دولت
پیموری از فوت راین پاوشاه که در حقیقت پاوشاه پیر بزرگ
بود- رنادر- بلے در زمان اورنگ زیب دوباره آئے بر
رؤے کار دولت پندوستان آمد- بسبب تدبیر و حکمت
و شجاعت اورنگ زیب اگرچه در حقیقت ملکت نوائے
دانشت- رالا اینکے علی الظاہر مانند زمان اکبر مے نمود
اورنگ زیب آخر پاوشاه است از نسل تیمور که در
واقع در پندوستان اختیار و اقتدار مے داشت- بسبب
اینکے ہم در عهد او بجاؤ و امراے سرکش کہ از هر طرف
آثار عناد و طغیان بنمود مے رسانیدند- طائفه از هندو
که ایشان را مراتا خوانند- در اضلاع جنوب پندوستان
که یہ دکن معروف است- سر بر آورده و علی الاطلاق
در اطراف و حوالے ملک از سرق و حوق و اشرو
نہب و قتل و غارت دقیقہ فروگزاشت مے کردند و نام
مراتا مانڈ است از مہاراشتر کہ ملک ایشان است و حال
یہ دکن اشتہار دارد- ابتدا در عهد شاہجہاں راین طائفه
فوت گرفتند- در عرض سی سال کہ اورنگ زیب در بلاد
جنوب پیر ملکت خود مے زیست- غالب اوقات مشغول
تادیب و تسخیر مراتیاں بود- لاکن وہ کہ مادیب و مستفاد
ساختن این طائفه محال است- زیرا کہ ایشان باکے
برقیابت مے ایستادند- بلکہ ہمیشہ در خرابے ملک میکوشیدند-

مراجعت خواهد کرد - حتی ایسا که و شتے شنیدند - که
 نادر در کابل است - خیال کردند - شاید واقع شود -
 واده سبب مراجعت وے شود - تا و حقے که شنیدند -
 که لشکر ایران از آب رسد گزشت - آن وقت بود -
 که از خواب غفلت بختی باز کردند - محمد شاه چوں
 بالمشافه صورت مخاطره را چوہ گر دید - هر قدر لشکر
 تو انشت - جمع آوری کرده با اعیان مملکت بصحرای
 کونال که وے است در طرف بزمین رود و حنا و
 قریب یک درجه مسافت از دلی شتائے اردو وے خود
 برابر سر پا کرده محکم داد - تا اطراف اردو را سنگر
 و شقاق بستند - و قطارے از توپهای سنگین بے فائده
 بر بالای آنها کشیدند - یا بچند حرکت نادر از کابل
 به هندوستان سرزنج بود - محکام ممالک عوض راه
 همه را طهار اطاعت و اقیاد کردند - در کاغذے که
 به رضاعلی پسرش رونشسته است - اخبار از روز شروع
 او از لاهور تا دو باره محمد شاه را بر تخت نشاندن
 به تفصیل ممتدرج است - اول خبرے از جنگ فوج
 از سپاه ایران با مقدم لشکر پند و غلبه ایرانیان
 مے دهد - و بعد از کوششے که بر اے شیخ ملحق
 شدن لشکر سادت هاں به لشکر محمد شاه محمود - و
 فائده بر آن مترتب نشده بود - مے نویسد - و بعد
 از آن مے گوید - بریں مقصود که چوں این مدد به محمد شاه
 رسید - مستطهر گشت - و سنگر خود را را محمود در

بہ عیش و عشرت روزگار گزاریدے * صاحبِ نادار نامہ
 گوید۔ کہ ہرگز دشتش بے جام و کنارش بے دلا رام
 بنوے۔ و پائزہ از کارِ اغراض کردہ سرشتِ امور
 را بہ دشتِ دیگران نہادہ بود۔ وزیرِ اعظم او خاں
 دُوراں خاں نیز اگرچہ مزدے جاہ طلب بود۔ لاکن
 تالپ اوقاتِ خود را بہ لٹو و لبِ مہر و دانتے۔ و
 با نظام الملک صوبہ دارِ پرگنہ وکن عداوت ورزیدے۔
 و بہ ہمیں سبب او را بہ دہلی طلبیدہ بود۔ تا بہانہ
 بختہ خلیہ در کارِ وے کند * و محمد شاہ بہ رائے و
 رویت و عقل و تجربہ نظام الملک اعتنا نکرد۔ تا
 ایں کہ خطرِ بزرگ شدہ کار از چاہہ گرفت * بعضے
 برآئند۔ کہ نظام الملک نادر را بہ تشخیر ہندوستان
 ترغیب و دعوت کرد۔ لاکن دیلے بر ایں مطلب بیست۔
 و نے توں ہم موافق قاعدہ سببِ رحمت ایں حرکت
 معین کرد۔ کہ امیرے کہ در غایتِ اقتدار و از
 اشخاصِ اولیو مہاکت است۔ دشمنِ ملکِ خود طلبد۔
 لاکن ہمیشہ بخیر و جہن بعد از خرابی نسبتِ خیانت
 بہ دیگران مے دہد * حق این است۔ کہ در خانہ خراب
 دہلی پچوں خبر از صفت و عجزِ خود داشتند۔ بہ اسیر
 ایں کہ نادر بجانب ہندوستان شہاد رفت۔ خود را
 نسلی مے دادند۔ اول اعتقادے پیا با شہکارم قندھار
 و شجاعتِ انفاں کردند۔ و بعد از آں کہ خبر فتح قندھار
 را شنیدند۔ چہیں مے پنداشتند۔ کہ نادر بہ ایران

دستکامات ممیا نمودیم - چون اختلال و اغتشاش عظیمی در
 اردو به پشیدیان راه یافت بهیچ وجه اداره پذیر - سر
 نمود - محمد شاه از روسی اضطراب را بر شعله بخند از
 یک روز در پنجشنبه هفتم ذی القعدة نظام الملک را
 با روسی مافشته - روز دیگر نحو با اعیان ملک
 به حضور رسید در وقتی که محمد شاه روس به اردو
 می آمد - به ملاحظه راس که ما ترک کنیم - و او نیز از
 سلسله ترکمانیه و خانواده گورکانیه است - روزی عزم
 نظر الله میرزا را با بیرون اردو به استقبال فرستادیم -
 و چون وارد به پادشاهی ما گشت - نظر به ملاحظه
 قرابت ایل آتشی لازمی احترام پادشاهی و می بود -
 معمول داشتیم - و او نیز سلطنت خود را به ما سپرده -
 و ما حکم کردیم - که کسی متعرض سرا پرده شاهی و
 متعلقان سرا به سلطنت و امارات اعیان مملکت نشود -
 و پس وقت پادشاه و حرم پادشاهی و جمیع اکابر و
 اعانیم به دوستان که از اردو حرکت کرده اند - به دلی
 رسیده اند - ما نیز در بیست و نهم ذی القعدة
 بکارب دلی حرکت نماییم کرد - اراده این است -
 که نظر ملاحظه نسبت محمد شاه و قهاری ایل که
 بهایین است - او را دوباره بر پادشاهی به دوستان
 مقرر نموده تاج سلطنت بر سر و می بنیم - و حمد
 خدا را که با انجام چنین کار ما را قدرت داد - بر
 وقایع که در این مکتوب نقل است - بهیچیک از متوجران

مَبِداں صَفِیْ مُجَارِیْتِ آراست - و ما کہ در آرزوی
 چُغَیْنِ رُوزِ بُودِیم - قِراوُلِ بَہِستِ عِیَانِیْ اُز دُورِ گُزاشْت
 و از قَادِرِ مُتَعَالِ اِسْتِغْنَاءِ بَہِستِ - بر دُشْمَنِ جَمَدِ
 بُزْدِیم - تا دو سَاعَتِ تَمَامِ تَنْوِیرِ حُوبِ گِزَمِ بُود - و
 آتِشِ قُوپِ و تَفَنُّکِ رُخِوسِ سُوْرَہِ شَمِکِ اَعْدَا - بَخِدِ اَز اِی
 اَلْعِیْنِ اِلٰہِیْ بِہَا دُورِ اِنِ شِیرِ شِکَا رِ صَفِیْ خُطْمِ رَا بِرہِمِ
 زِدَہِ اِیْشَاں رَا مُتَفَرِّقِ کُردَند - دَرِیْنِ مَقَامِ تَفْصِیْلِ
 نَاہَا کِ اَعَاظِیْمِ اَمْرَا کِ کُشتِ و زُحْمِ و اِسْبِیرِ شُدَند -
 مِے نَوِیْسَد - اَز مُتَعَلِّقِ مَقْشُورِیْنِ خَاں دُورِ اِنِ - و اَز
 مَا سُوْرِیْنِ سَعَادَتِ خَاں رَا دُکُرِ مِے کُند - و بَعْدِ مِیگوِیْد
 کہ اِیْنِ جَنَگِ دو سَاعَتِ طَوَّلِ کَشِید - و دُورِ دو
 سَاعَتِ و رُبَہِمِ عَسَاکِرِ مَا غَنِیْمِ رَا تَعَاقِبِ کُردَند - پَسُوْنِ
 یَکِ سَاعَتِ اَز رُوزِ باقی بُود - کہ مَحْرُکِ حُوبِ بَکَلِ اَز
 دُشْمَنِ پَاکِ شُد - و چُوں اِسْتِخْکَامَاتِ اُز دُورِ اِیْشَاں مُسْتَحْکَمِ
 و مُقَبَّضِ بُود - قُورَاں دَادِیم - کہ اَز دُشْمَنِ دِشْتِ
 پَرَازد - و خِزَانِہِ بَسیارِ و چَندِ رِفِیلِ و قَدَرِے اَز
 تَوْبَخَانِہِ پَاوْشَاہِ چَندِ دِشْتَاں و تَفَارِیْ غَنَائِمِ اَز ہَرْ قِیْمِ
 بَسِیْپِ اِیْنِ نِجْ بَدِشْتِ مُنْتَادِ - و اَز رِہِیْمِستِ ہِزَارِ
 مُتَجَاوِزِ اَز دُشْمَنِ بَرِ خَاکِ ہَلَاکِ مُتَعَدَّدِ - و خِیْلِ بَیْشِ
 اَزِیْنِ بَیْزِ دَرِ قَبِیرِ اَسَاہِ دَرِ آدِ + بَعْدِ اَزِیْنِ جَنَگِ
 حَفِیْ الْقُوْرِ لَشْکَرِ مُجِہِدِ شَاہِ رَا اِحَاظِہِ کُردِ رَاہِ مُرَادِ دِشْتِ
 بِہِ اَطْرَافِ و حَوَالِ رَا بِرِ اِیْشَاں مَشْهُودِ سَاغْنِیْمِ - و
 تَوْبِہَا و خِیَارِہَا رَا بَہِستِ بِاِ خَاکِ یَکْساں کُردِ اِنِ

علی التفتیق رجال دولت دلی بر خلاف موافق مقرر
 مابین ممکنین عمل کردند۔ افغانہ را کہ از نشنید
 نادر گریخته بودند۔ پناه دادند۔ و در این پناه دادن
 احتمال سے وقت۔ کہ روزے این طائفہ فوت گردیدند
 باز ملک از دست داده را مختصر و مفید داسبب
 حرب ایران شوند۔ سفرائے کہ نادر در این باب
 بدان سبب فرستاد۔ نہ جواب و نہ رازدن مراجعت
 یافتند۔ باوجود این کہ نادر مکرر کاغذ نوشت۔ اگرچہ
 گویند۔ کہ این عمل نہ از باب عداوت بلکہ بہجت
 تغیرین در کار و عدم تبصیر امور در خانہ بود۔
 لکن ہرچہ بود۔ مہانہ درستی و ثویے بود براے
 این کہ نادر بدان سخت حرکت کند۔ اما امر وی
 کہ سبب انجوا ہے او بہ تسخیر ہندوستان شدہ
 باشد۔ نئے توان یافت۔ مگر خواہش زیادہ بہجت
 تاحث و تاراج و مشغول داشتن لشکر و ملک
 ہندوستان را از تواضع دولت ایران ساختن۔ اما این
 مطلب آخر را اگر ہم گاہے در خاطرش مخطور کردہ
 باشد۔ باید مجرود دیدن آن ملک دانستہ باشد۔
 کہ بہ بیج و جب صورت پذیر نیست۔ و پناء علیہ
 خیالش را از سر بیرون کردہ باشد۔ و ما مجبوریم
 بہ احترام کردن چین علو پختہ کہ در ہماں آنے کہ
 مطلوبہ بہ این بزرگی فائز است۔ بہت بر ترک
 آن گماشتہ بکلی قطع نظر از آن سے کند بسبب

ابرار و پندوستان انکار نه کرده اند - پندریان نسبت
 میکنند که در کونال یافتند - بهمنشور بنضی از امرا و
 احتیاط بنضی دیگر می دهند - و می گویند - که بعد
 ازین فتح باز نادر را خجالی مراجعت به ابرار بود
 به این معنی که راضی شد دو ملین اشتر لینگ گرفته
 از سر ملک بر خیزد - اما بچوں سعادت خال که در
 اردو می نادر از مجملع اسیر بود - واسطه این امر
 بود - و به این واسطه توفیق داشت - که وزارت را
 به او بدهد - شنید - که این منصب را بنظام الملک
 داده اند - نادر شاه را گفت بدلیل برود - لاکین این
 بعضی ائسان است - بیج سبب از برای شکست کونال
 بهتر از بچه ولی و پراس تشکر نیست - چنانچه پراس
 بر پندریان راه یافته بود - که هم در محله پشت کردند -
 و قریب بیست هزار نفر از ایشان به قتل رسید
 بدین این که بشخص ضرر رسد - بعلت این که
 از تشکر نادر نوشته اند فقط پانصد نفر کشته شدند -
 این عدد هم احتمال دارد - کمتر است از آنچه
 در حقیقت تلف شده اند - اما بیج مناسبی به عدد
 قتلا پندوستان ندارد - و از طبیعت نادر هم
 بقدری که می دانیم مستبعد داشت - که نتیجه چنین
 فتنه بزرگ را خود نه فرموده و موقوف بر حسد و حیله
 چند نفر امرا به اسیر کرده باشد - و ارباب که نادر
 را بر تلخی پندوستان مجبور کرد - هر قوم گشت -

هندوستان جمع کرده بودند - محمد شاه به نادر داد و
 امرا و اعیان نیز متابعت وے کرده آنچه از نقد و
 اجناس نفیسه مالک بودند - بمالک علی الاطلاق پیروند -
 بعد از اخذ این بدایا بقیه مالیه از بلاد و مالک
 دور دست طلبیدند و در تاریخ بنگاله مسطور است -
 که هنوز اندک از حکومت سرفراز خاں در بنگاله
 نگذاشته و دوست را استقرار نیافته بود - که شخصی از
 جانب قزوین خاں وزیر رسیده خبر داد نادر شاه
 را به دہلی رسانید - و بالیہ سے سال گوشت را طلب
 کرد - سرفراز خاں بمصوابید حامی احمد و سایرین که
 اہل مشورت او بودند - نہ تنها ادای مبلغ کرد -
 بلکه محکم کرد - تا خطبہ و بگہ بنام نادر شاه خواندند -
 و زدند و با محمد بیگانی بر ممتوین اہل دہلی
 نیز حمل شد و اما دادن وجہ بر مردم چندان صعب
 نبود - کہ طریقہ اخذ آں و پوچھ محضابین و جہر مہر
 از اہلے نفوذ ہندوستان بودند - فرصت غنیمت دانستہ
 بناے اخذ و جلب گذاشتند - و نہایت ہر وہ ہزار
 روپیہ کہ بہ خزانہ نادر رسانند - چہل یا پنجاہ ہزار
 ہر اے نفوذے گرفتند - و بدین سبب مردم را اذیت
 و آزار مے کردند - تا آنچه دارند - بروز دیند - بنوعی
 کہ چہنے کثیر از مردم از فراطیشکجہ و عقوبت ہلاک
 شدند - و بسیارے از معتبرین ہنود یا بہمت راں کہ
 در معرض استحقاق و استحقار ورنیافتند یا سبب

این که نه تنها یکباره چشتم از مملکت بدین وسعت و
 سلطنت باین عظمت و مکتب پوشید - بلکه بند و بست
 کاری هم که فائده آن بخود او راجع شود - نمود -
 مگر حرکت مردانه و قوت و قوتی که در حق محمد شاه
 نمود - بے نه این بود - که هیچ ملک پند و ستان را
 صاحب نشد - لکن مملکتی که منتصرف او شد - در
 ازمنه سابقه همه متعلق به ایران بودند - در عهد نامه
 که در آن اوقات نوشته شده است - مملکتی که در
 این اطراف آب رسد است - به ایران واگذار شده
 حد دو مملکت مقرر شده - تفصیل مملکت مشطوره در
 عهد نامه این قرار است - که جمیع ولایاتی که در مغرب
 روداتک و آب رسد و نالای سنگرا که شعبه آن
 آب رسد است - واقع است - یعنی پیشاور و مضافات
 آن و اضلاع کابل و غزنین و کوهستان افغان و
 هزاره و قلعه بکر و سنگر و خدا داد و سایر بلاد و
 راهها و مسکن جوکیا و بلوچستان و غیره یا رضلع
 تنه و قلعه رام و قریه تدرین و قریه جمن و سموالی
 و کشا و غیره از اعمال تنه و جمیع مزارع و قریه و
 قلاع و قریات و سواحل از سرچشمه روداتک یا
 جمیع راهها و سکنه که آب مرئور یا شعبه آن
 بیاں محیط است - تا بالای سنگرا که مصب رود است
 بدریا - موقوف بدولت ایران باشد - القصد تمام جواهرات
 و خزائن که در سالهای دراز سلاطین گورگانی در

است۔ این است۔ کہ چوں این خبر بدیشاں رسید۔
 عساکر ایرانی را کہ بہت حفظ و حمایت ایشان مقصور
 شدہ بود۔ عوام ریسز دند۔ بلکہ بعضے از ایشان با تلامذہ
 آن بچازگان مدد کردند و نادر چوں این قضیہ را
 شنید۔ چند نفر فرستاد۔ تا بمردم بفہمائند۔ کہ خبر
 بے پا و خطر در دست است۔ اما کسانے را کہ فرستادہ
 بود۔ نیز کشتہ شدند و نادر با کسانے کہ در دور او
 بودند۔ آن شب را در سراے خود گزرا نید۔ و در
 طلوع فجر سوار شدہ در میان شہر رفت و خواست۔
 تا شورش مردم را فرو نشاند۔ اما این معنی سبب
 ازدیاد شورش عوام شدہ سناہست آغاز کردند و ہمہ
 نمود خانے کہ تاربخ نادر را نوشتہ اند۔ اتفاق دارند
 بریں کہ نادر نے خواست۔ بہ خلق اذیتہ برسد۔ یا
 برساند و قیصر صاحب کہ خود معارضہ است۔ و دریں
 واقعہ حضور داشتہ است۔ مے نویسد۔ کہ نعلنگے بہ نادر
 انداختند۔ لاکن خطا کردہ بہ یکے از امرا کہ نزدیکی
 وے بودند۔ رسیدہ اورا از پا در آورد و چوں نادر
 حال بریں متوال یافت و لشکر ہم دریں وقت از اردو
 بشہر رسیدہ بودند۔ محکم بہ قتل عام دادہ ہمیں کہ
 دشت لشکریاں بہ شمشیر رشت۔ و دشت عوام الناس
 از حرکت افتاد۔ از طلوع آفتاب تا وصول شمش بوسط
 سما کشتہ بود کہ بالاسے ہم مے بہخت۔ گویا نادر بہ
 این مردم را شعلہ شمشیر کفایت نمود۔ کہ آتشے در

این که مال را عزیز تر از جان می داشتند - خود
 را تباہ کردند - در اعایط لطیفات بهند و خود کشتن
 و منتحیل مرشوائی و فضیحت نشدن عموماً دارد -
 هیچ طائفه در عالم نیست - که در وضع زندگی مثل
 هندو کم احتیاج به پول داشته باشد یا به مثل
 این طائفه پول دوست باشد - در وقتی که نادر
 بجانب دہلی در حرکت بود - عرب و پراسه عظیم بر
 مزدوم مشتولی شد - و بی بعد از ورود او نظم و نسق
 که در لشکره بود - سبب اعتماد عموم الهی شد -
 نادر بخود در یکی از سرائے سلطنت در شهر فرود
 آمد - و بعضی از سپاهیان را بحالات فرشتاد - تا سبب
 آرمه و حمایت رعایا شوند - در تاریخ فرید صاحب
 مشطور است - که حکم کرد - تا هر کس از لشکریان
 که بالمشبه به الهی ملک حرکت خلافت کنند - رفته الفور
 گوش و دماغش بریده او را مثل کتک کنند - تا سه روز
 بهر تارامی گروشت - اما در شب چهارم بعضی از اشرار
 خبر فوت نادر را در انواه انداختند - و خیر خفه الفور
 شایع شده عوام کالانعام از جای برآمده بر ایرانیاں
 که در اطراف شهر بجهت محافظت مقرر بودند - حمله
 برده بے خبر بر سرایشان تاختند - و ایرانیاں بچون
 دشت دشت متفرق و بے خبر بودند - تا رفتند - بداند -
 چه خبر است - همه را محو ضعیف شمیر ساختند - و چون
 که بیشتر سبب نفرت از و ناعبت طبع امرای دہلی

داشته اند - به قتل رسانیدند - قریب چهار صد نفر از
 اینان عرصهٔ تلفت گشتند - چند روز بعد ازین داعیه
 عروسی پسردوم نادر با یکی از شاهزادگان خانوادۀ
 تیمور واقع شد - محافل سوگ و سوز به مجالس سوز و
 شور تبدیل گشت - غالباً برای دلیلی فردم به مایه و
 لئو و لوب دوست اند - یکی از مصنفین هندوستان
 گوید - که بسیاری بر رفتن ایرانیان افسوس میخوردند -
 و هنوز تشکر ایران دلی را را نکرده بود - که مقلد
 و بازگیر بنا به تقلید را گزاشته همان مشوایها که
 در آن ایام کشیده بودند - در مجالس سبب عیش و
 سرور شد - الفیضه ایام اتمام نادر در دلی بهنجاه و
 هشت روز بود - قبل از آن که دلی را را کند - با
 محمد شاه خلوت کرده تا اتمت در صحبت مشغول بود -
 ظن بعضی این است - که نصایحی که در باب رتوام
 دولت و دوام مکنات و در کار بود - بوی نمود -
 بعد از آن آرا و اعیان را طلبیده ایشان را باطاعت
 و دلخواهی محمد شاه سفارش نمود - و در آن باب
 تاکید بدیع فرمود - و همچنین کاندسه بدین مضمون بحکام
 اطراف فرستاد - بعد از ترغیب ایشان به سلوک در
 جادۀ استقیم متابعت و انقیاد نوشت - که من و
 محمد شاه یکدیگر و جیم در دو بدن - اگر خدا نخواسته خبر
 طغیان شما پالیز به پاوشاه گوش زد من شود - نام
 شما را از صفحۂ خلقت محو خواهم کرد - با بحکم اگر چه

یکے از محلات زبان کشید۔ و بہ جمیع اطراف شہر سرایت
 کردہ خدمن مسوڑ جان و مال تیرہ موزاں گشت۔
 تا در بعد از آن کہ حکم بہ تشریف عام داد۔ بہ مسجد
 روشن الدولہ کہ در وسط شہر بود۔ رفتہ قرار گرفت۔
 و ہنچکس را یارای آنکہ بے بشفاعت بکشد۔ نبود
 تا این کہ بالاخرہ محمد شاہ با دو نفر از موزاں پیش
 رفتہ ابقای مردم را درخواست نمود۔ تا در رفت۔
 پادشاہ ہندوستان بنیاد۔ ہرگز سخنش بہرہ برد۔
 و علی الفور حکم داد۔ تا دست از گشتا بردارند۔ و
 چنانکہ جمیع مویدین نوشتہ اند۔ فی الفور اطاعت
 نمود۔ و ہمیں ولایت قوی است بر نظم و نسق کہ در
 لشکر قے بودہ است۔ و عدو تسلط بہ اختلاف نہ شدہ
 است۔ و از وضعی کہ این گشتار واقع شد۔ مشکل
 است۔ کہ تحقیقاً بتوان محبتن کرد۔ و فریاد صاحب
 صد و بیست ہزار مے نویسد۔ و یکے دیگر از موزان
 فرنگستان قریب ضعف این عدو مے گوید۔ یکے از
 معتبرین مویدان ہندوستان ہشت ہزار ذکر مے کند۔
 این قول بہ صواب اقرب مے نماید۔ و نفر از امرا
 کہ گمان بر آنجاختن این فرستہ برایشان مے رفت۔
 چوں صورت واقعہ بدیں نوع انجام یافت۔ گریختہ
 بہ قلعہ کوچکے کہ قریب یدہلی بود۔ پناہ بردند۔ و عساکر
 نادری ایشان را تعاقب کردہ بچنگ آوردند۔ و با
 ہر کس کہ گمان مے رفت۔ یا ایشان در آن کار دستے

در فتح قندهار سے ماہرہ موجب لشکریاں را بہ اِلْعَام
ایشان داد۔ و ضعیفِ ایں مبلغ بعد از فتح کونال۔
و باز ہم بیشتر قتل از ایں کہ از دہلی حرکت کنند۔
در حین عساکر بدل احساں کردہ۔ در مراجعت از
ہندوستان رنج و کُلف بے نہایت بسبب اُفتاد
گرمای و حرارت ہوا عائد حال لشکریان و سہ گشت۔
و عبور از رود پنجاب و اتک نیز بہمت حادثہ کہ
برینہا رسید۔ در محنتِ تعویذ اُفتاد۔ و ہچنین دشت
معلوم شد کہ کوہستانہا کے کابل بہ عزم چپاول
اُردوئے او کر بلند اند۔ پناہیں نادر کائنات را فرستاد۔
تا آں طاقت را مبلغ خطیر دادہ از آں ارادہ باز
داشتند۔ و ایں صورت نیز سبب تعویذ حرکت لشکر
شد۔ چوں و صبح ملکہ کہ ایں لشکر از میان آں
باید عبور کنند۔ و اسباب و اثاثہ و اموال عظیمہ کہ ہمراہ
داشتند۔ و خطرے کہ بر اندک اعتناش اُردو
مستزئب سے شد۔ ملاحظہ شود نے توان بر پیش رہی
و عاقبت اندیشی کہ دریں مقام ہکار بُرد۔ نادر را
حالت کردہ و چوں بعد از مراجعت از ہندوستان
سہ سالہ خراج اِیراں را بہ رعایا بخشید۔ و جمعے کثیر
از ارباب صنایع و صنوبر و صنعتی از ہندوستان آوردہ
و۔ مزدوم راگیاں ایں شد۔ کہ دولتے بے نہایت
چنگ شاہ و لشکر اُفتادہ۔ بعد از ایں بہ عیش و
عشرت صرف اوقات خرابند کرد۔ و ہچنین از

با امرای دلی بنوع حیثی سلوک کرد۔ اما ازین حکایت
 معلوم می شود۔ کہ چہ نوع ایشان را شناخته است +
 روزی از قزوین رسید کہ در آن اوقات وزیر بود۔
 پُرسید۔ چند زن در سراے داری؟ گفت۔ ہشت
 صد و پنجاه + ناود رُوی بہ مخدام کرده گفت۔ جد
 و پنجاه زن دیگر از امرا بخانہ وزیر بفرستند۔ تا
 منسوب بین بانگیری داشته باشد + مقدار غنیمت را کہ
 از ہندوستان مجزو۔ مخفی ذکر کرده اند۔ بعضے گویند
 کہ متجاوز از ہفتاد لیکن استر لینگ نقد و جش بود۔
 از ہمہ کمتر تخمینہ کردہ اند۔ خیالے بیش از سی لیکن
 است۔ و بیشتر آن جواہر نفیسہ بود + در عرض راہ
 شنید۔ کہ بعضے از جواہر مایے شاہی را لشکریان مخفی
 کردہ اند۔ بنا برین محکم کرد۔ تا اسباب جمع لشکر را
 مجتہد کردہ ہر جا جواہرے یافتند۔ مجتہد خزانہ کردند۔
 اگرچہ لشکر این مخفی را مکر وہ داشتند۔ لکن مجز اطاعت
 راہ دیگر نیافتند۔ و ہمیں دلالت توی است۔ بر
 کمال نظم و نسق کہ در عساکر وے بودہ است۔ با
 جمیع امراے ریاں کہ در این باب صحبت داشتند۔
 ازین حرکت ناود را حمل بر تدبیر سے کردند۔ نہ بر
 عجل و حرص۔ بلکہ مے گفتند۔ کہ ناود مے داشت۔
 کہ سگ میر بہ رشکار و عسکر مستغنی بہ کارزار نے رود۔
 اما با این ہمہ با قاطعہ لشکریان بمروت و مہربانی سلوک
 مے کردند + در حال ترحیمیرزا مہدی مسطور است۔ کہ

عهد محمد شاه که خبر مُصمت نادر شاه منتشر شده مُعرب
 در ضابطه خلافت انداخته بود - رهبر نور محمد عباسی کالوری
 که بر حبیب وراثت در ضلع سیدی که سیری نیز خوانند -
 و اضلاع دیگر فدا شده بود - و بجایه حکومت نادر
 بعضی از امارت به خاندان او اعتقاد یارینی داشتند -
 چون پیرایس صادق علی خان را که در آن وقت از جانب
 محمد شاه منصوب دار شده بود - مُشاهده کرد - مُصمت یا مُت
 با او قرار داد - که یک روپیہ ترکتہ حکومت سیدی را با
 او واگذار کنند - صادق علی خان نیز راضی شد - قدری
 از مبلغ مقرر داده شد - و باقی هنوز باقی است - این
 سال در سنه هزار و صد و پنجاه و پنجمی صورت گرفت - و در
 هزار و صد و پنجاه و هفت نادر شاه لشکر کالوری را خشنود -
 اُمراء این طایفه به قلعه امرکوت که در بیابان باغ واقع
 است - پناه بُزْدند - لکن پادشاه امر بر سر قرار باقی است -
 که سید کالوری تسلماً بقدر نسیل حکومت سیدی شده مُقرر
 باشد مشروط بر این که هر ساله خواجه مُعین سلطان
 ایماں بفرستد - و چنانچه نماید - که محکام اداری را این
 سید خواجه مقرر را سالیانه میداده اند - رهبر نور محمد
 در سنه هزار و صد و هشتاد و پنج و پنجمی فوت کرد -
 و پشت نفر بعد از او از سید کالوری در شد حکومت
 کرد - تا در سنه هزار و صد و نود و هفت که رهبر
 فتح علی تاجر عبدالباقی را که آخر سید کالوری است -
 بیرون کرده شد را ملک شد - و محکام حال از نسیل

قشای دراز ایلی ایران فیل نویده بودند - مگر تصویر
 آن جانور را در تماشیل و آثار قدیمه - و بچوں نادر
 فیلسافه بسیار از هندوستان به ایران آورد - ایلی
 آن منگست دے را تالای شاپور و تالای انوشیروان بلکه
 از هر دو بزرگتر خواندند + منقول است - که بعد از
 فتح هندوستان عساکر نادری مابل آرام بودند - لاکن
 نادر خوب مے داشت - که انجام آراسی لشکر بد تالای
 کشور است - راندا بعد از عبور از رود اینک جنگ یک
 از امرارا که در آن وقت بر پلاو شد حکومت داشت -
 پیش نهاد خاطر ساختن در حرکت آمد - در اذل نهضت
 نادر شاه بجانب هندوستان امیر مژبور اظهار هوا خواهی
 کرده بود - بخت این که این سنی را محمد استبدالی
 خود مے داشت - اما چوں بنابر معاہدتے که مابین
 محمد شاه و نادر شاه دؤخ یافت - مالک دے ضمیمه
 دولت ایران گشت - تغییر تدبیر داده خداین خود را
 در قلعه امرکوٹ بناده خود حرکت مدوخی نمود - لاکن
 بچوں مستقر حکومت او را گرفته بباد نراج و غارت
 دادند - از در اقیاد پیش آمده خود را بحاکمیت نادری
 سپرد + نادر آنچه داشت - از دے برگزیده حکومت شد
 کما فی السابق به او گزاشت باین شرط که بخدا چنگزار
 دولت ایران باشد + یکے از ایلی انگلند که دریں
 اواخر از جانب حکومت هندوستان به سفارت رسد
 نامور شد - کتابے نوشته - در آن مشطور است - که در

سیاح حرکت نادر بدان صفحات هم از اول بر همه معلوم
 شد. او را اراده ایس که بشرط تقویر مملکت ازین سمت دهد.
 بنمود. زیرا که میدانست اداره و نگارخانه ممالک متفق
 در آن اطراف از رنج و زحمت خارج بود. و له میخواست.
 از همان دهر که آن طایفه هر ساله با اعلیٰ سرحدات ایران
 چشاندند. و پادشاهان و پادشاهان و ابوالفیض خاں که در آن
 اوقات سردار او بود. و خود را از نسل چنگیز میدانست.
 چون نصیر حرکت نادر را شنید. پراس بر دے مسئولی گشته.
 و در پی نادر رفتاد. تا مگر به اظهار اقبال آبله بر آتش
 نادر پادشاه زند. نادر در پی و کے را بار خوار ملاقات کرده
 یا او گفت. که اگر ابوالفیض خاں خواهد. که خود را این
 ملک مملکت خود را از خرابی این دارد. باید بدو
 نهادن. بقدم فرمانبرداری پیش آید. و هم در آن وقت که
 این گفتگو در میان بود. لشکر ایرانی بجانیه بخارا کوچ
 کرده. پنج روز بعد از عبور از بیخون در دوازده میل بخارا
 رزود آمدند. شهر بخارا از بیخون بیش از پنجاه میل
 مسافت ندارد. لکن نادر از بالای رودخانه عبور کرده
 بود. و بالآخره قوضه را اینجا ختم شد. که ابوالفیض خاں
 خود با تمام آسرای ملک بسراپردو نادر شاه رفته. در پی
 سلطنت را بر پایه و کے نهاد. نادر او را محترم داشت
 و عظمیٰ شایسته در مجلس رحمت او محبت ساعت. و چند روز
 بعد ممالک او را با و واگذار نموده او را دوباره به ایالت
 خویش مقدر نمود. مشروط بر این که کما فی السابق

او هستند. گفته: ۱. قلعه امرکوٹ از صنوبر رشد محسوب -
 و در بیشتر و شش درجه در بیشتر و سه دقیقه عرض
 شمالی و صد و شانزده درجه در بیشتر و پنج دقیقه طولی
 شرقی واقع است. و در این اوقات از تولد راجه بود پور
 است. در وقتیکه پهایون از هندوستان گریخت - اول
 راجه امرکوٹ پناه برد. و تولد پسرش اکبر که از نیا است
 اشتهار از تعریف متحقق است - در آن قلعه شد +
 انقضای بعد از فتح شد نادر شاه به پرات رفت. و در آنجا
 خواهرات و غنائی که از پند آورده بود - بنظر خلایق پادشاه
 ساخت. و بر تخت طاووس محمد شاه که مضرع بود با اقسام
 و انواع خواهر نفیس - نشسته صلاح عیش و داد. و
 تا چند روز دُجو و مُلک و قواد و سپاه و سایر طبقات
 ناس بساط نشاط گشته اوقات به لذت و لعب مشغول
 داشتند. لکن نادر چنین می نماید - که همیشه از بیکاری
 و تعطیل لشکر اندیشناک بود. لهذا بعد از انقضای ایام
 عیش از پرات در حرکت آمده با پسرش رضا قلی میرزا
 ملاقات نمود. و او سایر شاهزادگان را به هدایا و
 ملوکانه و عطا قی پدران خود سند ساخت. بجانب پنج
 عطف عنان عزیمت نمود. و در آنجا به تزیین اسباب
 مرموز از رود جیحون پرداخته تا و سیل پادشاه بخارا را
 که در ایام غیاب او به هندوستان بر خلافت معاشرت
 مابین دوست غنیمت دانسته اطراف خراسان را در
 معرض تاخت و تاز آورده بود. و بهر سمت ساخت.

حکم کرده بود۔ کہ استیجکامات آن را تغییر و اصلاح کنند۔
و سرانجام بهجت مقام خود در آن سازند۔ و آب انبار را
و در کما و تالابها بهجت فایده زراعت بنا کنند۔ و همچنین
فرمان داد۔ تا بجمع خزان را بدانجا برند و در کنار
لین صاب مشطه است۔ کہ کلات قریب یک درجه در
شمال مشرق در راه مرو شاه جہاں در جائے واقع است۔
کہ آن را اثر در کوه گویند۔ و اطراف آن ہمہ کوہستان
است۔ و آن کوہ بہشت بسیار بلند و فقط دو راہ تنگ
دارد۔ بعد از آن کہ بقدر بیفت سیل بالا می رود۔
سطح نمودار می شود۔ کہ قریب دوازده میل محیط آن
است۔ و پشیمانی خود بسیار دارد۔ و بعد و بروج
در آنجا بقراوانی حاصل می شود۔ سکندر آنجا در چادر
زنگ می نشست۔ فقط عمارتیکہ دریں سطح نیکو آریں بنظر
می آید۔ دو برج و عمارت کوچکی از مزمر است۔
کہ نادر بنا کرده است۔ بجوہا را بہجت محافظت راہ
و خانہ را بہجت مقام خود نادر ساختہ اند۔ و چون سطح
منور را بنا کرده۔ بقدر پانزدہ میل دیگر بالا رود۔
بقدر کوه می رسند۔ و آنجا سطح دیگر بہ نظر می آید۔
کہ اگرچہ بہ بزرگی قطعہ اول نیست۔ اما در حاصل نیز
آن برابری می کند۔ دریں جا نیز دو برج کوچکی
ساختہ اند۔ کہ سر کوپ راہ است و فقط بنا نیست۔
کہ بہجت استیجکام قلعه کلات ساختہ شدہ است۔
شکالہ کہ در گرترین کلات و قلعه سفید است۔ ہماں

بجوین حد مابین مملکتین باشد. و این معاشرت بمزاجت
 مابین دو محمد بن ابوالفیض خاں و برادر زاده نادر است. حکام
 یافتند. چنانکه کثیر از ایالات ترکمانیه و اوزبکیه برضای
 ابوالفیض خاں در سلک سپاه نادرى انضمام یافتند. بعد
 از آن متوجه خوارزم گشتند. ممالک خوارزم که در
 سمت مغرب بخارا واقع است. از دو طرف رود جیحون
 گرفته تا ساحل بحر خزر میرود. اکثر اعیان آن ملک
 حکمران اطراف بلاد ایران را غرضه نهب و غارت ساخته
 بود. و چون خبر توجیه نادر را بدان صوب شنیدند.
 به حصانت تلمه و حصانته عقل خود مقتصد و معذور گشته
 پاسبان مقاومت بر زمین مخالفت افشردند. پادشاه بخارا
 چند کس بدو فرستاده او را به اطاعت و التماس نادر
 نصیحت کرد. و آن تنه گردنگار نه تنها پند دوستانه
 او را نخواست. بلکه فرستادگان او را به قتل رسانید.
 این حرکت که برخلاف جمیع قوانین است. موجب استعمال
 تائیه غصب پادشاه ایران گشت. بعد از آن که لشکر
 وے را شکست. وے را اسیر کرده بایست نفر از امرای
 بزرگ او بقتل رسانید. و ممالک او را به طایر خاں که
 بنا بر قول پیرزنا مدعی نواده ولی محمد خاں چنگیزی و
 با سلاطین توران بنی عم بود. بخشید. و در زمستان
 بیست سال که هزار و صد و پنجاه و سه هجری بود.
 پنجایب کلات رفت. هم از اداعیل عمر نادر را به کلات تعلق
 تمام بود. و بخیل این که آخر عمر را در آنجا بسر برد.

است - بچہ خواہہ بود - نویجے کہ اغلب آں افاغت بودند -
 پیش رفت - و بجلاوتے فوق العادۃ کار بر لڑکیہ - تنگ
 کردہ بودند - نادر بہ تعجیل از راہ مازندران بحدود ایشاں
 مے شتافت و وقتے در یکے از جنگہائے مازندران از پشت
 درختے گلولہ بہ دے انداختند - کہ دست وے را زخم
 کردہ آبش را سقط نمود - رضا قلی میرزا کہ در آنجا
 حضور داشت - بے انقور بہ طلب آں شخص مرکب
 بر انگشت و جھنے دیگر نیز متابعت وے کردند - اما
 بسبب درختہائے زیادہ شرافتندہ کسے را پیدا کنند - و
 حریف خود را در میان درختاں زدہ بدر رفت - وے
 بعد از چندے رگرفتار شد - و میرزا ہمدی گوید - کہ
 نیک قدم نام ظلام و لادر تا مینی بارغواہے آقا میرزا ولید
 دلاور مضرب راہیں حرکت شدہ بود - آقا میرزا در ازای
 صدور راہیں خیانت بہ معرض سیاست در آمدہ - چوں
 با نیک قدم را قرار جاں بخشی شدہ بود - او را از
 ہر دو چشم کور کردند - راہیں واقعہ اگرچہ اشرے
 نریب در خاطر نادر کرد - لاکن باعث فتح عربست قے
 نشد - و پھوں بہ دغستان رسید - طوائف لڑکیہ
 دشت از جاں شستہ بہ مقابلت قے پسے مقاومت
 فشردند - کوہستان آں صفحات نیز محمد مہادی بے راہیں
 طائفہ گشتہ - چٹانکہ علیہ ہر ایشاں متحذرے نمود -
 شجاعان لشکر ایرانی از جنگ بہ تنگ آمدند - و دولت
 دوس از ہم آں کہ مہادا پھوں نادر لڑکیہ را مغلوبہ

صعوبتِ راه است - و چون بر قلعه کوه واقع آمد - هرگاه
 سنگی از کوه برخطرت - اگر سببِ تباہی نشود - سیرِ راه
 دشمن نغیابد شد - الفقه بعد از اقامتِ قلیله در کلات
 بسرت مشہد کہ پای تختِ مشکنت قرار داده بود -
 رفت - و در مدتِ سه ماہ اقامت در مشہد داد عیش
 داده علی الاتصال بہ بسطِ بساطِ نشاط و انبساط
 اشتغال و تزیید - و مدتِ پنج سال پنج پادشاه معلوب
 شدہ بود - اشرف و محسن دو امیر افغان - محمد شاه
 پادشاه ہندوستان - ابو الفقیض خاں پادشاه بخارا -
 والہوز و ایلئے نواززم - و ایراں از چنگِ بطلِ اجانب
 استخلاص یافتہ - حدودِ ملک از طرفِ شمال تا رود جیحون -
 و از جانبِ مشرق تا شہرِ اتک رفتہ بود - و رعایا بوعذر
 نادر منتظر بودند - کہ عسکرِ عثمانی را از سواحلِ دجلہ و
 فرات برانند - اما رعایتِ نام و ملک اقتضای آن میکرد -
 کہ ابتدا بارتقامِ خونِ برادرش ابراہیم خاں کہ در چنگ
 لشکر کشتہ شدہ بود - پرداختدہ - ابراہیم خاں مردے
 رشید و بہادر بود - و نادر بوی اعتمادے تمام داشت -
 و بعد از فوتِ وی پسر او را چون فوژدانِ خود رعایت
 میکرد - در دقتیکہ لشکرِ بجمتِ تہیہ و تادیبِ لڑکیہ
 بجانبِ داعتستان در حرکت بود - قضیہ روستے داد -
 کہ ملک بر شیشہ امیر جمیع ایلانِ ایراں زد - و
 سخوبی واضح کرد - کہ انجامِ مملکتے کہ ادارہ آں موقوف
 بر راعے و رویت و خواہش یک نفر حاکم بالاتصال

پسر ازین معنی ربا کرده سخنان دُرشت گفتن آغاز
 نهاد - و گفت - فخر من است - که عالمی را از پندنگ
 طایله ربائی دهم - لاجرم سقطا گفتن پسر مورث سقط
 کردن پدر گشت بکنیدن چشمش فرمان داد - احتمال
 دارد - که محمدرضا را این خبر را از بعضی از متنفذین
 ناورد شنیده باشد - و الا هیچ وجه نمی توان این قول را
 قبول کرد - میرزا مهدی صریح می گوید - که نادر
 باغداغی بد گویان فریب نخورده باری عمل فریب اتمام
 کرده - و یکی از اهلای فرنگستان که در آذربایجان
 حیات نادر باقی بود - بیان می کند رضا قلی میرزا را
 شایسته می کند - و بعد می گوید - که نادر از کردو خود چنان
 پیشام گشت - که پنجاه نفر از امرا را که در آن واقعه
 حضور داشتند - به ساسانین بکشید چرا شفاعت نکردند -
 بقتل رسانید - از روزی که در مایه ندران زهر باد
 انداختند - روز بروز دشواری طبعش بروز می داشت -
 و فایز نشدن بمقصود در جنگ لشکریند رستم را این
 معنی گفته گوش بقول دشمنان رضا قلی میرزا کرده
 در حالت غضب او را کور کرد - گویند - که پهلوان
 چشم قرصه تعیین خود را کند - گفت - نصایح اعمال
 تو سبب این امر شد - رضا قلی گفت - تو چشم مرا
 نکندی - بلکه چشم و چراغ ایران را کور کردی -
 میرزا مهدی گوید - که بعد ازین واقعه نادر نه بر خود
 آرام و نه بر دیگران روا داشت - بعد ازین قضیه

ساخته به بلاد رومیه پردازد - در پیشدر خاں باریستعداد و
 تربیه اشیاپ محاربت مشغول شدند - و این عل سبب
 اطمینان رفیکه گفته - بیشتر اند بیشتر ثبات و درینند -
 تا بالاخره نادر بعد از حدود قلیل و زبان زیاد
 مجبور مراجعت شد - از روزیکه در جنگل ماندهاں
 به قس تیر انداختند - از پسرش رضاقلی بدگمان شده
 بعد از مراجعت باحضار او فدااں داد - و بخود و خود
 او محکم کرد - تا او را گرفته از جلیع بصر عاری ساختند -
 یکی از تحریرین معتبر فرنگستان که دو سال بعد ازین
 مقدمه باپراں رفت - مینویسد - که شخصی که در جنگل
 به نادر تیر انداخت - به تحریک رضاقلی میرزا مقصد
 آن اثر شد - و رضاقلی میرزا اگرچه رشادت و قاطعیت
 داشت - اما شدید العمل و ظالم بود - و می گوید -
 که در ایامی که نادر به هندوستان رفته بود - خیر فوت
 او باپراں رسید - و چون رضاقلی میرزا این خبر را
 شنید - نام پادشاهی بر خود نهاده شاه طهماسب بیچاره
 را که در سیزدهار مستقیم بود - بقتل رسانید - اگرچه قتل
 طهماسب بر همین نهج واقع شد - که مختار مذکور می گوید -
 لکن بعضی را عقیده آن است - که این کار بحکم نادر
 بود - و هم او گوید - که چون نادر از کار پسر آگاه و
 مجرم او متنبه گشت - در کمال زحمت و عظمت با
 و سر محبت - که اگر خطای خویش اقرار نموده از کرده
 نادم شود - ترک ما مصلحت گفته از گناه او خواهد گذشت -

اِثْنَانِ کلمہ کے لئے است۔ کہ تاریخِ تادر را نوشته اند۔
 کہ در پنج سال آخرِ ایامِ سلطنتِ ظلمے کہ او بر رعیت
 کرد۔ در پنج تاریخِ نقلِ لشکر است ۴ چوں دولت
 ہندوستان بدستش افتاد۔ عرقِ سخاوتش در حرکتِ آمدہ
 خراجِ سہ سالہ را بہ رعایا بخشید۔ لکن دولتِ اثرِ خود
 را کرد۔ خراجش زیادہ کردن پدید آشد۔ آنچه داشت۔
 بہ کلات فرستادہ علیٰ الارصال بارِ تحکام آں کشید۔
 و خراجِ سہ سالہ کہ بخشیدہ بود۔ ایشو داد کردہ نہ تھا
 مواجبِ لشکر را از آں میداد۔ بلکہ روز بروز ہر خزانہ
 علاوہ مے کرد۔ و طریقِ اختراہیں و جہہ بودجو بہار
 از ظلم و اذیت و آزار بود ۴ تادر مے داشت۔
 کہ بہ چہت رنجانے کہ بہ مذہبِ اہلِ سنت دادہ بود۔
 دلِ مزدوم با و مائل نبود۔ و ازین چہت کہ علمائے دلت
 را ششایہ این امر مے داشت۔ بیشتر نفعی مے کرد۔
 و ہم بدین سبب بہ کسانے کہ ہنوز متفقہ مذہبِ شیعہ
 بودند۔ را اعتقاد نہ داشت۔ یا بہ بارتِ اُخرے از جمیع اہلئے
 ایمان ایمن نبود۔ زیادہ اعتقاد مے کہ داشت۔ یہ افاغہ
 و تراکہ بود۔ کہ در لشکر و مے بودند۔ امرایہ این دو
 طاقت در نزد مے کمالِ احترام داشتند۔ و ہر یک از
 امرایہ ایران کہ صاحبِ اقتدار بودند۔ یا در مزاج
 مزدوم رُسوسے داشتند۔ بہ پسانہ از پاسے در آورد۔
 این کار ہا یا لطیف سببِ تنفرِ طایع و اثرِ جارِ قلوب گشت۔
 در اطرافِ مملکت ہر جا مرسے بود۔ کردن کتبہ چنانچہ

آنچه از قس منقول است - تپاشی افعال قس است - مگر
 جنگی که در عرض سه سال با عثمانی کرد - و درین حروب
 نیز هیچ یک از ماوریا و ولایتها را در حروب سابقه
 از قس دیده نشده بود - مشاهده نشد - لشکر ایرانی
 کوششها براسی تلخیر بقوه و بغداد و موصل کردند -
 قس کاسی از پیش نبره و در اول سال دیگر نادر
 بجهت مقابله لشکر عثمانی که تا قریب یازدها رفته
 بودند - حرکت کرد - و گویند - که میخواست در همالا
 صحرای که ده سال پیش با دشمن جنگیده بود - بار دیگر
 با تخم دست در کمر زند - اما سردار عثمانی ترسیده قس
 بکمر نبرد - و در دست سپاهیان خود بقتل رسید -
 و بعد از قتل سر لشکر بروج و مروج بحال لشکریان
 راه یافتن آسانی بنزیمت یافتند - و این آخرین فتح
 است که نادر کرد - و در همین اوقات پدرش نصرالله
 لشکر از عثمانی را در ویار بکر بنزیمت داد - اما نادر
 پسر از حال خود مستحضر بود - در مصاحبه با نادر
 تمجیل کرد - و درین مصاحبه از اینکه نادر جعفری را بجهت
 نایب قرار داده و رکنی مخصوص بجهت ایشان در مکه
 بنا کنند - ذکره نشد - قرار برین شد - که اسرا را
 طرفین رهایی یابند - و از حاج ایرانی در عرض راه که
 و مرینه حمایت و رعایت شود - و تمام ممالک عراق و
 آذربایجان مستولن بایران باشد - مگر بعضی جا که در
 زمان شاه اسماعیل بدولت عثمانی تعلق داشته است -

چُنْپِسِ مے مُناید - کہ در او ازل حال قوت بدنی و عزم
 ثابت و ذکا و کیاست طبعی و او سبب امتیاز بین
 امثال و اقوان گشت - و جدت طبع و فراست ذاتی و
 اگر چه بمروور و تجریت زیاد شد - لکن هرگز بتزویت
 تنزیب نیافت - و ایرانی و هرج و مرج مملکت او را
 به خیالات بزرگ انداخت و چوں کوششهای که
 در باب اخراج افاغنه کرد - و فیروزی و دے دریں
 باب ملاحظه شود - مے توان گفت - کہ غضب نام سلطنت
 بے جانی بود - بسبب اینکه مدتها بود - کہ در حقیقت
 ریں امر با او بود - اگر بعد از آن استحقاقے کرد -
 خط عظیم ہم بجهت خود و ہم بجهت ملتے کہ
 بشجاعت و کاروانی او از جنگ اخلاصی یافته
 بود - داشت و بعد از آنکه افغاناں را از ایراں
 راند - در محاربات با عثمانی فتوحات نمایاں کرد - و
 قندهار و کابل را به حیطة تصرف آورد - به تدریس
 و جلالت دشمنان مملکت را دوست ساخت و اسباب
 تنجیر هندوستان مرقوم شد - اگر چه سبب خرابی و زاری
 ضائق شد - لکن شاید بهنجیک از سلاطین آسیا فتنے
 بدیں غلیظی با کثر گناه نموده اند و دولتی کہ
 از هندوستان به چنگ آورد - یا عسٹ ریں شد -
 کہ تنجیل و احتشام قدیم ایراں را تازه و
 مودم آل مملکت را بلند آوازه کرد - و تاخت
 و تازے کہ به بلاد مجارا نمودند - فقط رهنرین

قارس و شیر و آل و مادران هر سه در یک وقت باغی
 شدند - و این اخبار زیاده موجب اشتعال شعله غضبش
 گشته - ازین پیش اگر یک یک گشتے - از آن پس شهر
 به شهر گشته سیر گشتے - چنانچه میرزا مهدی گوید - مردم
 منازل خود را رها کرده از ظلم او به غارها و بیابانها
 ماوا گردیدند * متفوق است - که در وقتیکه به
 تادیب یا از پنهان تغذیب برادر زاد و خود علی قلی خاں
 که در سیستان باغی شده بود - در حرکت آمد - اراده
 کرد - که تمام ایرانیانے که در لشکر وے بودند - به قتل
 رساند - و شک نیست - که درین وقت تغییر مزاجش
 به حدی بود - که قریب به جنون رسیده بود - لهذا
 بعضی از اُمراء معتبر که شنیدند - نام ایشان نیز در
 رنجهست کسانے است - که نادر عزم قتل ایشان را
 دارد - از خلاص خود را در اینجلاک وے دیدند - و چهار
 نفر به این عزم قدم جلالت پیش نهادند - از آنجمله
 محمد علی خاں آختار و صالح بیگ سرمزبب قورچ خاصه
 بود - در شب به بهانه کار ضرور به خیمه او تاختند -
 و چون مردم معتبر بودند - قراولان ایشان را مانع
 نشده بدرون خیمه رفتند - صدا نادر را از خواب
 بر آویخت - و خون دو نفر از ایشان را ریخت - لاکن
 صالح بیگ شمشیر سے بر او زده از پاسے درآمد - طبیعت
 این مرد غریب از ملاحظه وقایع معظمه ایام حیات
 او بهتر فهمیده ے شود - چون سبب شالسته نداشت -

یکے از انگلیزان در دریای رگیلا شروع به این کار
 کرد۔ لاکن این عمل قائده به حال رایدان نه بخشید۔
 و محمد یک حسد رویتیه گشته سبب خراشیه کارخانه تجارت
 انگلیز که تازه در آن صفیات بناسه کار گذاشته بودند۔
 شد + و پنجینیس حکم کرده تا سفارین تجارتی در خلیج
 عجم ترتیب دهند۔ و چنانکه عادت ظلمه بے باک
 است۔ حکم کرده۔ تا چوبیکه بچمت بناسه مراکب ضرور
 است۔ از مارندران آرند۔ که مسافت آن زیاده بر
 شش صد میل است۔ و نه رود و نه گاریه باری
 در عرض این مسافت یافت می شود + رعایای دهان
 ما بین مجبور بودند۔ که باری کار که هرگز صورت نگیرد۔
 مرد کنند۔ تا ده سال قتل از این چوب بناسه ناتراشیده
 و بکار نرفته در کنار دریای پشته دیده می شد + و
 پنجینیس حکم کرده۔ که سنگ مرمر از آذر باریکان به جهت
 تزئین سرامایه کلات و مشهد ببرند۔ که حمل و نقل
 آن کمتر از چوب های کشتی سبب زحمت مرهم نشد۔
 در هزار و هشتاد صد و ده عیشوی مؤلف اوراق جائے
 را که مرمر از آنجا می برده اند۔ دید۔ و هنوز
 قنده بناسه بزرگ و خام ناتمام در آنجا بسیار است۔
 که بقدر از قوت نادر کسے منتفی نشد است + معین
 این سنگ ها در کنار مجریه اروپیه است۔ و تا مراغه
 بقدر پیچده میل مسافت دارد + با بختل یکے از دلائل
 قوی که نادر مائل به ترقیه تجارت بود۔ این است

و جسے پُود بہ چہشتِ آراے - بلکہ بر قوت و شہرت
 ملک و ملت افزود - و از حرکت مردانہ کہ بالترتیب
 پادشاہ بخارا و سلطان ہندوستان کرد - معلوم
 مے شود - کہ استحكام مہنہاں اکتفا بر خود را در شہرت
 کشمیر و قوت تدبیر مے داشت نہ در قسوت مہلت
 و بسطیت سلطنت - بہا بہر اعم ازین کہ ملاحظہ کارہائے
 کہ در اوائل برائے راسخاں کرد - بشود - یا نظر
 بر شجاعت و شہامت و کاروانی کہ در ایام حیات
 از دے ظاہر شد - کنیم - یا مروت و مداراتے کہ در
 ہر یک از فتوحات آشکار کرد - یا کارہائے مخفیہ
 کہ از دے صادر گشت - بہر ملاحظہ راسخاں پادشاہ
 مستحق و سزاوار کمال ستائش و تحسین و شایستہ و
 مستوجب رہایت تکریم و تمجید است - لکن نتیجہ
 کہ در اواخر عمر در مزاجش پیدا شد - و حرص و
 بدگمانی کہ بر طبیعتش غلبہ کرد - اورا از بے رحم
 ترین ظلم ساخت - گویا مقتدر شدہ بود - کہ راسخاں
 از ہماں دشتے کہ شہرت حیات یافت - ضربتِ حیات
 یابد + در ہماں اوقات کہ مزاج ناور مہبتلا بہ راسخاں
 اخیال عظیم بود - ہنوز خیال ترقی و تقویت راسخاں
 را در خاطر داشت + بشیاء مارل بود - کہ بازار تجارت
 ملک رواج یابد - و چنیں مے داشت - کہ اگر
 جہاز ہائے تجارتی ترتیب یابد - باعث ازدیاد دولت و
 اقتدار ملت و مہلت خواہد بود - لہذا بہ استعانت

مُنتخباتِ اخلاقِ جلالی

لایع دُوم در تدبیر منزل

منع چهارم در سیاستِ اولاد

اولاً باید - که دایر لاین - مُقتدر المذاج براسے او
تعیین کنند - چه کیفیتِ مزاجی و نفسانی در مولود سرایت
کند - و چوں در شریعتِ حقّه وارد است - که تعیینِ رُسم
در رُویِ مُستقیم کرده آن اوست - متابعتِ آن باید نمود -
و همانا بکفایت در تاجیرِ آن باشد - که بعد از تامل
نامے لاین تعیین نمایند - چه اگر نامے نامکاریم تعیین
کنند - همه عمر از آن در کدورت باشد - و ازین رحمت
رعایتِ نام کرده آن از حقوقِ فرزندان است بر پدر -
و چوں رضاع تمام شود - بتادیس او مشغول باید شد -
تا کسبِ اخلاقِ ذمیمه نکند - چه تألیفِ ایشان بر کمال

که یکے از مُتَجَارِ مُعْتَبِرِ اَنگَلِزِ سِه سال قَبْل از قَوْتِ
 او در وَقْتِ که اِبرِاِیْل از جَوْر و اِحْجَات و ظُلْم و
 بیدادِ او وِیراں بُود - با نَدُوسے او رِقْمَ گُفت -
 که مَسْبُغِی از مَالِ او را در شَوْرِشِ اِشْتِز آبا دِ بِه
 غارتِ مَبْرُودِہ اَنَد - نادرِ مُحْکَم کرد - تا آنچہ از وَکُے
 مَبْرُودِہ اَنَد - یا بَعْبِیْنِ مُمْتَزِدِ سازِند - یا اَمْوَالِ کَسَانِے
 را کہ در غارتِ دَسْتِے داشتِے اَنَد - فَرْوَحْتِے بِهَلِے اَل
 را در عَوَضِ پَدِیْش - *

بهر شققت رخصت از نمایند که سیادا بسلامت عادت کند - و
 وفاحت در اورا سیخ شود - بمقتضای الناس حریت علی
 ماصیح بر معاهدت حریص گردد - بلکه حُسن جیل بکار
 دارند - و باید - که در نظر اول ذات اجل و شرب و لباس
 قارچ را مستحب نگردد - و در خاطرش قرار یابد -
 که جامه های مستقیم و ملون شیوه زنان است - و مردان
 باید - که خود را ازین مرفه بکنند - و مصلحت نظر آب و
 عفت ساختن عادت بهایم است - و اول آداب طعام خوردن
 چنانچه خواهد آمد - اورا بیاموزند - و تفتیش کنند - که غرض
 از خوردن صحت است نه لذت - و اغذیه و اشربه
 بهیچلوه ادویه است - که بآن دفع جوع و عطش کنند -
 و همچنین بکلیه ادویه به اقتدر ضرورت و مصلحت دفع مرض
 تناول باید کرد - اغذیه و اشربه بهیچلوه سبب جوع
 و دفع عطش باید - و اورا از تفتیش در طعام منع
 کنند - و بهر تفصیل بر یک طعام مایل سازند - و اشتیاق
 اورا ضبط کنند - تا به هر طعام اشتهار تواند کرد -
 و بلند از مشغول نباشد - و گاه گاه اورا نان رزی
 دهند - تا بوشت ضرورت بآن تواند ساخت - و این
 آداب از غیر اغنیا است - و از اغنیا نیکوتر باشد -
 و شام را از چاشت بیشتر دهند - تا روز خواب و
 کسالت برود غلبه نکند - و گوشت به اعتدال دهند -
 تا موجب ثقل و یلادت نشود - و از حلوا و میوه و
 الطعمه سیرجه الاستجاله اورا منع کنند - و از آب در میان

استند۔ و میل طبیعت بر ذائل در نفوس مرہ کوڑ است۔
 چنانچہ سابقاً بیان رفت۔ و در تہذیب اشفاق امر ہر
 و چہ کہ گفتہ شد۔ تا سنی بہ طبیعت نمودہ تہذیب نگاہ ارد۔
 و چون اول آثار قوت تمیز حیا است۔ چنانچہ گذشت۔
 غلبہ حیا دہیل نجابت و فضیلت باشد۔ پس ہوں ریں
 خصلت از و مشاہدہ رود۔ در تادیبش را بہتمام زیاد باید
 نمود۔ اول تادیبات آنکہ اورا از نجاست با ضداد
 کہ بہ رذائل موصوم باشد۔ منع مطلق نہایت۔ چہ نمودہ ریں
 صبیان بمنزلہ لوح سادہ باشد۔ و قبول صورت بشہوات
 نماید۔ بعد از آن اورا تہذیب دین و آداب سنن
 بہاموزاند۔ و بواسطت بر آل دارند۔ و بہ اقتضای ازل
 زجر و تادیب نہایت۔ بقدر طاقت و مقدار قوت او
 چنانچہ در احکام شریعت مقرر شدہ۔ در سن ہفت
 سالگی اورا نماز امر کنند۔ و اگر در سن دہ سالگی
 ترک کند۔ اورا بہضرب تادیب کنند۔ و اورا بہت
 اختیار و مذمت امرار بجزرات تہذیب دہند۔ و از
 ضرور تہذیب نہایت۔ و اگر بہ جیبے اشیاء نماید۔ تہذیب
 کنند۔ و اگر بہ قبیحہ سبادت نماید۔ بہانت تہذیب کنند۔
 و تا مہتر باشد۔ موزنش صریح نکنند۔ بکہ حمل بر
 سہو کنند۔ تا موجب حیانت او نشود۔ و اگر پویشیدہ
 دارد۔ ہتک بشر او کنند۔ و اگر چکار انجامد۔ در
 خلوت اورا توبیخ و بلیغ کنند۔ و در شیخ آل فعل مبالغہ
 نمایند۔ و از معاشرت ہٹہ ہٹہ۔ و از تکرار توبیخ و

باشد - و اگر مردان را بستو کنند احتیاج باشد - کودکان
 را بیست احتیاج نیست - و سخاوتی و انصاف بر جواب و
 در پیش برادرگان مستحب بودن و سخن نیکو عادت کرده دن
 مارل گره داند - و بر بزرگ زادگان را احتیاج باری آداب
 بیشتر باشد - و باید که معلم دیندار و عاقل باشد - و بر
 ریاضت اخلاق واقف - و بطهارت ذیل و وقار و
 بیست و مروت مشهور - و از اخلاق ملوک و آداب
 مجالست و مواکلت با ایشان و محاورت با هر طائفه از
 طوائف مرءوم با خبر - و باید که دیگر اتنا سے جس بلکہ
 بر بزرگ زادگان که آداب کریمه متخلی باشد - با او در
 مکنت باشد - تا ملول نشود - و آداب از ایشان فراگیرد -
 و بواسطه مشاهده ایشان در تعلم سخن بیشتر کند - و چون
 معلم او را بضرر تا ویب کند - از فریاد و شفاعت منع
 کند - چه آن شبیه مایه و ضعف است - و معلم باید -
 که تا تقصیر ظاهر از مشاهده نکند - بضرر اقدام
 نکند - و چون بضرر حاجت افتد - در اول باید که
 به شمار اندک و الم بسیار باشد - تا عبرت گیرد - و بر
 معاودت جرأت نکند - و او را بر سخاوت ترغیب کند -
 و خطایم دینی را در چشم او خوار و حقیر سازند - چه
 آفت محبت زر و سیم از آفت مسموم و افای بیشتر
 است - و امام غزالی (رح) در تفسیر کریمه و احتیاج و بی
 اَن كَحَدِّ الْأَصْنَامِ مے فرماید - که مراد به اصنام زر و
 سیم است - و ابراهیم علیه السلام دعا فرموده - که مراد

طعام خوردن منع کنند - و هر چنده هم کس را از مُسکرات
 اخیزاز واجب است - در کودکان بحسب عقل مُبالغه
 بیشتر است - چه به نفس و بدن ایشان مُضر است -
 و بر غضب و تهور و قاحت و طیش باعث شود -
 و این مسکرات رویه در او مُستحکم گردد - بلکه او را از
 مجامیس این طائفه بے مصلحت منع باید کرد - و از
 سخنان قبیح شنیدن مانع باید شد - و تا از وظایف آداب
 فارغ نشود - و نفعی تمام نکشد - طعامش ندرهند - و
 از کارهای پوشیده او را منع کنند - تا بر تبارخ ویر
 نشود - چه هر آینه باعث بر پوشیدن قبح تواند بود - که
 در آن فعل تصور کرده باشد - و از خواب رُود و خواب
 بسیار در شب منع کنند - و از جامه نرم و اسباب تنعم
 و مثل عیش و سرودن در تالستان - و آتش و پوشش در
 زمستان اجتناب دهند - و به حرکت و پیاده رفتن و
 سواری کردن و ریاضات مناسبه او را عادت دهند - و
 آداب بر خاستن و نشستن و سخن گفتن چنانچه خواهد آمد
 بیاموزانند - و به ترتیب موس و نوازین و ملائیس زنان
 او را زینت نکنند - و آشپزی تا وقت حاجت نرسد -
 باو ندهند - و از مُفاخرت بر اقوال و بدرا و اسباب
 دُنیوی او را منع کنند - و از دُرُوغ گفتن باز دارند -
 و بکلی از سوگند خواجه راست و خواجه دُرُوغ نه کنند -
 چه سوگند از همه کس قبیح است - و بحسب شرع اگر چه
 راست باشد - مکروه است - مگر آنکه مُتقین مصلحت دینی

و تزیین اعمار باشد - و اگر طبعش ملائم صناعتی نباشد -
و آلات و اذوات مساعد نه - او را بر آن مکتف ندارند -
و به صناعتی دیگر نقل کنند بشرط آنکه از لغبت بر آن
پاس کلی شده باشد - تا موجب اضطراب نشود - و در
اثنای هر فن ریاضتی لائق که تحریک حرارت غریزی کند -
و بدو حفظ صحت و نفس کسب و بلاد است - عادت
نماید - و چون صناعتی بیاموزد - کمشب و غیر معیشت
از آن اثرش کنند - تا چون حلاوتی آن دریابد - در
تجربیل آن کوشد - و در دقائق آن صنعت سبقت گیرد -
و نیز بر تعیش از کسب جمیل که شمع احرار است -
عادت کند - و به رزقی که از پدر و مادر باو رسد -
اعتماد ننماید - چه اکثر اولاد اغنیاء که به ثروت پدران
مغرور بودند - از تعلیم صناعات محروم شدند - و بعد
از تقلب روزگار در غرضی ضایع افتادند - و چون
در احتساب و تعیش بآن مستعمل شود - اول آفت -
که او را متاعل سازند - و حاصل او را جدا کنند - و
ملوک قوس فرزندان را در میان عدم و حشم تنبیهت نکودند -
بلکه باقیات بطرفی فرستادند - تا بحشوت عیش عادت
گرفتند - و عادت رؤسای و علمای همین بوده - و کسی که بصیرت
این طریق نشو و نما یافته باشد - اصلاح او مشکل بود -
خصوصاً که بسرن درآمده باشد - چون چوب خشک که
راست ساختن آن دشوار است - سقراط حکیم را چون
پرسیدند - که چرا محنت لطف تو با جوانان بیشتر است ؟

قدر زندان مرا از عبادتِ زرد و سیم و ولایتِ یان دُوری
 ده - چه منشایِ جمیع مفاسدِ محبتِ آفت است - و در اوقاتِ
 عطشِ ایشان را در خصیتِ بازی کو دن و هشد - بشرطِ آنکه
 مشیتِ بر نعلِ زیاده و از بکاپِ قیجی نباشد - و راس
 آداب از همه کس مستحسن باشد - و از جوانانِ نیکوتر -
 و چوں تویتِ قیجی در او غالب شود - اورا تفهیم کنند -
 که عرضِ اصلی از اسبابِ دنیوی حفظِ صحت است - تا
 بدن چند آنکه نفسِ اشتیقاد دارِ ابقا حاصل کند - چنانکه
 پس اگر اهلِ علم باشند - به ترتیبی که مذکور شد - اورا
 تعلیمِ علومِ مخایر - و اگر اهلِ صنعت باشند - بعد از آنکه
 از آدابِ واجبه شرعیّه فارغ شده باشند - به تعلیمِ آن
 مشغول سازند - و اولی آن است - که در طبیعتِ کودک
 نظر کنند - و از احوالِ او تفرّس جویند - که اشتیقادِ کدام
 علم و صنعت بیشتر دارد - اورا بآن مشغول دارند -
 چه بمقتضایِ کُلِّ مَیْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ هر کس را
 اشتیقادِ هر صنعت نیست - بلکه هر یک را اشتیقادِ
 صنعتی خاص است - و در تحتِ این سرّ است
 غایض - که سببِ تمامِ عالم و انتظامِ احوالِ بنی آدم
 است - و حکما کے سابق در طایع موقوف نظر میکوده اند
 و او را به هر صنعت که بحسبِ اوضاعِ نجومی لائق
 حال ے ویده اند - مشغول ے ساخته اند - چه هر کس
 که مشیتِ صنعتی باشد - بآنکس سعی نکند آن تواند کرد -
 و چوں غیرِ مستعد باشد - سعی او در آن تعطیل و در گار

آن هنگام باید - که از تکرار به تنگ نیاید - و هر کس که
 چکاوینش کند - اگر چه بر آن واقف باشد - باید که در وقت خود
 بر آن اظهار نمکند - تا آن کس سخن تمام کند - سخن که
 از غیر او پرسند - جواب نگوید - و اگر از جماعتی پرسند -
 که او داخل ایشان باشد - بر دیگران سبقت نگیرد - و
 اگر کسی بجواب مشغول نشود - و او بر پهنه از آن قادر
 باشد - صبر کند - تا آن کس سخن تمام کند - پس جواب
 خود بگوید - بر وجهی که طعن در مستقدم نباشد - و تا سخن
 که باد گویند - تمام نشود - بجواب اشتغال ننماید - و در
 محاوره و مباحثه که در حضور او گذرد - چوں باو دخل
 نه داشته باشد - دخل ننماید - و اگر سخن از او پرسیده
 دارند - استراقی منع نمکند - و با بزرگتران مجلس کنایت
 نگوید - و آواز بر عتدال بر کشد - نه پشت نه بلند - و اگر
 سخن مشکلی افتد - به تمثیل روشن گرداند - و بے مصلحتی
 به اطناب نکوشد - بلکه طریقه ایجاز پیروی - و انفاذ غریبه
 و کنایات بعیده استعمال نکند - و از فحش و شتم استیزا
 نماید - و اگر احتیاج به تغییر از امری فاجش افتد - به
 تخریص و کنایات اکتفا کند - و از مدح تشبیح که موجب
 سقوط مروت و جدو و استهانت و جالب حقه و عداوت
 باشد - اجتناب واجب داند - و در هر مقامی کلام بر
 وفق مقتضای حال راند - و در مکالمه بدست و چشم و
 ابرو اشارت نکند - مگر اشارت لطیف که مقتضای مقام
 باشد - و خواه سخن خواه باطل اصلاً با اهل مجلس خاصه یا بیگانگان

ہیں جواب گفت + و در تربیت دختران بآنچہ لائق ایشان باشد - از ملازمت خانہ و مباحثت در حجاب و عفت و حیا و حصال کہ در دنان بیان رفت - ترغیب باید نمود - و مہتر ہائے لائق آموخت - و چوں بحد شہر رسید - در ترویج ایشان بآنکوی تفہیل باید نمود + این امت طریق تربیت اولاد + و چوں در انارے ایں مباحث دہد شرح بعضے آداب واقع شدہ - استجاز ضروری است - و آل آداب اگرچہ مخصوص کودکان نیست - دریں باب مذکور شد - چہ وقت بر قابلیت ایشان بیشتر است +

آداب سخن گفتن

باید کہ بسیار نگوید - چہ بسیار گفتن نشانہ بیخفتی دماغ و سخافت عقل و موجب سقوط مہارت و قلت وقع باشد + حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرماید کہ حضرت مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وسلم کہ طویطے خوش الحان و مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ بُورَ عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَالْأَكْمَلُ اللَّحِيَّاتِ سخن بارعندال فرمودے - بروتبر کہ در مجلس کہ متنادی شدے - کہانے کہ بزبان حقائق ترجمان آن حضرت جاری شدے - تو ایستہ شمر د + بوزر بجر گفتہ - چوں کسے را بینی - کہ بے حاجت سخن بسیار مے گوید - یقین دال - کہ دیوانہ است + و تا آنکہ خواہد گفت - در خاطر مقرر نکند - بتلفظ نیارد - و حکما گفتہ اند - فکّر و راء شرف قل - و سخن کمتر نگوید - مگر آنکہ احتیاجے ہاں واقع شود - و

میخیزند - و طریقه اعتدال نگاه دارد و بسیار باز پس
 نه بگردد - که آن نشیمن بکمان است - و پیشتر سر در پیش
 ندارد - که آن دلیل غلبه حزن و فکر است - و در
 رکوب نیز اعتدال نگاه دارد - و در نشستن پائے دراز
 نمکند - و یک پائے بر دیگر نهد - و بر زانو نشیند -
 الا در خدمت پادشاه و استاد و پدر و کسی که بمثابة
 ایشان باشد - و سر بر زانو و دست نهد - که علامت
 حزن و کسالت باشد - و گردن کج نمکند - و از حرکات
 عبت مثل بازی باریش و دیگر اعضا اجتراز کند - و
 انگشت در بینی و دهن نمکند - و از مفصل انگشت
 و غیره بانگ بیرون نیاورد - و از تشاوب و تمطی اجتناب
 کند - و آب دهن و بینی چنان میخورد - که حایرا
 مشاهده کنند - یا آواز آن بشنوند - و زو بقبله نیاندزد -
 و بدشت و سر آستین و دامن پاک نمکند - و چو
 به مجلس رود - فرو تر از جایگاه خود و بلند تر از آن
 نشیند - و اگر بزرگ مجلس اد باشد - هر جا که نشیند -
 جائز بود - چه صدر آنجا خواهد بود - و اگر سی و فوق بر
 جای خود نه نشیند - چو واقف شود - باز بجای خود
 آید - و اگر جای خود خالی نیاید - باز گردد - بے آنکه
 اطعایه و کرامت بخود راه دهد - و پیش غیر حرم و خدم
 جزو کند و دشت برهنه نمکند - و از زانواتان بیچ حال برهنه
 نسازد - نه در خلایق در ملا - مگر عند الاحتیاج - مثل قضای حاجت
 و غسل و نظافت آن - و در پیش مردم نشیند - و احدا

و سیفیان لجاج و خلاف تو در زد - و با کسی که مباحثه با وے
 نمیشد نیاشد - راجح نمکند - و در متناظره شروط انصاف رجا
 دارد - و سخن و دقیق با کسی که فهم او بآں نرسد - نگوید - و
 با هر کسی بقدر عقل او سخن کند - چنانچه حضرت رسالت پناه
 صلی الله علیه وسلم فرمود - تَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ أَوْسَرًا
 أَنَّهُ تُكَلِّمُ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقْلِهِمْ وَرَيْسُهُ عَلَيْهِ السَّلَام
 فرمود - وَ لَا تَصْنَعُوا الْحِكْمَةَ عِنْدَ عِلَلِ أَهْلِهَا تَطْلُؤُهُمْ وَ
 در محاورت طریق مکاطفت موعی دارد - و حرکات و افعال
 و اقوال هیچ کس را محاکات نکند - و سخن موشش نکوید -
 و چوں پیش برزگے سخن گوید - ابتدا بچیزے کند - که
 بفال مبارک باشد - چوں بقایے دولت و دوام سعادت
 و نظائر آن - و از غیبت و نهای و بهتان و دروغ
 گفتن و شتودن بکلی احتراز واجب داند - و با اهل آن
 مداخلت نکند - و باید - که شنیدن او از گفتن بیشتر باشد -
 و از حکیمے پرسیدن - که چرا شنفتن تو از گفتن پیش
 است - گفت - زیرا که مرا دو گوش داده اند - و
 یک زبآن - مضمره

یعنی که دو بشنود و یکے پیش گو

آداب حرکت و سکون

در رفتن تعجیل نکند - که نشانده طیش است - و نائی
 زیاده از حد نکند - که علامت کسل است - و چوں
 میگذران سخرا - و به شیوۀ زنان و مخنثان خود را

مُقَدِّم مے نماید۔ مادر در سببیت و جود شریک پدر است۔
 بسبب آنکہ تحمل مشقت حمل و مقاسات خطر ولادت و اوجاع
 طلق کرده۔ و اول قومے کہ سبب حیات فرزند شدہ۔
 خون بدن اوست۔ و مدتی مرید حفظ و سیاست و تزویج
 او نموده۔ دار فروط شفقّت خود را فدای او دانسته۔ و
 ازین حسّت کہ محبت والدین فرزند را محبت طبعی است۔
 و ایشان را در رعایت حقوق فرزند ادا احتیاج بہ تکلیف
 نیست۔ بخلاف محبت فرزند ایشاں را۔ لهذا در شرائع
 اولاد را امر بہ احسان بر والدین بیشتر از عکس است۔
 پس مقتضای عدالت آن باشد۔ کہ پدر والدین را تالیف
 طاعت خالق داند۔ چنانچہ در آیات انجاء غایات و احادیث
 ہدایت سمات ایں مطلب بیواسطہ از عقب آں مذکور و
 مؤید شدہ۔ و چون استغنائے ساحت الہی از آل متعالی
 است۔ کہ مفلسان کوئے نیستی در مقابل نعم نامتناہی او
 یاد اے شکرے یا کمالاتے توانند درآمد۔ و نهایت اقام
 سالکان دریں راہ اعتراف بعجز و قصور است۔ بخلاف پدر
 و مادر۔ کہ وجوہ احتیاج ایشان ظاہر بہ ایزس سبب حقوق
 ایشان بر رعایت اولے باشد۔ و بحسب قواعد شریعت ربّ
 مبالغہ در حقّ الناس بیشتر از حقّ اللہ است۔ چہ حضرت
 حق سبحانہ و تعالیٰ جواد مطلق است۔ وَ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفِیٌّ
 مِنَ الْعَالَمِیْنَ۔ قضیہ محقق در رعایت حقوق والدین بسبب
 چیز تواند بود۔ اول دوستی خالص بیاں و تعلیم بارخ
 بزبان وارکان۔ و امتثال اوامر و تواضیع ایشان بقدر امکان۔

بہ پشت باز بیفتند۔ خاصۃً کہ در خواب غیبطہ کند۔ چہ باری
 ہیئت تحقیق سبب زیادتی آن شود۔ و اگر در بیان مجلس
 خواب بر او غلبہ کند۔ اگر تواند بر خیزد۔ و الا خواب
 را بہ حکایت یا فکرے یا غیر آن از خود دفع کند۔
 و اگر با جماعتی باشد۔ و ایشان خواب کنند۔ یا موانعت
 کند۔ یا بیرون آید۔ و حاصل آنکہ بر دماغ مسلک
 کند۔ کہ مردم را ازو نترستند و زحمتی نباشد۔ و اگر
 بعضی از این عادات بر او ثقیل نماید۔ تا مل کند۔
 کہ ملاستہ کہ بر اضداد آن مترتب شود۔ شیعہ تر و
 ثقیل تر از تحمل مشقت است در کسب آن *

لمنعہ پنجم در رعایت

حقوق پدرال و مادرال

چوں بمقتضای عقل و نقل مکمل منعم واجب است۔
 و بعد از نحم الہی بیچ نعمت در حق فرزندان مانند
 نعمت پدر و مادر نیست۔ چہ پدر سبب صورتی و وجود
 اوست۔ و بعد از آن وسیلہ تربیت او بہ تہیہ اغذیہ
 و ایسہ و ضروریات۔ کہ سبب بقای او و مبلوغ یکمال
 نشو و نما است۔ و باز واسطہ حصول کمالات نفسانیہ او
 چوں آداب و ہنر و صناعات۔ و باقارع مشقت و تعب
 جمع اسباب دنیوی مے نماید۔ و برای او ذخیرہ مے سازد۔
 و آن را باہ از زانی مے دارد۔ بلکہ در اختیار او را بر خود

که شخص دوستان پدید خود را رعایت نماید - و بسوی چه که سابقاً ذکر نموده شد - که قرابت روحانی نیز مختبر است - با محکم که پدید نفسانی است - بهین طریق بلکه زیاده مشکوک باید داشت *

لمعه ششم در سیاستِ خدم

محکم عقل خدم بمنزله دست و پاے دیگر جواریج شخص باشد - چه ایشان بکارهای اقدام نمایند - که اگر ایشان نباشند - شخص به نفس خود متوجه آنها باید شود - و البته عضوے از اعضاے خود در آل استیصال باید کند - و اگر این طایفه باشد - اشباب راحت مشطع گردد - و از حرکات و ترددات متوالی به هیچ صناعیت و فضیلت اقدام ننمایند نمود - و علاوه اشباب سقوط وقار و مهارت شود - و انواع تعب و مشقت به شخص عاید گردد - پس شخص باید - که ایشان را و دارلح الهی دانسته شکر و جود آنها را واجب داند - و با ایشان طریقه رفیق و مدارات مشکوک دارد و زیاده از حد اعتدال ایشان را کار نپذیرد - و اوقات راحت برای ایشان تمهید نکند - چه هر آینه ایشان را نیز ملال و کلال و ضعت باشد - و دواعی طبیعت در جبلت سرکوز - و ملاحظه باید کرد - که در جوهر فطرت میان او و ایشان اشتراک است - و شکر آنکه حق تعالی ایشان را مأمور از داشته بجا باید آورد - و بر ایشان جود نباید نکند - چنانچه حضرت صمیم مکارم اخلاق علیه الصلوات و التحیات

مادام که مؤدّی معصیت یا قوتِ مصلحت کُلی نباشد - و
 اگر مؤدّی به یکے ازینها شود - بر سبیلِ محالّت مخالفت
 باید کرد - نه بر سبیلِ مجادله - الا در صورتی که شرعاً
 واجب باشد - امامِ عزّالی رحمه الله علیه از اکثر علما نقل
 فرموده - که در شہادتِ اطاعتِ والدین واجب است - چه
 چلایِ مباحات + دوّم مساعدت با ایشان در مصالحِ معاش
 پیش از طلبِ بے منت و توقّعِ عوض - مادام که مؤدّی
 بخود درے نشود + سوّم اظهارِ جبرّ خواہی ایشان در سرّ
 و علانیّت - و محافلت بر وصایای ایشان - خواه در حیات
 ایشان و خواه بعد از وفات - و چو حَقّی پدر را طرف
 روحانیت غالب است - و حَقّی مادر را طرفِ جسمانیت -
 و لهذا تنقیہ در حقّ پدران و محبت ایشان بعد از قوت
 نیز حاصل شود - و حقّ مادران در میادیکے حال معلوم گردد -
 و باری سببِ میلِ اطفال با ایشان زیادہ است - پس اولے
 حقّ پدران به امورے کہ روحانیت بر آن غالب باشد -
 مثلِ اطاعت و دعا و ثنا اُسب باشد - و قضایے حقّ
 مادران بچشماتیاتِ مثلِ بذلِ مال و تزیینِ اسبابِ معاش -
 و چو حَقّی رفیقے است مقابِلِ رایی فضیلت - پس
 اورا ہم سہ نوع باشد در مقابِلِ انواعِ ثلاثہ - و کسانے کہ
 بمنزلیہ والدین باشند - چو اجداد و اعمام و احوال و
 برادران بزرگ و دوستانِ حقیقی - ہم بمنزلیہ ایشان باید
 داشت - بقدرِ امکانِ مواسات با ایشان باید کرد - و
 در حدیث صحیح است - کہ بہترین نیکو کاریہا آن است

رُجوع کنند۔ بظہور اندک خلیے اور از آن کار مقہور
 نباید کرد۔ چہ این فصل مستثنیٰ کاں و کوتاہ بینان است۔
 و ہر آیینہ بعد از عزلی او بدلے باید۔ و نتوان دانست۔
 کہ بدل بہتر از او باشد یا بدتر + و در دلی خدم مقہور
 باید داشت۔ کہ ایشان را چہائی ازو بہ بیچ و خہ در حساب
 نیست۔ تا ہم بہ مروت نزدیکتر باشد و وفا و کرم لائق تر۔
 و ہم موجب مزید رغبت ایشان۔ تا شرط ہواداری و
 جاہیاری بتقدیم رساند۔ چہ ہر گاہ کہ دوام اختلاط خود
 با محذورم تصور نماید۔ خود را در مال و اسباب شریک
 او داند۔ و نعمت و ملکیت او را نعمت و ملکیت خود
 شناسد۔ و چوں داند۔ کہ علاقمندان ایشان مستحکم نیست۔
 و ہانکہ چیزے قابل زوال۔ خدمت اورا عاریتے شمارد۔
 و شرط اشفاق بجا نیارد۔ بلکہ از برائے روزی مفارقت
 ذخیرہ جمع کند۔ و اصل خدمت آنکہ محبت با عینک آن
 باشد۔ نہ ضرورت۔ تا خدمت عاشقانہ کند۔ نہ مزہ دورانہ۔
 و بعد از آن یا عینت رجا باشد۔ نہ خوف۔ چہ اگر چوں
 مجتہانہ نباشد۔ بارے مزہ دورانہ بود نہ مظلومانہ۔ چہ
 ہر گاہ کسی را بہ تحجیف بر کارے دارند۔ اہبتہ اورا
 ذوق باطنی بآن کار نباشد۔ و بقدر دفع ضرر بر آن
 اقدام نماید۔ و باید۔ کہ مصالح خدم را بر مصالح خود مقدم
 دارد۔ و نوع سازد۔ کہ کارہائے کہ بایشان مستعلق است۔
 از سر نشاط کنند۔ نہ از روی ملالت و کڑہ۔ و در مصالح بآل
 ایشان مراتب بجاہ باید داشت۔ و ایشان را بظہور

مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْخَلَائِقِ فَرْمُود - در ماکول و مُبْتَسِ ایشاں را
 با خود برابر باید داشت - و چوں اِساں کس را برای خدمت
 قبول کند - باید - که اولاً به اِمعان نظر ملاحظه حال او
 بکند - و اگر تجزیه دریں باب بیشتر نشود - بفرستد
 کیاست اِستعانت نماید - و اصحاب صور متخایفه و تخطیطات
 متفاوت را اختیار کند - چه غالباً خلق تابع خلق است -
 و خلاف آن نادر - و محکماً فرستد گفته اند - نیکو ترین
 چیز از نوشت صورت اوست - و در حدیث نبوی است -
 اَطْلُبُوا الْحَوَارِجَ عِنْدَ حَسَنِ الرَّجُلِ فَرْمُوده - که چوں
 رسول بجای فرستند - باید - که نیکو نام و خوب صورت باشد
 چه خلق صورت اول نفع است - که از شخص رسد -
 و در حدیث دیگر است - که همه پیغمبران خوب صورت و
 خوش آواز بوده اند - و باید - که از مغلولاں چوں اغور
 و اعرج و اقرع و ابرص و نظائر آن اجتناب نماید -
 و چوں امارات کیاست از خادم مشاهده نماید - یا او با احتیاط
 باشد - چه در اکثر حال حیلت و مکر باریں خصلت باشد - و
 حیا به بسیار باندک عقل دریں باب بهتر از عقل بسیار با
 وقاحت است - چه حیا بهترین خصلت است - و خادم را
 بکاریکه اثر قابضیت آن در او مشاهده و آلات آن ادراک
 مساعده و طرح او بآن ملامت باشد - مشغول باید کرد - چه هر
 کس را قابضیت کاریست - و همچنینکه از اسب جرات نباید -
 دگاو کرد و فرس را نشاید - از هر کس غیر از آنچه قابضیت آن
 داشته باشد - چشم نتوان داشت - و چوں بخادم کارے

لَا تُؤْتِي حَسْرَةً وَدُخْمٌ وَجُحْتِي وَجَالَاكِي مَوْسُومٌ آتِدُ - أَمَا بَسِيبٌ
عَجَبٌ وَحَقْدٌ وَكَلَرٌ مَوْسُومٌ - وَتَرْكِي بَشْجَاعَتِ وَجُودَتِ
بِزَمَتِ وَحُسْنِ مَنَظَرِ مَذْكَورِ - أَمَا بَعْدُ وَفَسَادِ وَفَسَادَتِ
وَبِجَفَاغِي مَشْهُورِ *

مغرب در بعضی لواحق

سمت اولی در وصایای افلاطون

می گوید - خدایه را بشناس و حق او نگاه دار *
و همیشه رحمت خود را بر تعلیم و تعلم مقصود دار و اهل
علم را بکثرت علم امتحان کن - بلکه اجتناب از شرور و
فساد اختیار کن + و از حق تقاضای چیزی نخواه که روال
را به نقص آن راه باشد - بلکه از یاقینت صالحات طلب
کن + همیشه بیدار باش - که شرور را اشباب بشمار
است + آنچه نباید کرد - باز نخواه + و بدانکه انتقام
إللی از یشده نه بر طریق غضب است - بلکه بطریق تادیب
و تهنیب است + به تمنای حیاتی بایسته قانع مباش -
تا موتی شایسته بآن منضم نیاشد - و حیات را شایسته
شمر - مگر آنکه وسیله آکساب خیر باشد - بخواب و آسایش
میل کن - آلا بعد از آنکه در همه چیز محاسبه نفس
کرده باشی - یک آنگه تامل کنی - که در آن روز هیچ خطایی

و از قتر خائف باید ساخت - و اگر یکی از ایشان بعد از
 توبه گناه مراجعت نماید - بفرموده است لایقه او را گوشمالی
 باید داد - و بمحرمه ریس از او توبه نباید شد - و اگر بتکرار
 بتجارب معلوم شود - که قابل اصلاح نیست - او را برودنی
 ترک باید کرد - تا بمجاورت او دیگر خدمت نشوند - و
 بنده از آزاد بخدمت آویخته است - چه سبیل بنده بارتقید
 و اطاعت و تادیب باخلاق و آداب سپیده بیشتر است - و
 و هم انقطاع کمتر - و از طبقات خدم و عبید آنکه در او
 عقل و لطف و حیا و جلالت بیشتر باشد - برای خدمت
 نشن تعیین کنند - و آنکه عفت و کفایت و کسب در او
 بیشتر باشد - برای تجارت - و آنکه قوی تر و بر اعمال
 شاکه صبور تر - برای عمارت - و آنکه بیدار تر و بلند آواز
 تر - برای حراست - و اصناف بندگان سه اند - یکی حر به طبع -
 و دیگر عتید به طبع - و سوم عتید به شهوت - و اول را
 بشیر لید اولاد ترویجیت باید کرد - و دوم را بمشروع دواب و
 مواشی - و سوم را بقدر ضرورت به دائم مشیبهات نگاه
 باید داشت - و بحسب مضایحت کار فرموده - و از اصناف
 هم عرب به لطف و فصاحت و دایمیتاز باشد - و اما
 به جفای طبع و تقویت شهوت موسوم - و از ایشان همیشه
 به وفا و ثبات قدم معروف اند - اما به کبر و عدم شجاعت
 هوان موسوم - و حجم به عقل و سیاست و لطافت و کفایت
 ممتاز - اما بحسبیت و جزص و یقائن متمیز - و دوم بوفاد
 امانت و کفایت موسوم - اما به شغل و کوم ملوم - و هم

لذت نماند - و بدی پماند + از آن روز یاد کن که ترا
 آواز دهند - و از آلتِ اشتیاع و نطق محروم باشی -
 نشنوی - و محوئی - و بتوانی یاد کرد - یقین دانی که ممتوچه
 بجائے شدیم که آنجا نه دوست شناسی نه دشمن - پس
 اینجا کسے را بنقصان موصوم مدار - و جائے خوابی رفت
 که آنجا خداوندگار و بنده یکساں باشد - پس اینجا بیکسر
 مکن - توشه مهیا کن - زیرا چه دانی که رجیل کے خواہد
 بود ؟ بدانکہ از عطایای الهی هیچ چیز بہتر از حکمت
 نیست - و حکیم کسے است - کہ فکر و قول و عمل او
 متوافق باشند + نیکی را مکافات کن - و بدی را در گذر +
 در هیچ وقت کار از کارهای بزرگ آن عالم ملاقت
 نمایی - و در هیچ وقت تهاؤن مکن - و از خیرات تجاوز
 جائز مدار + هیچ سبب را در ارتساب حسنه و سبیلہ مساز -
 و نزدیک اولیٰ محبت سرورے زائل مکن - کہ از سرورے
 دائم اغراض کرده باشی + حکمت را دوست دار - و
 سخن حکما بشنو + ہواے دنیا از خود دور کن - و از
 آداب ستودہ امتناع مکن + هیچ کار را پیش از وقت
 شروع مکن - و بچوں بکارے مشغول شوی - از روی
 فہم و بصیرت اشتغال کن - بتواندی معجب باشی - و
 از مصائب نشکستی و خواری بخورد راہ مرہ + با دوست
 معاملہ چندان مکن - کہ بحاکم محتاج شوی + با دشمن معاملہ
 چندان کن - کہ اگر بحاکم عرض رود - ظفر ترا باشد +
 با هیچ کس سفاہت مکن - و با ہمہ کس تواضع کن +

از تو واقع شدہ یا نہ - دُوم آنکے اندیشہ کنی - کہ آیا در آن
 رُوز بیچ جیسے را اکتساب نمودہ یا نہ - سووم بیچ عملے را
 بہ تفصیل قوت کردہ یا نہ + یاد کن کہ پیش از حیات چہ بودی -
 و بعد از آن چہ خواہی شد + ہیکس را ایذا مرہ - کہ
 کارہائے عالم در معرض تغیر و زوال است + بد بخت
 آنکس بود - کہ از تذکر عاقبت غافل باشد - و از گناہ باز
 نایستد + سرمایہ خود را از چیزے کہ از ذات تو خارج
 باشد - سراز + در ایصال خیر مستحقان موقوف سوال ایشان
 مباش + حکیم مشہور کہے را کہ بہ لذتے از لذت
 دنیوی شاد شود - یا از مصیبتے جزع کند + ہمیشہ یاد مرگ
 کن - و از مزدگان عبرت بگیر + خاسست شخص از ہتارے
 سخن بے فائدہ او بود - و از اخبار پیچیدہ ازو پُرسیدہ
 باشند - ہشاس - و بد آنکہ کہے کہ شربر کہے خواہد -
 نفس او قبول شر کردہ باشد + باز با اندیشہ کن - آنگاہ
 یگو - و پس از آن بحال آورد + دوست ہمہ کس باش -
 شود بختم در دنیا - تا غضب عادت تو نگردد + حاجت
 محتاج بفردا ببنگن + ع چہ دانی کہ فردا چہ حادث شود +
 گرفتارال را محادث کن - مگر آنکہ بخوے بد گرفتار
 باشد + تا سخن ہر دو خضم نہم بکنی - حکم میان ایشان
 کن + بقول تنہا حکیم مباش - بکہ بقول و عمل ہر دو
 باش - کہ جنت قوی دریں جہاں رساند - و جنت
 علی بدان جہاں رسد و آشیجا رساند + اگر در نیکی رنجے
 بری - رنج خاند و نیکی رساند - و اگر از بدی لذتے یابی -

مخلوم باشد - که تخلف از خدمت نه پنا بر عدم رعیت
 بصحبت است - بلکه پنا بر پیری و ضعف مبنی و تقویر
 تواری است - و چوں مصاحبت مبستر نیست - درین رساله
 دشواری بیان کنم که در جزویات بآن رجوع کنی - و
 بآن از صحبت من مستغنی شوی . اما امرای عجم و
 قنصلای ایشان - بدانند که اگر توانی که ایشان را هلاک کنی -
 تیغ آب و هوا به ایشان نیندازد - و هر آینه شمشیر
 برایشان پدید نشود - پس چند کن - که ایشان را باطل
 بخود سازد - تا همه مخلص شوند - و از همه بندگان
 تو مطیع تر باشند بعد از آن می گوید - پادشاهان چهار صفت
 اند - یک با خود و رعیت هر دو سخی باشد - دوم
 آنگاه با خود سخی باشد - و با رعیت لیثم - سوم آنگاه با رعیت
 سخی باشد - و با خود لیثم - چهارم آنگاه با خود درعیت
 هر دو لیثم باشد - و تقسیم اهل بارتفاق محمود است - و تقسیم
 دوم و چهارم بارتفاق مذموم - و در تقسیم سوم خلل است
 و حکمای پند بر آنند - که محمود است - و حکمای فرس
 بر آنند - که محمود نیست - بلکه مذموم است - و سخاوت است -
 که بقدر حاجت اهل استحقاق برسانی - و هر که ازین مرتبه
 تجاوز نماید - و بخوار افراط گراید - از سخا بارتفات یافت
 باشد - و هر پادشاهی که بزیارت از آنچه ممکن است او باشد
 بخشندگی نماید - البته سبب فساد ملک او شود - آری اسکندر
 با تو بارها گفته ام که اصل سخا و کرم و ایفای ملک در
 آنست - که طمع در مال مردم نیکنی - و از مجملد سخا و

بیخ متواضع را حقیر مشر + در آنچه خود را مژدور
داری - برادر خود را ملاست مکن + به بطالت نشاندان
مباش - و بر بخت اعتقاد مکن - و از فضل نیک پشیمان
منو - با هیچکس چهره ال مکن - همیشه ملازم سیرت حذل و
مواظب خیرات باش *

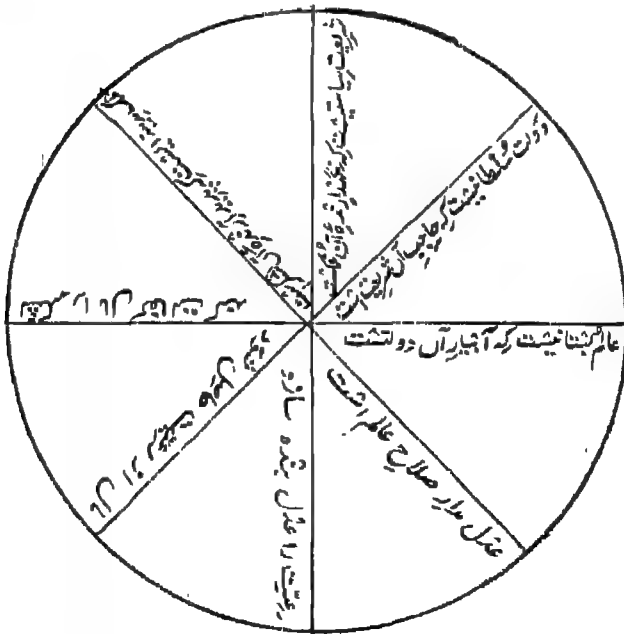
سمت دوم در وصایای ارسطا طالپس

منزه جم کتاب رشر الیوس که با امر مامون خلیفه کتاب
مذکور را از لغت یونانی به عربی نقل کرده - در صدر ترجمه
می گوید که چون ارسطا طالپس که وزیر اسکندر و استاد
او بود - بواسطه پیبری و ضعف از ملازمت او تخلص
نمود - و اسکندر بر بلاد عجم استیلا یافت - و در میان
ایشان از باب عقل و کیاست و احباب نجات و شجاعت
بشمار بودند - و در ابقای ایشان خوف و خلیل ملک بود -
و استیصال ایشان از قانون عدالت و مروت دور
می نمود - در امر ایشان متحیر شد - و کتابتیه بارسطا طالپس
نوشت مشغول بقانون منطقت و منطق و در آن اثنای
معنی دهن کرد - که بواسطه این از دولت نجاهد - پس
حیرت در امور بخاطر راه می باید - از جمله دین صورت
در ظلمات مضائق سبب نور مذکور خاطر مشرق حکیم بیرون
شدن متعذر است - بهر وجه که میسر باشد - سعی در
نظم اشباب ملاقات فرمایند + ارسطا طالپس در جواب
نوشت - که همانا رای فرزند جلیل و سلطان ذلیل را

بعضی بدن و نقصان عمر است - و سبب کسب اخلاق ثانی
از احوال مشکیبناں و ضعیفان غافل میباش - و تفکر
احوال ایشان واجب داند - که موجب رهنمای خلاق
و جذب قلوب خلایق است - محبوب و غلات ذخیره کن
تا در خشک سال به و صلہ نخبند - چنان کن که اہل
صلاح از تو ایمن باشند - و اہل فساد خائف - آری
انکند - ! ترا بارہا وصیت کردہ ام - باز ہم تاکید میکنم -
کہ در خون ریختن دیر میباش - کہ اہلک حیوانات مخصوص
بحق است - و حقیقت حال جز علام الغیوب کس را معلوم
نیست - و شاید کہ بسبب تمنی کہ شخصی از آل بری باشد -
با اوستا در اقدام بدان جریمہ عذرے باشد - قتل اورا
داری - و چہ جریمہ اصعب ازین باشد ؟ و از ہر مفسد
اکبر بغی اذریں علیہ السلام بمن رسیدہ - کہ چون مخلوق
قتل دیگرے کند - ملائک آسمان در حضرت باری زاری
کنند - کہ فلان بذر تو در قتل بندہ دیگر بتوشیہ کردہ - اگر
آں قتل بقصاص باشد - حضرت حق فرماید - کہ اورا محکم
من بحق قصاص گشتہ - و اگر بظلم باشد - فرماید - بجزات
و جلال من کہ خون گشندہ را مباح کردم - پس ملائکہ
در ہر تشییع و رشتہ خوار دُعا سے بد بر او کنند - تا زمانے کہ
بقصاص رسد - و این بہترین حال او باشد - و اگر خود
بمیرد - نشانیر غضب خدا سے تعالیٰ باشد - چہ بوزاب بدید
و عقاب شدید و اخیل شود - بکشت عہد کن - و سوگند
اصلاً یاد کن و چون یاد کردی - هیچ وجہ از آن برگرد -

کرم آنکه ستم جائز نداری - و از عیب پوشیده مر دم
 نفییش نمکنی - و از انعامی که با کسی دهی - یاد نمکنی - و
 نماند قسمل و احسان بآن است - که نیکان را گرامی داری
 و با مردم گشاده رو باشی - و جواب بحسب حال مردم
 بگوئی - و از خطای جانوران در گزری آسایسند عقل
 مدارند بیرات و آیین کلمات و نقایص است - و اصل بهم
 قصار و اول آلاء عقل محبت و آخر نتیجه آن نام نیک
 است - چه از سلطنت و ریاست لذتها مقصود نیست - بلکه
 مقصود از آن نام نیک است - چه هر پادشاهی که دین را
 تازیخ خود دارد - و استخفاف ناموس الهی کند - ناموس الهی
 او را بکشد - آسایسند باید - که پادشاه بلند بهمت و
 صانع را و نصیح و شیرین زبان و بلند آواز باشد - و سخن
 کم گوید - و با اراذل نه نشیند - و چو بیرون آید - زیارت
 لایق منصب سلطنت بکار دارد چنانکه او دیگران ممتاز
 باشد - و رعایت بازوگانان که از بلاد بعیده بمملکت او
 آیند - واجب داند - تا موجب آتشبار صیانت جمیل و تبیل
 قلوب و کثرت تردد و متجاری شود - و بآل سبب مملکت متصور
 گردد - و باندک مساعدت که بایشان کند - نفع بسیار یابد -
 و خند و پشیمانی کند - چه کثرت خنده بهیبت و وقار را از
 دهنها ببرد - و محمد پیری و ضعیف حرارت عزیز می شود -
 آسایسند با در شهوت حریص مباش - که آن از خواص
 خنازیر است - چه فخر باشد در چیزی که حیوانات خبیثه
 در آن به تو راجع باشند ؟ و افراط در آن موعود می

از منظر واپل - و در بعضی اشجار بشریانی نوشته بود که ملک و
 عدل دو برادر اند - که بیچ گرام را از آن دیگر رشتن
 نیست + بعد از آن می گوید - که کیفیت از حیات اشیاء
 نظام عالم بهر یک در صورت دایره شریفه وضع می کنم -
 تا صورت توالی و تشابه ایشان محسوس و مشاهده گردد -
 و مزید بر این کتاب و خلاصه مطالب آن را این دایره
 است - و اگر بغیر آن بتدقیق استاده - کافی می شود +
 صورت دایره را این است +

کہ مملکت بسے از سلاطین یونان بشامت سونگر دروغ
 و نقض عهد بفساد انجاسید + بر چیزے کہ از تو قدرت
 شود - تا سفت مناسے - کہ شیمہ صبیالی و ناقصان است +
 اہل مملکت خود را بکشت فنون علوم امرکن - و کیسے را
 کہ در علم قارئ شدہ - بمرید عنایت و تدریس مخصوص دار -
 کہ این خلعت سبب زیادتی محبت تو در دلہا شود - و
 موچپ روتق ملک و بقایے و کہ جمیل و پادشا پیو یونانیان
 بیامین ہیں دو خلعت دوام داشت - چہ ایشان رعایا را
 بہ تحصیل علوم امرے فرمودند - بمرید کہ دشمنان در خانہ
 پدراں فرایض و آداب نوایس و جند اُصولی طب و
 نجوم سے داشتند + از دست کسی کہ مختار تو نہاشد -
 چیزے مخیر - و از محافظت خود غافل میاش و آن رقتہ
 را فراموش کن - کہ پادشاہ ہند تخت از پرے تو فرستاد -
 و از مجملہ آل کینر کے بود - کہ اورا از طفولیت بمرید
 بہز دزدہ بودند - تا طبیعت او قریب با قاعی شدہ بود -
 غریب ایشان از آل قصد تو بود - و من این حال را
 بفراسنت دریافتم - و مرا تنبیہ کردم + اے اسکندر ایک
 دیبل محکم کن - و چوں دلائل مستعارین شوند - بیل پرن
 اٹوٹے کن + اے اسکندر! عدل صفت از صفات الہی است -
 و عدل آسمان و زمین قائم شدہ - و عدل پیغمبران مبعوث
 شدہ اند - و عدل صورت عقل است و عدل مالک قلوب
 و رقاب توں شدہ - و اہل ہند غفہ اند - عدل سلطان
 بہتر از خصم زمان است - و سلطان عادل اتبع است

منتخباتِ رُفَعَاتِ میرزا
 غالب۔ رُفَعَاتِ میرزا قتیل
 وانشاء بہارِ عجم
 مکتوباتِ بخند متِ بزرگان
 از رُفَعَاتِ میرزا غالب
 عریضہٴ اول

جناب عالی! ائمہ روز کہ روزِ جمعہ سیرِ دہم اپریل
 است۔ فرصتِ نامہ نگاری یافتہ۔ و معذرتِ تقصیر سے خواہم
 رہنمائی مبارکہ کہ لاٹو و قلم گوشتِ کبیرہ بھارتِ روز
 بہشت و ششیم مارچ بدیں دیار رسیدہ ہو کہ عریضہ

تذکرہ مصنف

ملا جلال الدین دؤالی فاضلیست در زبان عرب - و
 کاتبی است بہ زبان فرس - صاحب تصانیف کثیرہ النافع
 چنانکہ از آن مجملہ یکے ہمیں لوامع الاشراف فی مکارم
 الاخلاق مشہور ہے اخلاق جلالی است - کہ در عہد
 سلطان نصرت الدین حسن بیگ خاں یوسفیہ عالی
 صاحب عالم و عالمیاں سلطان خلیل ولی عہد شاہ
 موصوف بسکب تحریر در آورده ہے

آدم + دیگر چہ نویسم۔ کہ مقصودے مجز اظہار ایس امور
ہوئے است +

عریضہ دوم

مُحَمَّد اَوْثِقِ رَحْمَتِ صَلَامَتِ بَاقِہِری عَزِیزِ بَحْرِ بَیْ اَزْمِی
سُورِ آئِزِوے عَہِدِ وَفَا ہُوئے ہر چہد بچوں سنے را سَرد
بہ ملازبان رَحْمَتِ بَیْ صَاحِبِ دَاوَدِ وَ پَا اَز جَادِیْ اَدِی
فَرَازِ بَہادُورِ۔ اَمَّا چہ نَکَم۔ کہ چارہ مجز اِہرامِ سَلام۔ بَیْ سَسی
عُدُورِ خَوَاہِ گُشتِ نَچِ سَنِ اَسْت۔ ایدوں صُرفِ خَوِیشِ نِ
دِراں سے نِکَم۔ کہ ملازبان کس فَرِشَادِ اَنُورِ دِہِیْتِ
و ہِیرا لال را بَحْضُورِ بَہِیْتِ۔ و دِراں بَہِیْتِ۔
و آتِگاہِ مَرا بَیْدِ فَرِ مَایِیْتِ۔ تا بَیْ اَیْمِ و سِیرِ کَلاوِیْ گُشتِ بَیْ اَیْمِ
آپِچہ گُشتِ آید۔ مَاحْضِلِ آلِ ہِمہِ حَرْفِ و سَعْنِ اِیْنِ بَاشَد۔
کہ اَسَدِ اَللّٰہِ دَایمِ پَرِشْتِ شَمَا و سَرِشْتِ تَوَانِ اِشِ بَہِیْتِ
کُما شَت۔ حَالیَا اَز اَنُورِ مَکُشْتِ دِلِ رِیشِ و دِراں مَکُشْتِ
کَارِ خَوِیشِ اَسْت۔ و مَکُشْتِ رَکِیرِیْدِ و بَیْکِ ہِزارِ رُویِیْدِ
دِیگرِ بَکارِشِ آئِیْدِ۔ سَیْ شَمَا ضَایِعِ خَوِیْدِ رَہِیْتِ۔ و
سُودِ مَکُشْتِ خَوِیْدِ بَیْدِ۔ ہِمِ بَراے اِیْنِ بَیْ چارہ و ہِمِ بَراے
شَمَا + چہ مَکُشْتِ بَاشَد۔ کہ ہِمِ اَمُورِ عِبارِ رِیشِ
اِزْفاقِ نِیزِ گِریْمَ آید۔ تا ہِز چہ پِس اِیْنِ پَرِوہ
رِہانِ اَسْت۔ سُرِوے شَمَا یَدِ + زَیَادِ بَیْ اَدِی اَسْت +
دِراں مَکُشْتِ گَرِ اَسَدِ اَللّٰہِ +

رسیده بی فرود آمد و بعد از دو روز در لشکر و بازار لشکر را رفته
 جمعیت از هم گشت و مردم را بر قتل دشمنی داد
 از آن جمله خیام خاصه به شمله روان شد صاحبان
 سکو طر جا بیجا در شهر رخت اقامت انگشتند مولوی
 محمد محسن و مولوی سید محمد دو شبانه روز غمگین و راقم را آگاه
 داشت و بعد کاشانه در خور عتبات خورشید در پناه کوه
 رسیده بی بکریه برگرفتند و در آنجا فرود آمدند شاه دلی
 ما نواب عالی جناب به بیوشت و رفتن صاحب سکو طر بهادر
 به پاسبی صاحب رسیده بی بهادر به بازگاره محترمی و رسیدن
 مختارین شاهای مخصوص گوزتری صورت بست و سپس پنجم
 صلا بار دادند و گروه گروه مردم پایه به پایه زمین
 بر رسیدند و رسم شمع نذر از میان بر خاسته بود و نیز
 پیر رسته به سزا قرار نیافته هر کس خواست نذر گذرانید
 و هر کس نخواست همان طور نش بجا آورد و شش بار
 نواب قبض محمد خاں بهادر مژبان بجهت برادران و پسر
 خود سعادت بار انداخته یک صد و یک اشرفی پیش کشیده و
 به قبول نذر و عطایه خاتم الناس علیهم رجعت نشاط
 افروخته و دو بیس بار از جاگیر داران و گزیده و شل نواب
 امیر الدین خاں و اکبر علی خاں و دو بیس خاں زمین
 پس امرای شاهای و عماید و وکلا و کارگزاران و قترای
 سرکار بهویدا یاد کرد در این هنگامه میر حاید علی خاں
 و ابدا رعنا الدوله و میر فضل علی خاں نیز ملازمت حاصل
 ساختند و بیست اشرفی نذر کرده و به یافتن انگشتی مفتخر

بالا دشت را دشت داد که دشتگیرے ہر دشتے کو اند نمود۔
 دشت پیش آورد۔ ایٹیکہ کارے از دشتم آید۔ شعر
 دشت دشت بدشت یک دشت است
 دشت دشتی و دشت را دشتور

عریضہ پنجم

عالی جا ! از نوشتہ غلاب راے دریافت شد کہ ہنگام
 درخواست پانچ نیاز نامہ بر زبان گرامی رفت۔ کہ انہوں
 خاکسار را ہاں خدایگان چہ سروکار۔ کہ خامہ گوہرے
 بنامش بریزد۔ ہر چند گزرد دل گزردید۔ گتھے نہ داشت۔
 کہ نمایان مچیں سنا باشد۔ گرم کہ ناملاعی سرزدہ باشد۔
 گزشتنی است نہ رگیفتنی۔ چہ ہرگز گاہ گاہے گتارہ
 خوداں را ندیدہ اند۔ بیت

گر چہ بے حد گتارہ من باشد
 ایک اڑاں بخشش شما افزوں

عریضہ ششم

والا جا ! سایہ خداوندی پائندہ بادا نیاز بندگانہ
 پایا نے مدارد۔ کہ گزارد۔ ناچار بدل رسیدہ اند کہ از آپنچ
 نوشتنی است بر توے خامہ ہے نگارد۔ و آں این است۔ کہ
 دی پاسے از روز بر آندہ پیکے رسید از اختر نگر۔ معزودہ
 رسانید کہ از سفر کار والا ہنگی کار و بار نام دوم گزرد۔
 انہوں دود رسید ہم باید۔ چوں سامانے مدار۔ سخت ناچارم۔

عریضہ سوم

بخدمت جناب نواب صاحب قتلہ و کعبہ دو جہاں
مکہ معظمہ اعلیٰ آداب گورنش بجا آوردہ معروض مبادرہ
ہندہ راہروز آہنگ ملاقات یکے از صاحبان انگریز دارد۔
لیکن از آنجا کہ مشکش بیرون شہر در چھاؤنی قریب
بارغ محلدار خان است و ہندہ از فست آفتاب مژداد کھیل
ہراساں اگر پاکی عنایت گزود۔ در سایہ مطوفت گرامی
رہ گرامی مدعا تواند گزودید۔ مگر احساس اینکه وقت ملاقات
صاحب مذکور دو ساعت از روز بر آمدہ قرار یافتہ است۔
کماران را فرمان باید داد کہ ہر گاہ آدم فلانی بیاید۔ پاکی
ہشپایے او برآمدہ آں وقت جناب در خواب راحت خوابند
بودہ زیادہ مجتہد کہیم چہ عرضہ دارد فقیر اسد اللہ

از اشنائے بہارِ عجم

عریضہ چہارم

دشگیر بے دشت و پایاں ! دشت و شبیری گنواہ یاد
دیر است۔ کہ دشت بزد سر پیچہ روزگار دشت ایس
بیدشت یکدشت نیست۔ پیش آنکہ بچوں دشت دشت بر سر
نہاد دشت و بختانید۔ و روبرو ہر کہ بدشت و دشت
بر دشت عشت دشت نہ سپردہ بچوں زبردشت و دشت وراں

نامہ دُوم بہام شیخ امیر اللہ سرور مختص

حضرت سلامت! رسیدن درلغز نامہ درحیث دوستی را
تنو مند و شارح آنزو را برومند ساخت + بکے از رسیدن
پارح نامہ ای خویش می گنید - و از خدا شرم نمارید - من
خود از جانب شما بگرانی داشتیم - کہ سنجائید - و چه در سر
دارید - بارے پندہ از روس کار شما برگر فتم و داشتیم -
کہ یک چند مرا فراموش کرده بودید - ناگاہ دُرود جناب مولانا
شراب علی صاحب بدان بقتلہ ارتفاق اُفتاد - شعیبید - کہ فلانی
از سخت جانی ہنوز زخمہ است - دہر کمن دُجئید - خواستید -
کہ بشامہ یاد آورید - از فراموشی روزگار گذشتہ اندیشہ
کردید - لاجرم دُرودے چند برہم یافتید و آن را دیباچہ
نامہ ساختید - بہر حال دیر بمانید! و از دہر چند نیکی
نہ بینید! و بہ پایہ اسے بلند رسید! از حال من پُرسیدہ
اید - چہ گویم - کہ بگفتن نیوزد - چنانکہ شگفتہ اند - **مرو**

شکستہ دل تر از آن ساعر بلوچینم
کہ در میانہ خارا گنی تر دُور رہا
خیرہ سر و آشفتہ راے - نہ نہاں سخن ساریم گویا - و
نہ دل از سرا سیمگی بر جا - چہار سال می گذرد - کہ مکتبہ
یا اجلاس کونسل در پیش است - و دُوم از تفرقہ ہم و
امید ریش - کہ نفع حکومت تواند کرد - حصول نیافتہ
و ہنگام ہمایاں رسیدن تیرہ شب تا امید می در نیامہ حایا
بر آن سرم - کہ بچوں مہتر و اعظم کونسل اشرف الامرا

اگر کوشش گرامی بجائے تواند رسانید۔ برحسب کار آید۔

مکتوبات بجانب ہمسراں از رفعت میرزا غالب نامہ اول کہ از دہلی بہ برادر خود میرزا علی بخش خاں نوشتہ بودہ

برادر صاحب رتہ یان گرامی تر از جاں سلامت !
مداری خاں مے رسد و نامہ را مے رساند۔ آنچه از کالابے
نا رواے من در آنجا باشد۔ بولے بسیار شدہ۔ و نیز آنچه
نژدہ منّا حقہ بردار و و بیعت اشت ہم بنام گرفتہ بر ہندہ
شعبہ مے شود۔ کہ ثواب بدہلی مے آید۔ بارے از
صدق و کذب را بین خبر مرقوم دارید۔ و آگہی دہید۔
کہ شما نیز ہنپاے ثواب مے رسید یا نہ ؟ من میخواہم
کہ اگر خبر عزیمت ثواب دروغ بودہ باشد۔ خود بہ
فیروز پور رسم۔ و شرف قدم بوسیعی عمّ عالی مقدار و
مسرت دیدار شما را دریا ہم و عمر و دولت روز افزوں باد !

آں را عجز نامند۔ زحافے پے مزہ واقع شدہ۔ کہ بر
صاحب۔ طبع سلیم نہفتہ نے ماند۔ مبداءم کہ دراصل
مضرع ایہیں نہیں بودہ۔ **فرو**

نہ خریدار کا حصہ ہوں نہ حق یاغ سما
پس وہ دانہ ہوں کہ گر جائے کف میناں سے

نامہ سوم یہ یکے از دوستان کلکتہ

کرم گنرا ! والا نامہ رسید و نوید فراق دلیہ میوزا
احمد بیگ رسانید دے گفت۔ کہ بدہی سے آیم۔ وعدہ
فراموش راہ گرداند۔ و ناقہ را بسر منزل دیگرہ راند۔ گر قسم
کہ خاطر دوستان را عزیز نہ داشت۔ چہا بجاں محمود سالان خود
نہ بدداشت ؟ و سایہ از سر شاں باز گرفت ؟ وایے از
بے یارے یاران او ! و درینا بے پردہ بے یاران وکے
ہر چند از موگ نتوان نالید۔ و گشتن تار و پود پندار
ہستی را چارہ نتوان کرد۔ لیکن انصاف بالا ہے طاعت است۔
مؤثر ہنگام مژدن میوزا احمد نہ بود۔ چہا آں قدر صبر
نکرد۔ کہ یہ کلکتہ رسیدے و روئے نظر فروزش دگر بارہ
دیدے ؟ چہا آں مایہ درتنگ تو زریہ۔ کہ حاید علی جوان
عشتے و کارا بہ اندازہ دلش وکے رواں عشتے ؟ حیف
کہ میں پرسش خود سال است ! باشد کہ حقیقت سزایہ
پند دانا و بخرد آوڑن ز زبانیہ پرالندہ وکے توانا نباشد۔
و باشد کہ بچوں آں سرمایہ فرا چنگ آوڑ۔ بباد دہ۔ و بر
فرو دستان ستم کند۔ و کہیں برادران را ناکام گذارد۔

لازم و بیم گونش بس بیدارنگ - هادر پیریں دیار در آید - دشن
 در آویزم - و داد خواهم - و راسته علی صمد و حکیم اخیر گفتم -
 گردی بر آئند - که نواب عالی جناب به دلی نخواستند آمد -
 و ہم از آن ره گذر به انجمنه خواہد رفت - اگر ہتھ پیں است -
 بدامن و روزگار من ! و آوی از دورے راہ و درازے
 کار من ! خواستہ اید سرکہ متاع طبع والای شہادتکم
 و از مرادیدہ پاس کام و زبان خود یہ لکھا از خانے فرستتم -
 فرستہ ایس کجا ؟ و دلیغ آن گوہ آمد آید نواب گوزرہ و
 در بخورہ اخبار از ہر در - نزدیک افراد مقدمہ و تمہید
 نگارنش حال - سنجیدین اندیشہ ہای رنگا رنگ - و گلابین
 اندازہ بیایں - آن مایہ دشتیاری و غنچاری چشم از کسے
 ندارم - کہ بچوں و رفتے انشا کردہ ہاشم - نقل آن تواند
 برداشت - یا بچوں و رفتے از ہر لکھ شستن پریشاں گفتم -
 آن آوری پرانگشہ را فراہم تواند کرد - ہر رنگ چند روز
 دیگر عفو نمائید - و تا زمانے کہ من بیہودیدہ - گاہ گاہ بنامہ
 رنگ زوای آیینہ و داد باشید - آوری انصاری بہ نظر
 انجمنی بمرستہ ام - و از جملہ مہرز کانی کہ در آن افراد
 مذکور اند - میرزا جیدر علی افصح را فرد کامل دیدہ ام -
 روشے پندیدہ و طرزے گزیدہ دارد - و ہمین است
 طرزے مکرری فتح رام بخش تاریخ و خواجہ جیدر علی آتش و دیگر
 تازہ خیالان کاصو غزلے از آن مہرز کوار محقق کردہ اید -
 اما ندانم - کہ در محسن مطلع نصرت گھاہست - یا نہو کاہتہ
 چہ در ورتن اخیر مضرع اول کہ بہ اصطلاح اہل عروض

حالا ہرچہ از حضور ارشاد می شود۔ بجا آری۔ ایس
نیابت در اصل ترویجیت تھا سنت۔ البتہ در چندے
از کار تحصیلداری آتاہ ہوا امید شد۔ و بہرہ روز کہ چار شنبہ
بود۔ از خدمت خاں صاحب مقررخص شد۔ از زیارت آدم
خود و بہر روز دریافت کردہ۔ کہ اشیاپ خاں صاحب ہم
روانہ شدہ بود۔ خود۔ برائے مقررخص در خانہ رفتہ بودند
کہ شاید یک ساعت از روزہ بر آمدہ خود ہم روانہ شوند
یعنی بہر روز کہ پنج شنبہ تاریخ یا نزدہم بود۔ خاں صاحب
مع انجیر از کائنات روایت پرگنہ شدند۔ و دیگر آنگہ من
ایس وقت تنگ فرصت بود۔ از میں سبب بہ ہمیں
انتقال شد۔ بعد از میں خط طویل خواہد رسید۔ از
تفصیلات حضور چہ عجیب کہ وقت روانگی خود ہر جا
کہ بدولت و ائمال شریف برتند۔ لہذا را نیز در رکاب
خود سرفراز فرمایند۔ زیادہ خبریت +

نامہ بہ مجسم

خواجہ خواجگان۔ دُ و النجد و العلما۔ غایس رہاں بلاغت
در زمین انشا ستائم اللہ تعالیٰ ! بعد از شنبہ کہ مافوق
آن منظور نباشد۔ و انجیر باد کہ مکتوب دل نواز مرہ قوم
پیش و یکم شہر حال بصاحب آدم جاببوس زمان بقرابط
دوران حکیم انجیر خواجہ محمد خاں صاحب رسیدہ نشاط
بر نشاط از زانی داشت + صاحب من میں خط ہفتہ امت
کہ بشما نوشتہ می شود۔ در میں مدت ہنگی دو خط از

و هر آینه درین حال ایستد باید هو نشسته و حق شناسد -
که گزند چاره بر آید - و غنچه‌ای بی پدر ناله‌ها نشاید +

بیت

مرا باشد از دزد و طفلان خیر

که در طفل از سر بر گنجم پدر

والله که بچار آل بیچارگان عین فرض و فرض عین است
هم بر شما و هم بر میوزا ابو القاسم خاں - بیکیه این جماعت
را در نظر باید داشت - و غافل نه نباید بود +

از رفقات میرزا قلیل

نامه چهارم

لور جبین مروت و مملوئی عارض محبت سلیم الله تعالی!
لغافه مخطوط در بروزه که پانزدهم شتر حال بود - بمطالع
در آمد - بشمار بجا گزید - که از محکم حضور عدول نگردید +
هزار آفرین بر سلفه و شعور شما! یا الله! که مر ضی
میرزگان شما بر نین صاحب به شکوه آلوده و نیست -
و حق بجانب این صاحبان است - زیرا که علو دودان
ایشان مقتضی آن نیست - که فرزندان ایشان اطاعت
عالم بکنند - لیکن نزد من این اطاعت در اصل
انقیاد محکم حضور است - و با اطاعت عاقل چه سروکار
اشخاص ازین معنی بعین اشخاص از محکم ولی نفعت است -

و این کاغذ و آل کاغذ هر دو را خواهم گرفت + و جناب
آقا صاحب ! بلاخر وقت تمام شما شیر فائوده در دست
کرده اند شاید دو ساعت پیش از شام برسد - و احیاناً اگر
بعد چراغان بفرستند - یقیناً است که تقبیل در طعام بکار
نخواهند میزد - و سبب پختن شیر فائوده این شد - که
شب وقت تواضع شما گفتید - که من چیزی نخورده ام -
و من در دست شکستن اظهار کردم - باز شما گفتید -
که حاجت بدست شکستن نیست - قدری از شیر فائوده
خواهم چشید - همین حرف باعث دریافت شدن نظر رفیق
طنج شریف - به شیر فائوده گردید + و زیاد خیریت +

نامه هفتم

بلاغت آفرین من ! صاحب کلاں برودر مجله یادو شنبه
مختور خواهد آمد - بنور مبینم است - تاظهر معلوم خواهد
شد - اگر روز دو شنبه قرار میگیرد - محمد جمال آتش پسر را
نزد شما روانه می کنم - که امروز اشباب ضروری حب و نگاه
خریده پیارد - و فردا تمام شغول طنج نکود - یا فردا صبح
حاضر شده اشباب طنج را سرانجام دهد - و شام بپزد -
و اگر روز جمعه تعیین شد - این جا هم ضرورت طنج
داعی خواهد شد - در این صورت شخص از ابرایه او یا
پسرش که در طنج مثل همان طبایخ مذکور باشد - فرستاده
خواهد گشت - اطلاعاً عرض شد +

آب جناب رسیدہ است۔ خط جناب عالی در پشت تلف نمے شود
 من کہ دو رسہ خط سوائے پشت فرستادم۔ سبب این
 است۔ کہ در خانہ تلج البین حسین خاں بودم لهذا خط را
 رونوشتہ بہ ایشان دادم۔ کہ محفوظ بماند و خود کہ یازم علم حسین
 خاں صاحب روانہ نمائند۔ بفرستند۔ معلوم نیست۔ کہ سوائے
 این دو خط ہم بشما خط دیگر رسیدہ یا نہ۔ البتہ اگر رسید
 دریں خط مے رونوشتید۔ لیکن نمے دانم۔ آدم خاں صاحب
 را چہ ملا زد۔ کہ خط را نرسانید بہ خلاصہ تزجیرہ پنج مسودہ
 بیشتر فرستادہ شد۔ حالا دو مسودہ دیگر ہم نزد جہ شد
 مے نفرستم۔ شاید وہ یا یازدہ رقعہ دیگر مانده باشد بیشتر در
 خط احوال و زبار رونوشتہ بودم۔ خداوند۔ رسید یا نہ۔

نامہ ششم

جناب منشی والا قدر سلکم اللہ تعالیٰ! عجب مسودہ
 نوشتہ اید۔ کہ ملا مہموری باید۔ کہ دریں آن را از خدمت
 خود آبجناب استفادہ نماید۔ بشرط فرصت در یک روز تماش
 را مے توانم دید۔ و اصلاح کرد۔ لیکن دریں روز ہا کہ
 ضیق فرصت است۔ دو رسہ روز طول خواہ کشید۔ مختصر
 آنکہ غزل نموسے شما فرستادہ مے شود۔ یا بہ برسانید۔ و
 دو غزل کہ در روز بخدمت فرستادہ شد نقل آن برارید۔
 و این کاغذ را ہم نگاہ دارید۔ و بر کاغذ جدا گاتہ این دو رسہ
 غزل دیگر کہ بیشتر بخدمت رسیدہ است۔ رونوشتہ بکنارید
 من از دست ریزنا جی نجات یا تحتہ نزد شما مے آیم۔

کہ اندکے از رنجشای پشمار کہ در دودی کو دادہ - برنگارو
 خامہ را کو سیاه دید و کاغذ را قاصر - ناچار بپول گذاشتہ
 بزنگارش سرگذشت مے پژوارد - خوشم بہ را بیک نامہ
 خوشی ایشان از پیو ہم رسیدند - گناہ بخشید خود کہ
 آرزو کردہ اند - شائستگی شہادت - و گزینہ دریں حکام
 سرا سیر آں کہ بر سر چشمن سخن آید من آزمودہ ام -
 کہ خود بیک دم ہزار گناہ مے کشم و درے از
 بخشایش مے دهم - پس طے بر من ! و آفیں بر ایشان !
 آموزگار جہانیاں ہموارہ بر چشمن دانش پیفزاد ! خدا کہ بشکی
 از آن شائستہ کردار مے داشتیم - و تا بریت نفوادم داشتہ
 پچوں ماہے چند ہر آمد - کہ از مجھ سدی خود آگاہ نداشتند -
 تدرے رنجش رسیدہ بود - کہ خدیر خامہ را از خاتراہ
 نامہ نگاری باز داشتیم - آنکوں کہ پے بہ انتقام ہزدیدہ و
 تن بہ نیاز دادیدہ - رفتے از مجھ خوشی ایشان بر صفویہ
 دل بزگاشتم - کہ گاہے خود نتواند شدہ +

ابیات

از گناہت ہمہ گزر سزوم | کہینہ تو ز دل بدر سزوم
 شاد مے باش و یاد مے آور | دوستاں را بہ مژدہ خوشتر

نامہ دہم

خوشیہ انگور رسید - شیریں کام سزدانیدہ خوشامبور
 کہ پازرسیان از مودے بزرگی بریش بابایش دانند

نامه هشتم

خواجہ عالی جناب من! مجزو و دیگر ارسال خدمت بشود
 باید گرفت. و مجزو اول بہ حکیم مال بد بریش مالک بہ فقیر
 رو باید کرد. و چہار روپیہ از ہشتم گرفتہ دو روپیہ بان
 زن کور باید رسانید. و دو روپیہ بہ شہ علی خان امان
 شخص + و از خان مزبور باید پتہ رسید. کہ خط دیروزہ
 کہ در امام بارگہ میرزا حاجی صاحب مجزہ بودی. بہ کہ
 دادی؟ زیادہ خیریت + دوا کے مذکور گزشتہ بسیار کردہ
 دو روز مجزوم. امروز نزدیک کردم بہ آقا رجب اس وقت
 نشستہ اند. یک ہل بہ اتفاق دو کس بدوازہ روپیہ
 تا اکبر آباد ارفصال یافتہ + ہنمایاں دریں نگر است.
 کہ شخص چارہیں ہم ہم رساند + اگر امروز و فردا
 ہم رسید. خوب است. و الا ہمیں بہ کس ارتقا
 و زریہ براہ مے افتد + بچوں اس کتاب سنوڑ را بنما
 ندارد. لہذا ابواب و فصول آن را بہ سخی تجزیہ کردہ ام
 و ثنیکہ خطبہ و ہرچہ بیع آن نوشتہ شدہ آن وقت
 سرضیما چنداں دشوار نیست + زیادہ خیریت +

از انشاء بہار عجم

نامه نہم

جان من! خواجہ شہیک یار باد! از زو مند بخوانست

جو شیریں پیکرش تُو ماں پریدہ تہ	بصد خواہش لب او را بکشد
زہے خوش بخت کارے زرد موعے	کہ دارد دوستش ہر تازہ موعے
بکود شیریں و فرہادی مُمایذ	سے را پس سخن ہا ورنیاید

نامہ دوازدہم

فرد

دشمن زندگیت۔ موعے سفید۔ موعے دشمن سیاہ یا بد سوزد
 داروئے شہیدہ کند۔ کہ نزد شکست۔ کہ پیر را جوان
 سے سازد۔ ہر چند خواہش پس گوئے دارو در خواست
 سیاہ روئی است۔ مگر نظر بہ آنکہ سیاہی اگر ہم گناہ
 است پیراں بقیہ روئی سے خزند۔ و سپیدی اگر ہم
 تیبکی است بہ موعے روا ندارند۔ اگر اندکے برے دوست
 فرستادہ شود۔ ہر آئینہ موعے را سیاہ نمودہ ہر موعے را
 بہ سپاس گذاری گماشتہ آید *

بہراندہ سرم سیر جوانی دارد
 اے تازہ جوان پیر خدا بخشہ دہ

نامہ سیزدہم

ہمت

او نامہ تو پید آئوے نوازش آمد
 شاید بکشد کارم پشماں رسیدہ باشی
 نامہ دل نوازِ جاناں رسید۔ ہر موعے انہم گزرد نوازش

و تازیان به جان و دل فخر پیش خوانند و خوشه اش را خوشه
 پندویس توان خوانند - اگر از دانه های پندویس شیر و جان بخش
 بر آید و هر دانه اش را گوهر یکتا باید شمرد - اگر آب گوهر شتی
 افزاید و از نزاکت پوشش سواران آب همواره در گزند آب
 خرم سرگردان - و از رشک شیره اش لب شیرین دهان
 همیشه زبانه دندان و نامش را اگر بر زبان گزدانند - تر
 یا بند - تا به پزد و گنج چشش نگزینند - هیچ نه بینند و آویزه
 گوش خوبان است - که از زمرد ساخته آب مزواریه درو
 پز کرده اند - و یا گوهر دل پاکان که از هوا و هوس
 پزدانسته - و هر خدا درو در آورده اند و درختش که باردار
 است سبوحان بار نهد - و دختر زاید - و آن دختر هوش
 از سیر جهان فریاد و خوش گفت آنگاه گفت - **نیت**
 تاک را سیراب ساز آه آب ریای در بهار
 آب تائے می تواند شد چرا گوهر نمود

نامه یازدهم

انهای نغمه پز مغز فرستاده آن بهر باں رسید - کام
 جان را شیرین گزدانید - و آنچه میوه که بخش خواست
 و بارش انبیا - دیده مانند این شیرین پیکیه ندیده - و
 ذائقه در هیچ شیرینی این گونه مزه نیخیده - **انبات**
 ز سبزی بر زمرد لب همنشاده || بهار تازه در سبزی نهاده
 ز بهر سخی بگشت کار گشتند | که زیر پوشش میوه بر گشتند
 برنگ در دمندها نزد رخسار | بگاوشختی سازد نمودار

از دوشم آید۔ کہ آفیس و ستایش را شاید پس از چندے
بخت بحام مے شود۔ لبتالی کنند +

نامہ شائزہ دہم

در ہنگامے کہ باد فیروزی از ہر سو مے وزید۔ و
محبانک فریخی و کامرانی یگوش جہاں و جہانیاں میرسد۔
پیکے باد زخار مژدقہ فیروزی فیروزہ کرطہ رسانید۔ دوکانہ
سپاس بد زکار و اور بجا آورده فنا پانہ شادی بلند آوانہ
ساخت کاریکہ درس کارزار از دشت آں خیر بیشہ
جوانمردی آمد۔ روکش کارنامہ دہم و اشد یار است۔
فیروزی بخش دیراں این اسگون فرسخ را آغاز کارے
سجیدہ گرداناد! **مقطعہ**
نوش کارنامہ ایش کہ آمد مجھے کار | این کار تو ایبر و مرداں چنیں کنند
یا بند دست گر یغن خنجر و سماں | بردست و بازوے تو ہزار آفیس کنند

مکتوبات بطرف خرداں

از رقعات میزرا غالب

رقعہ اول

نور ویدہ غالب آشفتنہ نوا یوسف میزرا کہ چہ گویم

گزدیدہ در محبت جوئے جزو بانی کہ پاس رہر تواند داشت -
 چشم دوخته بودم - در دیدہ نے آمد - گماں بزم - کہ
 نیا فریدہ آمد سرکہ ستاریش گرامی گوہر گوش خنیں شد -
 خواستم - کہ آرزوئے دیریں بخامہ سپارم - آں سو پیشکامی
 رفت - شنید بیدہ رسیدہ - آئینوں دل نے شکید یا گلے
 چند پیش نہند یا دشواری دہند - کہ خود رسم -

نامہ چار و ہم

فرد

بیا نمود ز پا بوش رو بے پا نوازی را
 کسے کو پا نہند در راہ بخشش از سر ساماں
 محنت پا بوش کہ از راہ بے پا نوازی برے پا بوش
 پیر و خاں سارے پا براہ نہادہ بود - از ہنگامان گوان
 پیشکامی بخشد - بچوں رسید - اگر باد پائے خامہ مانند ز بخش
 روزگار بہ ہمہ فتالی شب و روز گزدش نہاید از کفاد
 میدان سپاس آں بخشش بے پایاں گامے نہ پیماید

نامہ پانز و ہم

از من بر من نہر باں نہ - نامہ گرامی در ہنگامے کہ
 دیدہ در کہیں بود - رسید - برے کاریکہ روشن شد - بے اندک
 از آں سو چشمکے رود - پیش نہادہ است - و ہموار ہمینم
 آرزو بودہ کہ سو ششم گرہ از کار کہے کشاید - و کارے

دست دهد۔ بلایں طریق نوشتہ شد۔ و بیشتر ایں حرکت
 بہ راسخای غویے شکا شست + آدم بر دلی دیگر۔ بہ تاریخ
 ہفتدہم سہ ساعت از شب گذشتہ نکاح میر تقی خواندہ
 خواہ شد۔ بہ جناب قتلہ و کتبہ یعنی جہانگیر خود عرض
 باید کرد۔ کہ روز یکشنبہ مرستم را برائے مشد خواہم فرستادہ
 پوشیدہ نامد۔ کہ در نکاح زیادہ از سہ آدم رکہ یکے
 از آن حاجی کر بلائی صاحب ہستند۔ نخواہند بود + خلاصہ
 ایں کہ فرداے نکاح میر موصوف و زودہ اش زعفرانی
 پوش خواہند شد و بہ تاریخ رشت و دوم رستم سابق بہ عمل
 خواہ آمد۔ و فرداے آن رجا بندی۔ و رشت و چہارم
 یعنی شب رشت و پنجم مجلس عروسی مرتب خواہ شد +

تذکرہ سوم

بلند دینگا و من سلامت ! از میں غزل شما معلوم شد۔
 کہ طبیعت شما مودوں و مناسب با فن شعر است۔ لیکن
 بسیار متوجہ ایں نباید بود۔ چرا کہ لذت ایں بے پیر
 آدمی را از تحصیل علوم شریفہ باز مے دارد کم بلوغید۔
 مضائقہ ندارد۔ و قنیکہ قدرے عربیت بہم خواہ رسید۔
 و در صحیح و غلط قووت ممیزہ پیدا خواہد شد۔ آن وقت
 تعلیم اشراے ایں فن بہم بہ عمل خواہ آمد + ایں ہر
 دو خط را حوالہ دیاں امیر محمد کہ آن شب از پائندہ آمدہ
 بودند۔ ہر گاہ رسید۔ باید نمود۔ یقین است۔ کہ برائے
 مرثیہن فرمایش میرزا مقل خواہند آمد +

از رقتش بر من چه رقت - فرا رسیده باشد - که ہترہ رہ
 بگردیدند - و سرخ رہ روسی کشیدند - جدو با جدو بخود را
 بہ فرسخ آباد نیافتہ یا شہد - بارے سعادتے کہ در عکسای
 و جد شکارے خال فرسخ فال اندوختہ اندوختہ ایشال
 است - میر جندی کہ بہ بچے بلور رقتہ اند - و یار عزیز
 یوسف علی خاں کہ در بنارس جا دارد - سلاخا بہ شہا
 از مفاں مے فرشتند - کاش بیامید - کہ تا آن ہمہ کہ مژد
 من فراہم است - از من رستاید - نامہ شہا بہ من
 رسیدہ است - و ایں کہ من مے رنویسم - پارسخ آن است
 بر شمار با مزدیم آن شہر میا و برید - و طرح سینیہ مرزید
 گفتار مژدوں کہ آن را شہر نامند - در ہر دل جائے
 دیگر - و در ہر دیدہ رنگے دیگر - و سخن سراپاں را ہر
 زخمہ بخشنے دیگر - و ہر ساز آہنگے دیگر دارد - از
 دید و دارتت دیگران چشم بلوئید و در آفرودن آگاہی
 خویش کوشید - اسد اللہ غالب +

از رقتات میرزا قلیل رقعہ دوم

خواجہ ابامی صاحب سلمو اللہ تعالیٰ! در ہر دور
 رسید - و مضمون دریافت کردید - اثبتہ رقعہا مے مژد
 خالی از مزہ نیست - براے اینکہ خواجہ را از آن لذت

شد۔ باید کہ بطور مناسب میانہ خود تان رخصت گنبد و زیادہ
جبریت و دیگر آنکہ بعد از تمام نمودن رقعہ یک نقشہ چاپ
کیلد کہ سیزده کیلد دارد۔ ہم عنایت شدہ این را ہم می فرستیم۔

رقعہ ششم

خواجہ امامی صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ! بعد از تحقیق
مخفی نمائد۔ کہ از روزہ روز در عجب ریختن انقادہ ایم۔
کہ در پنج جائے ہم نے رسد۔ امروز مقام است۔
فرہ واسوج۔ لیکن مقام امروزہ دریں ارض ذات البریل
بر من ناگوار است۔ صبحے مارے بر آمدہ بود۔ پیادہ اورا
گشتند و دیگر آنکہ پنج روپیہ بدشت ہمیں آدمے فرستیم۔
گرفتہ پیش خود نگاه دارید۔ و ہر گاہ شخص معلوم یاباید۔
باید باو داد۔ کہ بیچارہ بہ مضرب خود رساند۔

رقعہ ہفتم

عزیز تر از جان من! ہر روز یک خط بارشیم عمو صاحب
فما رزقشت بہ پشت رسانیدہ ام۔ یقین است کہ رسیدہ
یا میرسد۔ در ہماں خط چند سطرے ہم برابے شما شد۔
ملاحظہ خواہید کرد و حالا از طرف عبارت شما خاطر فقیر
جمع است۔ لیکن اندک خطے پیدا باید کرد کہ عمر را رو
برابے تحصیل ہمیں است۔ و فتنے کہ خط پیدا شد خط
سجما و پدانیہ۔ کہ بہترین علوم علم تحصیل معاش و
ہم راستہ بدین ترقی در بہین امثال و اقراں است۔ چنانہ و

ترتیب چہارم

خواجہ رامی صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ! دیو در بیاس
 خاطر شما در مقدمہ شیخ محمد حسین عرضی بجای معلوم
 فرستاده بودم۔ آئندہ دستخط شدہ است۔ راقم را از اول
 ہمیں گماں بود۔ لیکن بیاس خاطر شما نوشتہ شدہ توکری
 در سرکار اہلای خیلہ مشکل است۔ گمانیکہ ایسا سرکار
 را ندیدہ اند۔ ہوس دارند۔ و آئندہ کہ توکر اند۔ و توکر
 ترک بسرے ہرند۔ لیکن توکری کہ در ترک توکری تو
 سے رہد۔ از سبب بر نیامدن تنخواہ ہشت۔ در انتظار
 بر آمدن تنخواہ اول تنخواہ دیگر جمع ے شود۔ بجای با ایشاد
 پول بخانہ تدارند۔ کہ از تنخواہ دشت بزدارند۔

ترتیب پنجم

نشرین تو بہار انشا پر دازی و عند ریب نشاد
 بذلہ طرازی حفظکم اللہ تعالیٰ! یقین معلیٰ است کہ بعد
 آمدن فقیر بہ ایں طرف ہم شغل فارسی بطور خود ہائے
 شلیق داشتہ باشید۔ من ہم در دو سہ روز ے رسم
 لیکن خدا کند۔ کہ باران پائند۔ گرد و غبار شل ہند
 و آلا در کوچہاے کاخو راہ رفتن خیلہ دشوار خواہ بود
 آدم بر سیر مطلب چہار اتار و یک ناشیاتی و یک ہم
 و چند دانہ انگور و چند تا خویاتی و قدرے پستہ و شیش
 کہ از حضور برائے من آمدہ بود۔ بچشم نزد شما فرستادہ

نچوہ - کہ دے نیا سائی - وائند کے سیراب نشوی - زائے بزدل -
 کہ بکار آید - و کارے کن - کہ پیشانی نہ زاید - ہرچہ دیر
 نپاید - رویشگی را نشاید - جہاں روزے چنہ است - اشہام کار
 یا خداوند - از ہمہ گشتہ بہ او پیوندد - و دل از ہمہ
 برداشتہ بہ او بندد *

رقعہ دہم

ناز پرور من ! کاہ پارینہ برباد دادن از پایے مژدی
 دور است - و از باد فروشی نزدیک - اگر دشنے باشد - در
 آشینیں دارند - بروزگار - بکار آرند *

رقعہ یازدہم

عزیز القدر ! از نوشتہ کوتوال جہاں آباد دریافت
 شد - کہ چنہ نئے خانہ بدوش گندوم ٹمے جو فروش بہ
 بیکرا بیوہ درویشی آراستہ و بسجیدگی و آراستگی پیراستہ در
 بازار فرود آمدند - و بزبان آرائی و جادو بیانی دل
 باشندگان آں جا بدعت آوردند - از پید و پیمان ہمہ آگاہ
 شدند - آنکاہ پیشہ خود فرا گیرفتند - روزی برونش مردان
 خداے پرور افتند - و شبہا بزدلی مے ساختند - در
 اند کے اند و خندہ مردمان گیرفتند - و رفتند - باید کہ پیچے
 آئنا شناختہ گرفتار سازند - اندک نوشتہ را بسیار
 دانند *

فرد زندیکه بزورِ باژو حق والہین ادا نماید۔ از اظہارِ شفا
 معلوم است۔ کہ چیزے خواہید شد۔ بہر حال از فارس
 حرفِ زدن دشت بر نخواہید داشت۔ کہ اس دولت نصیب
 ہر کسی نئے شود۔ و چہیز ہائے دیگر از کتاب حاصل ے کون
 کرد۔ اما این بغیرِ محبتِ دشت نئے و ہر۔ ہر چند مشکل است
 و لے برے فلما پڑ آسان است۔ زیرا کہ تکیویداتِ شفا ہم
 روزمرہ است۔ آنچه در مخطوط ے رویبید۔ ہمیں در حرف
 زدن بکار برید۔ حالا ہم فارسیء فلما قابلِ نعت نیست
 این قدر ہشت۔ کہ کم حرف ے زند۔ و در حرف
 زدن زبانِ شفا مکنت دارد۔ این خوب نیست۔ روانی
 از ہمہ چیز بہتر است۔ و از روز در پس جا مقام بود۔ فردا
 باقیم و گنج پیشتر + زیادہ خیریت +

از انشاء ہمارِ عجم رقعہ ہشتم

عزیز من ! از رستم خلق پہنیز و از آزارِ مردم گریز
 کارے است سترگ۔ چہ ہر گاہ رستمکار از زورِ رستم در ماند۔
 رستمش رگیرد۔ بیشتر رستم رسیدہ نگذار۔ و کمتر بہ ہائیہ دیگر
 از پا در آرد + ۵

سگ تازی کہ آہو گہر گزرد
 رگیرد آہوش چوں پیر گزرد
 رقعہ ہشتم
 برادر من ! در پس سر آئے ناپائیدار خوابے کن و آئے

بہر مجرمہ کے رک نہ مے نشانہ
 دوشنشاں شدہ کے چوروش دوش
 در مارغ نموشندگاں سرگراں
 سرشکب قرح نالہ از غنوں
 نہ ہے زخم کو زخمیہ پچوں مسک
 در آں بزم آراستہ پچوں بہشت
 سکندر جہاں جوئے قریح سہریہ
 ز دارا در آمد زہر نشانہ
 پو خستہ دہر نشان پرستوش نمود
 پو کرد آفریں بر جہاں پتلواں
 نہ دارا دود آوریہ پیش تخت
 کہ پچوں بود کز گوہرہں تخت تاج
 ز کوفی چہ دیدی تو در کارما
 ہماں رشیم دبیرینہ را کار بند
 سکندر ز گز می پچاں بر فرقت
 کماں گوشہ ازوش خم در گرفت
 پچاں دیدہ در قاصد راہ شیخ
 زباں پچوں بگزی بر آفتفتہ شد
 رفو غفلت لختے سچہائے سخت
 کرا در خرواہے باشد بلند
 زباں کو بگزی جھوری کند
 سخن گز چہ یا اور مارہ بود
 چہ نوش غفلت قز زانہ پچیں میں

مہندس در تختہ درو مے نشانہ
 قرح شکر افشان وکے نوش بخش
 ز نوش مے دودید رامش گراں
 رواں کز وہ از دیدہ رود پچوں
 شود رود مہندس بدو رود تر
 علی افشاں تراز ماہ از دی بہشت
 نشستہ پو بر چرخ بدر مہندر
 سخن گوئے کردشن دل آزادہ
 ہم اورا وہم شاہ خود را سکود
 شنیدہ سخن کرد با او رواں
 ندادہ خراج سخن باز بہشت
 ز درکار ما وارگریخت خراج
 کہ جز دی سر از خط پزگار ما
 سخن سرکشی تا نیابی گزند
 کہ از آتش دل زبانش ہسوخت
 ز مہندس گویندہ را دم در گرفت
 کہ از جوش دل مغزش آمد برنج
 سخنہائے ناگفتنی گفتہ شد
 کہ گوید خدادندہ شمشیر و سخت
 نہ گوید سخنہائے نامکود مند
 ز دوری سخن خوبش دوری کند
 گفتن ہم از گفتن پچہ بود
 دباں گوشتین است و تیغ آہنیں

منتخبات اسکندر نامه

خراج خواستن دارا از اسکندر و جواب دادن او

<p> بهایا تا ز بیداد شویم دشت چه بشدیم دل در جهان سال و ماه جهان دایم خویش از تو بکسر برد جو باران که بپیک مهیا شود بهایا تا شویم آنچه داریم شاد رختی که ما بر کمر کرده گیر از آن خنجر که دزد قارون بدست چه باید نهادن برین خاک دل از آن خنجر ز برین شداد عاد درین باغ رنگین درخت زلفت گذارش کن ز یور تاج و تخت بیک روز نایغ دل و شاد بهر می ناب در جام شاهنشاهی حکیمان بشمار دل پیش او بهر رختی که آمد از بانگ چنگ </p>	<p> که بیداد متوال ز بیداد رشت که هم دیو خا داشت و هم غول راه بجزوه فرشته به ساعز برد شود سیل و آنگه بدریا شود درم بر درم چند باید نهاد همان خنجر تا خورده را خورده گیر سر اشجام در خاک برین چو نشت که در خنجر قارون فرو شد چه آمد بجز هزین تا مراد که ماند از فضای تبریز و رشت چنین گفت کاس شاه بفرود رخت بر آسوده بود از هو شاهی و هر گه پر همه کرد و گاه نهی زرد شد مونس زرد خویش او سخن شد بیه بر مظهرای تنگ </p>
--	---

مشوراں بخود کامی ایام را
 ز من آنچه بر ناپ آفرانخواه
 ز فرشتادہ کہیں دانشتاں گوش کرد
 سوے فناء شد دلغ بر دل کشاں
 قدم گفت پینا حملے مورخت
 چو دارا جواب سکندر شنید
 بہ شہدای بیکے دانشتاں یاد کرد
 کہ بے سکتہ را چہ یار بود
 بخندید و گفت اندر آن زہر خوش
 فلک ہیں چہ ظلم آشکارا کند
 سکندر نہ خود مر بود کوه قاف
 چنان پیشہ را بہ جنگ عقیاب
 لبک قاصدے را بدر گاہ او
 یکے گوے و چکاں قاصدے رسید
 در آموختن باز آں پیشکش
 سوے روم شد قاصد تیز گام
 ز رہ چوں برآمد بر شاہ روم
 ہر انگشتہ در پایہ بندگی
 نخستیں گرہ کن سخن باز کرد
 کہ فرماندہاں حاکم جاں شدند
 چہ فرمانیدم شاہ فیروز راے
 سکندر بدایت کال عند خواہ
 بہ پینارہ گفتا و پیادہ پیام

ظلم در کش اندیشہ خام را
 چنان یاش یامن کہ با شاہ شاہ
 سختیایے خود را فراموش کرد
 شتاہ شدہ چوں بزق آتش فشتاں
 سز و ستر و بن راد و تار گفت پشت
 یکے دور باش از چکر ہر کشید
 کواں شدہ بنوشندہ را بوفے زرد
 کہ ہم سکتہ نام دارا بود
 کہ اشوس بر کار چرخ بند
 کہ اشکندر آشنگ دارا کند
 کہ باشد کہ باسن شود ہم مصاف
 کم از تفرہ داں پیشہ دلیے آب
 فرشتاد و شد چشم در راہ او
 فقیرے چہ از گنجہ نامہ شد
 ہاں تہیہ شد دل شاہ خوش
 ز دارا پذیرد خدمت یا خود پیام
 فرو زئمدہ شد آشکو آتش روم
 نمودش نشان پرستندگی
 سخن را بچوئی سہر آغاز کرد
 فرشتادگان بندہ فرمان شدند
 کہ فرمان فرما بود آرم محلے
 پیام مورخت آورد از نر و ناہ
 پیام آور از بندہ کشاد کام

نہ باشد بخود بر کسے رہنمایان
 گذارنده پیرے کیانی سیرشت
 کہ دقتیکہ از گوهر و تیغ و تاج
 در آن گوهریں گنج بن تا پدید
 محقق یحے خضر وانی بساط
 چو تاجہ زبان تیغ بکولاد کرد
 برو باہک زو شہر یار دلیر
 زمانہ دیگر گوئے آہیں نہاد
 پسر آں بساط کمن در وقت
 ہمہ سال گوہر خیزد تر شک
 بگردن کشی بر میاور نفس
 ترا آں کیفیت کہ تغییر من
 چو من پا رکابی کہ بزدا گشتم
 تو با آنکہ داری چنانا تو شہ
 بر آتم میاور کہ عزم آورم
 بیک سوہنم جتو آرزوم را
 مگر خدہ نداند کہ در روز جنگ
 بیک تاغتن تا سگجا تا ختم
 کسے کار معانی دہ طوت و تاج
 ز من مضر باید نہ زر خواستن
 یہ رہیں پایکا مرا تا عجااست
 مینگیز نشہ میفرور کییں
 ترا شکے آسودہ بے داغ و رنج

کہ گوید ہر آنچہ آیدش بر زبان
 گذارش مچیں کرد و آں سر نوشت
 زبوتاں شدے پیش داما خراج
 بڑے خایو زر خدا آفرید
 کہ بیندہ راتازہ کردے نشاط
 خراج کمن گشتہ را یاد کرد
 کہ مٹواں سہد غارت از مند شہ
 شد آں مرغ کو خایہ تر پس زیاد
 بساط دیگر ملک راتازہ گشت
 گئے فتح سازد جہاں گاہ جنگ
 بشمشیر باسن سخن گوئے دس
 نیارد سیر تخت تو زیر من
 عتبان جہاں بر تو بگذاشتم
 رہا کمن مرا در مچیں گوشت
 ہم جنگل با تو رزم آورم
 بجوش آورم کہینہ عزم را
 چہ سرا میریدم در اقصای رنگ
 چہ گردن کشا را سر آمد اعظم
 چہ ز رہا ریاں بچوں فرشتہ خراج
 سخن بچوں زر مضر آشتن
 بدیں پایہ باید زمین بایتخت
 خرابی میاور در مایاں ترس
 کمن تا سپاسی طراں مال و رنج

<p>چو عارض شام سپهر برگرفت ز جنگی سواران چامک رکاب چنانچو پهلوی دیند که لشکرش سپاه چو آتش مستوی روم راند به از من درآمد چو دریا به شند زمین بر زمین تابا نصایع روم علت در زمین گشت چو غلغله سپهر شام گرد آفتابی گشت ریا ساقی آن را ورق روح بخش من ادا خیرم دل فروزی بود</p>	<p>فروماند عقل از شمره دن بیگفت به نهصد هزار آمد اندر حساب همه موج دریا زندگیش رشت گنج او شد آن بوم را بوم خواند صبا را شد از گره او پای گشت رنجور شد دریا بزرگ بوم ز نعل سواران پیکان به شست هر جا که تابید خرابی گشت بکام دلم بر فشان چو درخش مرا او خورد خاک روزی بود</p>
--	---

توزین پند که در دن سکندر لشکر را بحرب دارا

<p>چه نیکو متاعیست کار آگهی به عالم کس سر بر آرد بلند به بازی نه بیاید این راه را نیت از دال آنست از بار خویش بیفتن گول کرد چه عمار آیدت نه به برگریه ز سختی رمزه د گذارند ز شورش شامه شوی که دارا چو لشکر به از من کشید نمود آنگه لشکر از کای او رسیدند ز نهاریان تبیل قیل نه چوین دارا درآمد ز راه</p>	<p>کزین نقد عالم مبادا رختی که در کار عالم بود هوشمند نگه دارد از دزد بهنگاه را که در کارم سزایه کار آیدت که از کای تبیل با خود نبرد چنین داد پند رسیده را آگهی تو گفتی که آمد قیامت پدرید که آرد قیامت به پیکار او که طوفان بدریا در آورد سیل ز پولاد پوشان زمین شد سیاه</p>
--	--

متاعیکہ در جنگ تویش داشت
 چو آورده پیش سکندر زیاد
 ز چوگان و گوسه اندام سخت
 و مگر آرزوئے نیز آیدت
 ہماں گنجہ نامہ مژدہ فشانہ
 سکندر جہاں داور ہو گمنہ
 مثل زد کہ ہر کو گزند ز پیش
 مگر نہ ازاں داد چوگان ہن
 ہماں گوئے رامز اختر شناس
 چو گوئے زمین شاہ مارا بچود
 چو رہیں گوئے کرداں گدازش گری
 فرو ز سخت گنجہ بعین سرے
 بیاب نقطہ مرغیاں در و تاختند
 جو اہیت گشتا دریں زمینوں
 کہ مگر لشکر از گنجہ انگیخت شاہ
 پس آنکہ قہقہے سپیدان خود
 کہ شہ گم کرد لشکرے بغیاس
 چو قاصد جواب چہیں دید سخت
 بہ دارا رساند از سکندر جواب
 بر آشت ازاں تیر گل شاہ را
 جہاندار دارا ہداں وادری
 زہ چہیں وز خوارزم و غزنی و غور
 سپاہ ہم کرد بچوں کوہ قاف

بر آورد و نیکی فراہیش داشت
 بہ کیجام دارا زباں بر گشتاد
 کہ طفل تو بازی باں کن درست
 ز بہودگی دل یزد آیدت
 سز میں ہیش خواہم رہ بر تورا
 درہیں فائما دید فتح بلند
 بچوگان کشیدن توں سوئے خوش
 کہ تازہ کشم ملک بر خویشین
 بشکل زمین سے نہد در قیاس
 پریں گوئے خواہم ازو گوئے بزد
 گنجہ در آمد در آں وادری
 طب کرد مرغیاں گنجہ مرابے
 زمین راز گنجہ بہ ہر واقعہ
 چو روغن کہ از گنجہ آید ہر
 مرا مرغ گنجہ خود آمد سپاہ
 بپاداش گنجہ بقاصد رسد
 سپاہ مرا ہم پریشاں شناس
 بہ پشت خر خویش بر بست زحمت
 جوابے ملکہ گیر بچوں زہر ناب
 کہ تحت قوی دید بدخواہ را
 طب کرد از لایہ انہیاں وادری
 زمین آہنیں شد ز نقل ستور
 ہمہ سنگ فرساؤ آہن ترکان

بتو قسم که اختر بدین برتیرگی
 چه کند بپر باشد درین شرم و راه
 باندیشند خوب و راسی صواب
 جهان بیده پیران بیدار هموش
 پیاپی گشتند کیس زبیاں
 که سرشز باد آں همایوں درخت
 به تاج دپ تختش جهان تازه باد
 همه راسی تو هست چوں دین درخت
 ولیکن ز فرمان تو نکذ رسم
 چنان در دل آید جهان بیده را
 که چوں کینه دزد دل کینه خواه
 تو نیز آتش کینه را بر فروز
 تو سر و ذوی خضم بیدار کن
 کن بارش را وقت تو کردن است
 بدینا به این دولت تازه عهد
 بداندیش تو هست بیدارگر
 چه باید هر اسیدنت راں کس
 قلم در کش آیین بیداد را
 ز خضم تو چوں مملکت گشت سیر
 شورس چینی گره در بندان
 کجا شاه را پای مارا سراسر است
 تناسی نه را که برهم زند
 برآں ختم شد و خصم را بنمویں

بداندیش مارا دهد چیرگی
 کرد کار بر مانگد دد تیا ه
 پدید آورید این سخن را جواب
 چو گفتار گریه کردند گوش
 دعا تازه کرد دند بر مر زبان
 که نامش بدداشت و دیوش سخت
 سر خضم او تاج دوازده باد
 درشتی چه باید زما باز مجست
 بجز راو فرمان تو نشستم
 همه زیر کان پشیده را
 همه خار و وحشت در آید ز راه
 که فرسخ بود آتش کینه شور
 کجا سر کشد بید با سر و من
 توان را حساب در و کردن است
 عروس جهان را بر آراسه عهد
 به بیچد رعیت ز بیداد سر
 که دارد هم از خانه دشمن بسین
 کنایت کن از خلق فریاد را
 بخضم انگلی پاسه در نو دلیر
 ره اسقام را اگر م ترک عیناں
 دله کو کردی داور بر تر است
 کرا زهره باشد کو این دم زند
 که شنه پیشدستی نیارد بخوں

پزند و پخته و گوشت پر خواه مست
 بر دوشاه گریک شنبیچون کنند
 سکندر بر بخندید و دادش جواب
 یک را بوقت عنان تا قتل
 پش و پند و دیگر آغاز کرد
 که آنرا شمره دن توان در قیاس
 سکندر بدو گفت یک تیغ نیز
 یکے گزگ را کو بود خشمناک
 سپه را جواب چنان از جهمه
 خبر گرم تر شد همه بر زمان
 سکندر چو دانست کال تمد تیغ
 فرستاد تا لشکر از هر دیار
 در مصر و در افریقا و در روس
 چو انبوه شد لشکر بیکراں
 خبر داد عارض که شش سب هزار
 چو شد ساخته کار لشکر تمام
 نشستند بیدار معزای روم
 شد از کار دارا و پیکار او
 چنین گفت کار بنانور شهریار
 چه سازیم تدریش از مسلح و جنگ
 اگر بر نیایم تیغ از نیام
 دگر تاج بستانم از تاجور
 کبل را که از ملک بیرون کنم

شب و روز غافل شد آنجا که هشت
 ز ملکش هانا که بیرون کند
 که پنهان نگیرد جهان آفتاب
 بدردی نشاید نظر یافتن
 که دارا نه چندان سپه ساز کرد
 کسانیکه هشتند لشکر شناس
 کند چرم صد گاو را برین ریز
 ز پشایر عمو سفیدان چه پاک
 پند آمد از شهر دیار بلند
 که آمد بروم از دهایه دما
 به تیغی بر آرد همه بر تیغ
 روانه شود بر در شهر دیار
 شد آراسته لشکر عروس
 عدد خواست از نام نام آوران
 بر آمد دیران مقرر سوار
 یکے انجمن ساخت بے درد و جام
 بھر یک نوم که دند موم
 سخن راند و پیچیده در کار او
 که بشت بر بخشین کارزار
 که آمد باو پیش این کار تنگ
 بر دی ز ما بر نیارند نام
 به بیداد خود بسته باشم که
 من را بر رهبری باکیاں چون کنم

چو فریاد را بر سَنگو بستم راه
به ار پند دِه خودِ مِصارِے اگنی
بِپاسِاقی آن آتشِ نَوَبِه سوز
بِخلس و مُردِوی دلم خوش بُورد

گلو بستم به مردِ فریاد خواه
بِخاموشیِ خویش کاسِ شکی
به آتشِ گِرمِ مَهرِ من بر فِردِوز
که چو شمع بر فزتم آتش بُورد

ز اے زردن دارا در کارِ اسکندر با خاصانِ خویش

خردمند را خجلی از دادِ اوست
کسی که بدین نیک خردمند نیست
خرد نیک همسایه شد زان بر اوست
چو در سَنگو به آبِ بشارِ دم زنی
درین ره کسی خانه آباد کرد
تو نیز ازین باب گزیدنِ زودوش
چو دریا بسز مایه خویش یا ش
انجامِ خلقِ خویش تا زود مرگ
چو پیل ز بزرگ کسان خرد کار
گزارند و پیرِ از موبدان
که چو شاه زدم آمد آراسته
خبر گزید شد در همه مرد و بوم
بهر خاش دارا سر اقرار شسته
چو را بزمین گزیده تو زود بُورد

پناه حُده این آباد اوست
بزرگ دانا خردمند نیست
که همسایه گزیده تا بخرد اوست
به اردستان خرد کم زنی
که گزیدن زود بقای آزاد کرد
ز گردن زان بریناری خردوش
هم از بُود خرد شود خرد بر ترش
در خسته شو از خویش ساز بزرگ
هم تن شد انگشت و خنجر کرد بان
گذاشت چینی کرد با بزرگان
همش تیغ در دست و بزم خاشته
که آمد بچو زان اندیشه ز روم
همه آلتِ داورِ سا خسته
که پیداد دارا جان سوز بُورد

بختدارد آرزوم تخت کیاں
 سکندر چو در محکم این داوری
 بدستور طے مخصوص راستان
 یکے روز کز گره دیش روزگار
 بغال همایوں بتزجیب راه
 عیان ناب شد شاو نیزوز جنگ
 ز شمشیر پولاد چوں شیر مست
 سپاس چو زبور پر نیشتر
 نشان باز جفت از درفش بلند
 پوشته که آں وقت سازنده بود
 پس بر تراز کاویانی درفش
 صنوبر سائونے به پنج ایش
 بر دژ دما پیکرے از حریر
 زده بر سر از جند پرچم کلاه
 بفرستگما بود پیکر از دور
 شد آں آژدها با چنبر لشکرے
 جہاں کزد تر آشوب خود گره دناک
 از پس گویہ کوں خاک ناچند چند
 جہاں یک ذال است پیچیدہ سر
 فلک بر بلندای زمین در خاک
 نیشتر بریں هر دو آلوده طشت
 زیں گر بضاعت پر دوس آورد
 بختدار دریں طشت خداید کس

بختریزی اول نہ بقدر سیاه
 ز لشکر کشتان یافت آں یادگار
 بانکر کشتی گفت همه آستان
 بدشت آمدش طالع کا شکار
 بفرمود کز جا بچند سپاہ
 میان پشته برکین برخاہ تنگ
 یکتور کشتائی کلیدے بدشت
 ز عوای ز میور ہم پیشتر
 کہ ماند از فریدون فیروز مند
 فلک دوستان را قازنده بود
 بهنجون بر زد بهند خفتش
 بخون جگر باخته پرورش
 کہ سینه زده رازو بر آمد بفر
 چو بر غلہ کوه اجر سپاہ
 عقابے سیم پر دباش ز نور
 لهر بر چناں آژدها پیکرے
 ز ہر چہ از ہر یک مشت خاک
 بشیری توں کہ دیش گره گریہ
 در و گاہ حلو بود گہ جگر
 یکے طشت خوں شد یکے طشت خاک
 ز خون سیاوش پس سرگزشت
 ہم خاک در زیر خوں آورد
 کہ بر پشته شد راہ فریاد رس

به ارشاه بر پنج زند نام او
 نباید کرد دولت آید بر پنج
 فریبی در نشتن که طاعت کند
 در پی خورشید از خشم تا خورشید به است
 من آب به بر زور بازو به خورشید
 بر آتش میاورد که بر کین آورد
 اگر ستم گیری بختند و شیر
 بناموس باید چاه داشت
 بر دود آتش از دوسه همتی
 هر آن جو که باز بود به یویار
 بسا شیر درنده و ستمناک
 به با کوه دسه گرم یکینی کئی
 به پیر بیش از آن پیشه نیش دار
 چاه آنکس را است که در نبرد
 گرم به با شیر خایه کباب
 به بیگانه گرم به است غده زن
 چو شد جامه بر قد فرزند راست
 چو بالا بر آرد به بیاید بلند
 به پیر یزدگان نباید گرفت
 که چو از موده شود روزگار
 میگذاشت که کوی به است شنید
 شه از پیر آل به پیر پالوده مغز
 ولیکن شمت آتش گرم را

نیارد درین کشور آرماد
 که مقلید بهان گوشت از بهر مرغ
 به یک روم تنها تناعت کند
 بر افتادن آب ز آتش به است
 نگه دارد و زن نواز و به خورشید
 سکا بهن باهن کین آورد
 حردون استر که مغز آرد به
 وز آغاست رایت به افشستن
 که این پای باید کند موری
 به روح در آرمش اندر شمار
 که از لک خا به در آید بجا
 بهین خود که خنده به پنی کئی
 که نرود را گفت سر پیش دار
 به مرد نگذاشت به بیج مرد
 به به تربی نشه آرد تهاب
 به بهجامه گرم دد شود جامه سن
 نباید و که بهر فرزند خواست
 سبی سرد را باشد از دسه گرفت
 سخن را درق در نباید نوشت
 بیاد آیدت به پیر آموزگار
 دو چاره را در گفت آرد کلید
 به اسان شد از کار آل به پیر لغز
 بهر کو چکی داشت آرم را

ازو بوم و کشور بیکبار رگی
 ز دارا پرستی میفش خاشنه
 چو دارا بے دریادل آگاه گشت
 ز پیران ز دشمنان و راسه زن
 ز هر کار دانسته بر لبه دُرست
 که بدخواه را چوں در آرد شکست
 چه افسوس در آموزد ز رستمون
 چو در جنگ پیر و زینش دیده بود
 نکه دشت در آں کار کس چارو
 چو دانسته بودند کوسرکش است
 سخنهای کس در نیار ز بگوش
 بنگه در از زنگار شاد و ران
 فرا بر زنای که از فر و بره ز
 به بهشت در آں انجمن گاه بود
 شنا گشت بر شاه و بر پیر شاه
 میاد ایتی عالم از نام تو
 گشت زنیای من از عهد پیش
 که چوں که دیکسرو آهنگ خار
 که در طایح ملک ماتا به دیر
 بر دل آید از روم گردن گشته
 همه ملک را بر آں بدشت آورد
 جهاں بر گرد دو هم خاند سجا
 مبادا که آں مرد دُر دمی نژاد

سَنَفَه آمدند از ستمکار رگی
 دیگر سیکندر و پیرا راسه
 که مویج سیکندر ز دریاز گشت
 بر آراشت و پهاں بیکه انجمن
 در آں داور سی چارو کار گشت
 بر چرخ را چوں کند پاسبان
 که آید ز کار سیکندر بر و
 ز پیر و ز جنگش تو سبیده بود
 نخل دشت غم بهیچ عنقا ار و
 بیرون دگی گرم بچش آتش است
 در آں کار بودند بیکسر شمشیر
 سره بود نامی ز نام آوران
 نشن جوشنه بود و باروش گروز
 ز احوال پیشینه آگاه بود
 که آباد از تو را بر بره نگاه
 پهاں پیشش دور ز آرام تو
 چنین گشت با من در اندر ز خویش
 خبر داد ز آں جام گوهر نگار
 فرود آید اختر ز بالا به زیر
 زنده در هر آتشکده آتش
 به تخت کیاں بر نشست آورد
 سر انجام او هم در آید ز پای
 در بری قالب آفتد که هرگز مباد

تو خود نیک دانی کہ با ایں شکوه
 بدست ندامت مستش و ہم
 ہر ہرے کہ از سگ نہ بونی کند
 عقابے کہ از پشہ ریدد گر بتر
 پینگے کہ ترسد ز روباهہ پیر
 یہ رہتی کہ فردا من پیل زور
 کہ باشد ز بولے خراج آویس
 نشینند ہر تخت گاہ کیاں
 کہ ایارہ کز سرگشتہ کوی
 کلاہ کیاں ہم کیاں را سزد
 من از شمع بہمن دہشت کے
 ز رویں تن درع اسفند یار
 اگر باز گردد یہ پیشینہ راہ
 و گر کشتی آرد باز یارے من
 چو دریا بتلی جو آبش و ہم
 از آں ابڑ عاصی چناں ریزم آب
 ستیزندہ چوں روستائی بود
 خزانہ زین ز سر یہ پان کشد
 من آں صید را کردہ ام سپند
 تو آے مغز بوسیدہ و سال سزد
 نہ چایک شد ایں چایکی ساختن
 چرخے بھرا ہر آخر دختن
 کش مجز با ندرہ خیرین پایے

ز یک طفل روی نیام مستودہ
 بچوب شباناں شکستش و ہم
 خر پیر با او حرولی کند
 گر افتادنش ہست گر بر بخیزد
 بسوزاد مغزش بمرسام تیر
 سرش چوں سپارم بپشم ستور
 کہ ہنسر بود با بلند آسری
 متم تان ہر سر آمد ہر میاں
 ز من جائے آبا کند مجتھوے
 دریں خوتن رویاں کے سزد
 چرا تو ہم از رویے شکست پکے
 ہر آونگہ ز رہیں منم یادگار
 برو روی روشن نگردد سیاہ
 سرے ہند افتادہ در پایے من
 ز خاکش ستام آبش و ہم
 کہ نارد و گردشت ہر آفتاب
 شکستن یہ از مویاں بود
 کہ تارخت خربندہ آساں کشد
 منش باز در گردن آرم کند
 ز گشتہ خجے خسرواں باز گرد
 کشدے بکوپے در انداختن
 فلک را جہانداری آموختن
 کہ ہر چہ ہرے را پدید است جائے

سجد او گفتم: راسه زن خشمناک
 رگبره برزدان بر ویس پیوسته را
 درو دید چو آن دها در گوشتن
 که در من چه ترم آهنی دیدم
 شایسته من مردی که اهل روم
 بکه بود ساکن کنی باد را
 عقابان بازی و کبکای بختک
 چه بدم کرد در مصاف کسی
 دیر می کند بر من آن نا دلیر
 سرش لیکن آنگه در آید خواب
 چون بر سر خشم دال انصرم
 بود خایه مریخ سخت و گراں
 که دالینست کین کو در خرد سال
 به اول قدح دزدی آرد به پیش
 بخورد مشک را رهنمون کنم
 اگر خرد شود غرقه در زهر مار
 ز روی کجا بزند آن دست زور
 بشو راند آورنگ خور نشید را
 تناراج ایران بر آرد علم
 شکوه کباب پیش باید نهاد
 سگ کیشیت رو با و تا زور مند
 ز شیران بود درو بهان را تو
 نه بدست گرمایه داری کند

به پیچید چو ناله بر روی خاک
 کشاد از گره خشم سرشته را
 بخشنه که دور افتد از تنگ و تن
 که پولاد او را پسندیدم
 رو کوره آتش بر آری بموم
 هرسانی از بید پولاد را
 سرنازینان در آید بشک
 که دارم کمر لیتت چو آن ایس
 چو گور گمرا زنده باشم زره شیر
 که شیر از تنش خورده باشد کباب
 چه اندیشه باشد ز انکه دم
 نه چو بختک و خایه کبک آهنگراں
 شود با بوی کاه چینی بد سگال
 گذارد شکوه من و خرم خویش
 که پیش زبوناں زبونی مکنم
 نخواهد رفتک از وزغ زبهار
 که کشنی بر آن ماند از آب شور
 تنه کند جامه جیشید را
 برو تخت بخت و جام جم
 قدم در خوی خویش باید نهاد
 که بشیر زباں در ساند گزهد
 شخند زمین تا بگذرد هوا
 چو لنگیست کوراهواری کند

نصیحت موافق بود شاه را
 نصیحت گری با خداوند زور
 چو آنگاه نشست آل نصیحت گزار
 سخن را در گونه پنداد کرد
 که دارای دور آشکارا نوی
 که باشد سکنند که آرد سپاه
 نترس ای سگله آسمان دفته است
 کلیمه نه که با کوه سازد نبود
 درخت کدو نانه بس روزگار
 چو گره دوز دلاهر تاک سیر
 که و عیشت او گردن افراشته
 رسن زود بوسد که باشد گیاه
 چو گوز رشید مشعل در آرد بارغ
 بهنگام سر پنجه رو باه لنگ
 رگه ز ابرو و کوه خویش برگشته نه
 با پستی کار عالم بر آرد
 چراغ او بگری میفرود خسته
 خمیر آمد و آتش اندر تنور
 شکیب آورد بندها را کلیمه
 نه نیکوشت شطرنج بد با ختم
 بسار و دگر زخمه گردن شکست
 تو شای قیاس تو افرو دل گتم
 به تعظیم دارا جهانبویه نزد

که از کز خالی کند راه را
 بود شمشیر افکنده در خاک شور
 که از پند او گرم شد شتر و بار
 بشیرین زبان شاه را یاد کرد
 مخالفت چه باشد که دارا نوی
 ز دارای دولت بستاند سگله
 ستاره چراغ تو افروخته است
 شکسته تو را زود بر آورد کرد
 کند دغوسه همسری یا چنار
 رسن بسته در گردن آید بزم
 ز ساق رگیست رسن ساخته
 و گره بار دوش در افتد به چاه
 بهر وانگی پیش میرد چراغ
 چگونه رند پای پیش پلنگ
 که در گوشه پشته کما را رگه
 که در کار گز می نیاید بکار
 نه خود رانده پرو دانه را سوخته
 نباشد زنان تا دهاں راه دور
 شکیبنده را کس پشیمان نوید
 فرس درنگ فیل انداختن
 که تا زخمه رود ای آید بدشت
 حساب تو با دیگران چون گتم
 بس زین خط دانستان یاد کرد

دبا کوه در خور یا لا بود
 مرا ز تیرت پیری از جاس بود
 چو پیر کن گرد و آزرده پشت
 ز پیری نمونه بود پس لغو
 ز پیران دو چیز است بازی ساز
 جهان بر جوانان جنگ آزمای
 تن ناله آن سئ سوار کند
 سپه ب که بر ناله زد که پیر
 بهنگام خود گفت باید سخن
 خوسبکو بے گه نوا بر کشید
 زبان بشد کن تا سر آری بسر
 سر بے زبان کو بخوبی تر بود
 زبان ب که او کام داری کند
 زبان را نکند در کام خویش
 زبان ترا و که شد راست نام
 چو از کام خود گام آید بیرون
 بسا گفتنیها که باشد رفعت
 بختن کسی کو بود سخت کوش
 سخن ب که با صاحب تلخ و سخت
 چو ز آل نمونه شدی پس کرد شاه
 خطر داشت در کارشماں بیس
 چو از بکینه بر فروزند چمر
 همانا که پیونده شد آتش است

همانا که دزدیده کالا بود
 کن گفتنت از سر راه بود
 ز نیزه عمارت که گیرد بهشت
 فراموشکاری در آید بهشت
 بیک در ستوداں بیک در خار
 را کن فروکش تو پیران پای
 سلاح شکسته چه یاری کند
 میا بچی کند چو رسد تیغ و تیر
 که بے وقت بر نادر دنا رب
 سرش را بگ باز باید برید
 زبان خشک ب یا مگو گاه تر
 به است از دلی که بے سر بود
 چو کامش رسد کامکاری کند
 نفس بر مزن چو بهنگام خویش
 از آن شد که بیرون نیاید کام
 بر شو که چندی شود سر زدن
 بد بیک زبان بایدش باز گفت
 نه شده را در نیاید بگوش
 بگویند سخته نگویند سخت
 پشیمان شد آل پیرو شد در خواه
 که با شاه خویشی ندارد کسی
 بفرزند خود بر بیا رند چمر
 باتش در از دور دیدن خوش است

کند هر چه خواهد بود محکم نیست
 ز رود خدا باد بر بتدو
 چه شود است ز کس قوم ناحق شناس
 بجائے که بدخواه خوبی بود
 زکو داشت لے زو آن شیر مست
 تو اسے طفل ناچفته و خام راسے
 بهم پیچگی با منت یار سو
 چه کند دم بوی مار خوبی گئی
 اگر که دی راس خوبے ماراں رہا
 چنانست و هم مالش از تیغ تیز
 برخشوده آذر باستان و ژند
 بروم اندر آیم زگره سپاه
 به یزدان که آهر منش دشمن است
 که از دم درومی خاتم نشان
 چرا آن به اسے سرور و بیاں
 گویم همه آهن آری ز دم
 ز روی چه بر چرخد و لشکرش
 گر آری بخود و ارمایه و تنگ
 مگر تیر مزه کارن یغماے من
 سرت کو که سر بخش دارا گئی
 کماں نشکنی بر بر پزی ز تیر
 و گرنه چنانست و هم گوش تیغ
 حذر کن ز خشم چکر چرخ من

کہ جاں دادن و کشتن اور اکیست
 کہ آنگندہ شد با سر آنگندہ
 کنند آفریں را به نفس قیاس
 تواضع نمودن ز بونی بود
 کہ باز پر دستاں مشو دیر دست
 مرن پنج با شیر جنگ آزمای
 سپاهت گئی و پنهان ار سو
 کہ با اثر دما جنگ خوبی گئی
 و گرنه من و تیغ چوں اژدها
 کہ با مرگ خدای ز من یا گرین
 بخود شبید روشن بجز رخ بلند
 گنم چرخم خود شبید روشن سیاه
 بر در دست کو خضم آهن من است
 شوم بر سر هر دو آتش نشان
 کہ بندی چه چقد و بخت میان
 در آنگندہ ماچ آهن چه موم
 بپای ستوراں برم کشورش
 گئی با شدت بود یک بید بود
 بخود دی که بختی بخواے من
 به ار پیش دارا مارا گئی
 زیره در نو روی و پوشی حریر
 کہ دانی تو میچی و کتر تیغ
 مباح این از خراب تره گوش من

نشد نوم دل ز آل سخته سیر نفرد
کز دخیاست مغز سخن سوختن
بکار آورد مشتک را به حریر
نوشت آن که دارا بهر کوه دیار
ببرد آب مانی و از رنگ را
بنغزی بکوه دار باغ بهشت
زبان از سخن سخت بیناد تر
برو مهر شاهانه شد ساخته
ز دارا به اسکندر آمد دواں
دیر آمد و خواندن آغاز کرد
شب تیره رفته خورشید را
بستاره عقیقی کند بر سپهر

جهاندار دارا سیر جوشیده مغز
در آل شدی و آتش اقر و ختن
طلب کرد کایدی دیواں دیر
دیر بنویسنده آمد چو باد
رواں کرد در کلب شبه رنگ را
یکه نامی نغز پیکر نوشت
سختی از تیغ پنداد تر
چو شد نامی نغز پنداد تخته
رسانند و نامی ششرواں
بدو داد نامه چو سر باز کرد
پدره ساقی آل جام جوشید را
شیر کز فروغش شب زار چهر

نامی دارا به اسکندر به تهنید و عتاب

که مارا ز هر دیش اوداد بخش
پناهنده را از درش ناگزید
منور کن مردم از تیره خاک
گنه بخش و پشیمان بخشودنی
خرد را دگر گویند پیرا بیره
که نماند نه بیند در اغبان خیش
تسجید با میدید کوه سنج
جز او حاکم کس توان یافتن
نه سنجی نمود آن که او گنج یافت

بنام پیر بزرگ ایزداد بخش
خداوند روزی ده و دشتگیر
فرود آمد و گویند تا بناک
توانا دانا پیر بودنی
از هر زمان روح سامی
یکه را چنان تنگی آرد به پیش
یکه را بدست انگند کوه گنج
نشانید سراز حکیم ارتانن
نه انگس گنه کرد کورنج یاقت

وگر بهمن از پادشاهی گذشت
 بجز من که دارو گه کارزار
 بمن ختم شد باز و سیه بهمنی
 رنژاده کنم دیگران زیر دست
 در اندازو من غلط بود و
 خداوند منم به پیوند خویش
 پشیمان گنوں شکوه چون کار بود
 جوانی بمن گرچه هستی دیر
 در رفتی رها کن بزمی گراس
 به مندی بخارت برم کثورت
 من از ساکنی هتتم آل کوه شک
 صفت شکست گر شود و ششم
 مجنباں مرا تا نه جنبه زمین
 چه خوانند و ناسه شهر یار
 بکشد رفعت مود کار و نیناب
 در پیر قلم در گرفت
 چه سبب رفعت است آن چنان و پند
 چه سبب شد نام و دل نواز
 دیر آمد و نام را سر کشاد
 فرد خیال نام در سرتا به من
 بی ساقی از بهر دفع خمار
 از آن مے کرد و شادمانی کنم

جہاں پادشاہی بمن باز گشت
 دل بہمن وزور اسفند یار
 کہ اسفند یارم برودین تنی
 رنژاد کیاں را کہ آرد شکست
 کہ بازو سے بہمن نہ پہنود و
 مسکو عاصی اندر خداوند خویش
 ندارد پشیمانی ہنگام سود
 منہ گام گشتاںخ در کام شیر
 نہ جایم مہر تا پمانی بجایے
 بخوابش دہم کثورے دیگرے
 کہ در جفتش آہستہ دارم درنگ
 اگر کوہ آہن بود شکستہ
 ہمیں گویمت باز گویم ہمیں
 سپہ داغست آن نامہ چون نگار
 سزا سے رنقتہ رونید جواب
 ہمہ نامہ در گنج و گوہر گرفت
 کہ بوسید و گشتش سپہر بلند
 رسانندہ را داد تا بہر دہان
 نہ ہر مہکتہ صد گنج را در گشتاد
 بر آمودہ چوں در سخن در سخن
 دواسے دل درد مہداں بہار
 اگر چہ پیرم جوانی شتم

بخود گوش خفته پسین ز بهار
 برپس شیر گز دُوں جهاں چوں گرفت
 تو آنم که من با تو آسے خام خوسے
 دیک این مثل داشت باشد که شاه
 بدو جزو به از ما بر کینه را
 نشاید هم سال گز کینه درخت
 دزن رخنه در خاندان کهن
 بر آنم میاور که جتیم ز جاسے
 بملک خدا داده خرمسند باش
 کلاشے بگ بگ در گوش کرد
 بساز انجن کا تخم آمد فراز
 ندانم که دیمیم کیخسروی
 زمانه کما کار سازی کند
 ز خاک که بر آسمان افکنی
 منم سر و سر و راں پاؤ دست
 طبا پچه براعضای خود میزنی
 عرق در جوانی بر آں آرد
 خلاقم نه تنها تیرا کرد پشت
 مرا دید از خست و ان عجم
 بسختی کنشی سخت چوں آهمن
 ز باران کجا تره سد آن گز گزیر
 ز دایره نواں رسته تخت را
 گرافتند یار از جهاں رفت بود

که چند آنکه فحشید دود وقت کار
 که خد گوش با ما و گز دُوں گرفت
 ستم بختگی گز دم آرم جو سے
 به اردخت خواری در آئند بچاه
 قلم در کش رستم دیر پسته را
 خرد رفته یکبار باید فرودخت
 تو در رخنه باشی دیری مکن
 ندارد بر پسته بار پیل پاسے
 مکن ز آهنی چنگ شیران تراش
 بگ خویشتن را فراموش کرد
 فرشته در آسمان کرد باز
 ز فزنی که خواجه گرفتن نوی
 ستاره بجان که با تری کند
 سر و چشم خود را زیاں افکنی
 سر خویشتن را چه باید شکست
 سر تیشه بر پاسے خود میزنی
 که گز دن بشمشیر من خاروت
 بسا گز دناں را که گز دن شکست
 سر تخت کاؤس در کین جم
 که از پشت شاهان روین تنم
 که گز کینه پوشد بجای حریر
 نشاید حرید افسر و تخت را
 نسب نامہ خود به بن برده

نو آنم که گردن فزازی کنم
 به تیغ افسردگامه خواهم گرفت
 سخاوتی ز تار سنج جهنمید شاه
 فریدون بآن آردا باره مرد
 بدارند آسمان و زمین
 خدا را که هر که آگاه نیست
 براو نیالان پیشین ما
 بصفت به ابریم ایند شناس
 که گردشت یابم بر ایرانیان
 نه آتش گذارم نه آتشکده
 چنین رستم پاکیزه در راه راست
 برین مشک خاشاک نواں فشانند
 کسے راست خرمه ما ز نخل بلند
 به پستانان گنگه راست گره دن دراز
 ز گوراں سراقاز گورے بود
 ز شیراں هال شیر خوریز تره
 دوشیر گز شده است و یک ران گند
 دو پیلند خرم طوم در هم کشان
 تو مردی و من مرد وقت نبزد
 من آنکه عنان باز تیجم ز راه
 چه پنداشتی در جهان نیست کس
 بهر زیر بر گشت پنده ایست
 اماره چه من مهره یازی کنم

بستمیشیر با شیر بازی کنم
 بدین آردا ماه خواهم گرفت
 که آب آردا چون فرو رود ماه
 هم از قوتش آردائی چه کرد
 کرد مایه دارد همان و زمین
 جز در بآن چه جز در راه نیست
 که بودند پیغمبر دین ما
 کز آن دینم پیشین دین سپاس
 بر من دین زرتشت را از دیان
 شود هر دوازدهم آتش زده
 رو ما و رستم رنیاگان ماست
 که بوسه خوش مشک بهمان شاند
 که بر نخل خرمه ما رساند کند
 که بوسه و رنگه دهد دلمواز
 که با نخل پیش دست زورے بود
 که دندان دچنگش بود تیز تره
 که با بآن کسے راست کور است زود
 زهر دوسیکه بود خیاره رشتان
 بهر دی پدید آید از مرد مرد
 که با سر در هم یا ستانم گناه
 جانشان تنها تو باشی و بس
 بهر مژده راه پاینده ایست
 بهر دوازدهم نسیازی کنم

جواب نامه دارا از اسکندر

سرنامه نام جاندار پاک
بلندی دِه آسمان بلند
جای آفرین وز جای بی نیاید
زین را بزمدم بر آراست
نیام زین را ز تشنیر آب
خداوند بے نسبت بندی
یکه کونه مایند و هر یک است
قوی محبت از هر چه گیری شمار
مرا و ترا مایه باید محبت
هر آنچه آفرید او باسبب نیست
زند دانش آموز تعلیم اوست
پُر از حکمت و حکم او شد جهان
فرشته و شان را دین سادوست
دل و دیده را روشنائی ازوست
ز فرمان او نیست کس را گزیر
مرا گر کند در جای تاجدار
تو نیز آسے جاندار بفرود ز بخت
خدا دادت این چیره دشتی که هست
سیاس خدا کن که بر تا سیاس
مبادا بشیاری و بے همیشی
مرا گر خداوند یاری دهد

بر آید و رشتیها ز خاک
گشایند و دید و چو شنید
هنگام بیچارگی چاره ساز
کمر بست گردش ز گوداں پیر
بر افر و غمت چو چشمه آفتاب
نه پرسی در و سنی پراگندگی
همه هستی از ملک او اندک است
بری حاجت از هر چه آید بکار
که تا زو بسازیم چیزه دُرست
بدو یا نقش عقل را تاب نیست
دل از داغداران تسلیم اوست
محکم آشکارا به حکمت زباناں
از او آمدن هم بدو باز گشت
مرا و ترا پا دشاهی ازوست
خدا اوست مایند و فرمان پذیر
عجب نیست از بخشش کرد و کار
نه از مادر آزرده تاج و تخت
مشو با خدا دادگان چیره دست
نگدید شنا مرد ایند و شناس
کس را ز فرمان او دشتی
عجب نیست گر شه یاری دهد

بدای تا بهم بر تری جاسی من
 مرا نیز بایست بر خاستن
 سپهر را ندن از تر وین دریا پر و
 تو گم هوشیاری نه من بخودم
 گر افکنده بر کار تو بخت تو
 جہاں گرترا داد کار سے بدست
 ترا تاج یا ور مرا تیغ یار
 مزن بیکہ بر مشدہ تخت خویش
 میس گشاید کوه را سنگ بدست
 چو آرد زین لوزہ ناگہ نبرد
 چو دوران ملکے بیایاں رسد
 جہاں چون نباشد بجاں آمدہ
 جزایں بماند بیچ درخواست نیست
 ہم شیکہ ستود مرا یر مسخ
 گرم سنگ و آبلہ ہی در حجاب
 ز ریزہ پوشم ارتخ بانی گئی
 ہر چہ آں گمانی تو از گم و شرد
 بیات چہ داری ز شمشیر و جام
 جہاں دار چوں نامہ را کہ د گوش
 فرشتہ دسر ہنگ و تحیل جہشت
 در آرد و لشکر یہ پیکار جنگ
 چو دارا جہاں یافت کماں آرد
 و جہاں جہاں جہاں یا شکوہ

ستانی ز من ملک آہای من
 کہ بشتن و لشکر آراستن
 کشادن ز شمشیر دریا سے خوش
 ہماں ہو خیال ہم ہماں و شردم
 من از بختیاری نیم نیز دور
 مرا نیز دشتہ دریں کار ہست
 ستم تیغ زن گر توئی تاجدار
 کہ ہر تخت را تخت ہست پیش
 گو سنگ را کہ در آید شکست
 بر آرد باسانی از کوه گرد
 بدو دشت جہاں آساں رسد
 منی و توئی دریاں آمدہ
 کہ در یکا تر از دو دمن داشت نیست
 کہ از آرد ہا بہمن آمد بہ رخ
 چو کہ افکنم سنگ خود را در آب
 کہ بندم از صلح سازی گئی
 پذیرندہ ام نہ آشتی و نہ درد
 کہ دام بریں ہر دو دشتہ تمام
 دماغش ز گم می در آمد بچوش
 شکستہ نیامد درایں کار شست
 بر آراشتہ یک بیک کار جنگ
 نخواہد پس شیر کہ دن را
 چو از زولہ کا آمدہ سے کوه

ز مکتب من اطلع من میدی
 پنبه آب دادن نشاید به پیش
 مزین پیش ازین لایق گودن کشی
 بسیارام و شندی را کن ز دشت
 همان شب شرعی که داری بچنگ
 جلای چینی پرنه نقطه رسید
 بر آسودگی پیش خود میگزار
 یکم داد باغ به به تو شرعی
 زبوں تر ز من سیدم آورم
 بشافه چه باید در او بختن
 تناسله شه آنگاه آید بدشت
 چه باید غمخوردی بر آراستن
 چه بهمن جوانی بر آراستن
 زنده دیو راهمت چه اسفندیار
 چه با دیو دارد سیکما گشتن
 پتروس از غلط کار بی روزگار
 به ساسیکه با خود بر انداختن
 شناس باز کنش زین تنایه خام
 ز رنگی نه آدمی خوار تر
 میباید تا بهنگام بکین گشتن
 مدارا کن از بکین کشتی باز گردد
 نه من بنتم اول باری بکین کر
 بخویش ز من لشکره ساختن

برای سبیل از یمن میدی
 که باید درو قطره خون خویش
 که خاکی به گوهر نه از آتش
 که الماس زان زیره باید نیکست
 رنگمدار و مستیز با خاره سنگ
 ز طوفان آتش رنگمدار بید
 جهانخو به را با جزیره چه کار
 ندانش ز بارغ آن و گر خوشه
 که چندی نچود ز پهلوی به
 که نتوان از ویو و ریختن
 که بر رویه دریا توان بخت
 نه بر جای خویش آرد و خاشتن
 که بختند آرد هاسه ریا از دشت
 که با رستم آتی سویی کارزار
 کند یا ده انگشتی را ز دشت
 که چو مایه را غلط کوه کار
 چنان نیست بازی غلط با ختی
 که سیمزغ را کس نیارد به دام
 نه از بهر می مردم آزار تر
 چه خوش را ندم از رنگی و بربری
 که مردم نیاز دارد از نیک مرد
 تو انگشتی از سله مار سر
 شیخو کنا سویی من ساختن

از آل پس که بر کیمه ره یافتند
 درآمد بغیریدن آواز کدس
 شغفهاے آویخته پیل مست
 چنان آمد از ناله تری خروش
 بر آورد خزمه آواز شیر
 طاقی که از مقرعه خاشته
 رواند بر آمدن راه نبرد
 زین گفتی از یکدیگر بر درید
 غبار زین بر هوا راه بست
 زین گود بر تارک ترک درین
 فرو رفت و بر رفت راو نبرد
 زین سم ستوران در آل بهن دشت
 بگر تاب شد نغریاسی بلند
 ز تاب نفس در هوا بست
 زین عطسه تیغ بر خون و خاک
 سپند ایرایان هم از تیغ بام
 تختین صفت سیمه ساز کرد
 صفت سیمه هم بر آراست چشت
 جلد آں چنان بست در پیشگاه
 ز تیغی که چون کوه یلاد بود
 ز دیگر طرف لشکر آرای مردم
 سلاح و سلب داد خواسته را
 چپ و راست آراست از ترک و تیغ

سر از جنتن رمز بر تا گفتند
 فلک بر دهان دهل داد بوس
 همه شاد بر پشت پیلان شکست
 که از ناله تری کاه بر آورد جوش
 دماغ از دم گاه دم گشت سیر
 بروں رفت زین طاق آراشته
 هزاره در آمد بر دین مرد
 سرافیل صورت قیامت درمید
 عیان سلامت بروں شد زشت
 زین آسمان آسمان شد زین
 نیم خون بهای و بر ماه گرد
 زین شش شد آسمان گشت زشت
 گلو گیر شد حلقه های کشت
 چنان سوخت از آتش بزدی تیغ
 دماغ هوا پر شد از جان پاک
 بر آراست لشکر بار تمام
 ز تیغ اثر دها را دهن باز کرد
 یک کوه گفتی ز یلاد رشت
 که پوشیده شد روست خورشید ماه
 پناهنده را قلعه آباد بود
 بر آراست لشکر جو تیغی ز موم
 قوی کرد پشت پناهنده را
 جو آراست کلان از لشکر تیغ

زمانه در کینه یکشاد باز
خوش آراشگاه است و خوشه گل است
کز آشوب شاخ کوه در لوز بود
توان یافتن در زین استخوان
به پیچای پیچیدن باد بهشت
مگر زین خرابات یابم خلاص

رسیده شد لشکر به لشکر فراز
زین جزیره که از موصل است
مصاف دو خضر و در آن موز بود
هنوز اردو بجویند ز آن خضر و آن
پیا ساقی از باده بزدار بشد
خرابم کن از باد و جام خاص

مصاف کردن دارا با لشکر در موصل

همان روز دهم گشتن ماه و در
سراپه دو ای چنین سوسری است
سر رشته بر ما پدیدار نیست
به دیده که خواهد شد تا پدید
که تاج اقبال بر سر نهفته
سخن گفتن از پادشاهان پاک
خودس عدن در به دینار داد
دو پیکار بستند چون کوفات
تقیما خروشیدن انگشتند
نه در دل مسکونت نه در دیده خواب
خروشته کوشیده رادمت دیار
نمودند در پیشدستی درنگ
که شمشیر شان بر نباید کشید
همان جانب آبی همان آرتشی
دل کینه در گشت بر کینه تیز

خامیدن لاجوردی سپهر
مپندار کز بهر بازیگری است
درین پنده یک رشته بیکار نیست
که داند که فردا چه خواهد رسید
که امده از خانه بر دور نهشته
که ایرنده نیک دید هاسه خاک
که چون فتح را شاه چین بار داد
رسیده شد لشکر بجای مصاف
خسک بر گزیرگاه رکیب ریخته
بزرگ بر بزرگ سوبسو در شتاب
ز بشاریه لشکر از هر دو جای
دو رویه ستاوند در جای جنگ
مگر در میان فتنه آید پدید
چو بود از جوانی و گزند کشی
پدید آمد از بزدباری ستیز

چو فیروزے کہ آتش ز دم برزند
 بد را نمودند کال منشد شمشیر
 شد آرزوم او چه که یکسو کند
 بشکر بگوید که سنبارشگی
 چنان دید دارای دولت صواب
 همه هم گرد و پسه یکسر زدند
 بفرمان فرمانده و تاج و تخت
 عنان یکسر کالی بر آید بخت
 سکنند چو غوغای بدخواه دید
 بفرمود تا لشکر روم نیز
 پندند بر دشمنان راه را
 دو لشکر چو مور و مرغ تا خفتند
 بشمشیر بولاد و تبر خدنگ
 چو زخمورگی کی شد نیش
 سکنند در آن داور بگاه سخت
 بیوں بروی انگند پیل انگن
 یکے زخم زد بر تن پهلوان
 بدید خفتن زیره پاره کزد
 بدید بازوئی تا پند هور
 بوسه تن شاه رشت از گزند
 هر اسید زان دشمن بے هراس
 برآ شد که از خضم تا بد عنان
 دگر بار کز سخت امید دار

دم بادیا را بهم بر زند
 بسا شیر کز موکب آورد زیر
 کز آن پهلوان پیل پهلوان کند
 برآند بر جنگ او بارگی
 که لشکر بختید چو دریای آب
 بیکبارگی بر سکنند ز شد
 و بختید لشکر بختید سخت
 دو دستی به تیغ اندر آید بخت
 ز خود دست آرم کوتاه دید
 بدادن تدارک جان را عزیز
 بخاک اندر آرند بدخواه را
 نیز و جهاں در جهاں ساعت
 گز رگاه بر مور کزدند تنگ
 زبیں را بر زخمور کزدند ریش
 پے افشود مانند تیغ درخت
 سوسه پیلتن شد چو آه زین
 کز آن زخم کزدند پیر و جوان
 عمل پیل که بولاد با خاله کزد
 دبیکن شد آرزو در دیر زور
 بر د تیغ و بدخواه را سرنگند
 دل خضم را کزد از آنجا قیاس
 رمائی دید رسیه را از رسیان
 پے افشود بر جاسه خود آشتوار

پس و پیش را که در چوں خاره کوه
چو از هر دو سو لشکر آراستند
سیاست در آمد بگزدن زنی
ز بس خوں که گزد آمد اندر خاک
ز دشمنی بر گشته جاسے نبود
زینک خدنگ از کین کماں
کمند اثر دهاسے مسلسل شمشیر
ز غریبن زنده پیلان مشقت
ز بس تیغ بر گزدن اناحق
پدر با پسر یکس بر آراشته
مستون علم جاس در خوں زده
ز بس خست و تیر پیکان نشان
چنان گوم گشت آتش کارزار
جاسخوے دارا ز قلب سیاه
ز دشمن گزائی و قلب انگیزی
هر جا که بازو بر افراشته
نشسته بر تن تانہ پر دافقتش
ز بس خوں رومی دماں تره کنان
ویریں سو سکندر بشمنی نیر
دو دست آفریده بکوشش برون
دو دستی چنان میگذازید تیغ
چو بر فروق پیل آمدے فخرش
چو بر آب دریا غضب مستغنی

بر انگشت قلب شریا شکوه
پلاں سو بشو مودے خراستند
ز چشم جہاں دور شد روشنی
چو گوگرد و سرخ آتش گشت خاک
که در غار او اثر دهاسے نبود
نیا سود هر یک زین یک دماں
دهن باز کرده به تاراج گنج
گره در گلوے پرتال نیست
نیارشت کس گزدن افراتن
مجاها شد و مهر برخاسته
سخت از جہاں خیم بیرون زده
شده آبله دشت پیکان کشان
که از نعل اسبان بر آمد شرار
بر آشت چوں بشو شمره سیاه
گشاده پرو بازوے بهنی
سیر خضم در پایش انداخته
نزد بر سرے تا نیند افقتش
هزار اطلس رومی انگذده باز
بر انگشت بر جہاں رشتن
هر دست قنیر الماس گول
کز و خضم را جاں نیامد دریغ
فرو ریخته زیر پایش سرش
ز دریاے آب آتش انگشت

یک رنشب بکوشش نگه دار جلے
 چو فردا علم در کشد در مصاف
 و بیکن بشنر طبعیکه بیدشت رنج
 ز ما هر یکے را نو آنکر گشتی
 سکندر بآن خواشته عهد بست
 نشد با و دش کال دو بیداد کیش
 وے هر کس آن در بدشت آورد
 در آن ره که بیداد داد آمدش
 که خروگوش هر ره در لایه شگفت
 چو آن عاصیان خد او شد گشت
 که بر گنج شایان نگاری دهد
 حق نبشت شاه بگذاشتند
 چو یا قوت خیزد رشید را دزد بزد
 بدزدی گر گرفتند مکناب را
 دو لشکر گشاده کمر چوں دو کوه
 به منزل گیر خویش گشتند باز
 پیا ساقی از من مرادور کن
 عے کو مراره به منزل برد

که فردا مخالفت در آید زیاسے
 بخورد ضربت تیغ پهلوی شکافت
 بما بر گشاده کشتی قفل گشتی
 به زور کار ما هر دو چوں زر گشتی
 به پیکان در آن خواشته داد دشت
 گشتند این خطا با خدا و شر خویش
 کز و خشم خود را شکست آورد
 کن دانستے به یاد آمدش
 سب آن ولایت تواند گرفت
 خبر یافتند از خداوندی همیش
 به خیزد بید خواه یاری دهد
 سپه گشتن شاه بزد داشتند
 بیا قوت جستن هان پے فستود
 که آن بزد آن جوهر ناب را
 شدند از بزد آزمای ستوه
 به رزم دیگر روزه کردند ساز
 جهاں از سب غل چرور کن
 همه دل برند او غم دل برد

پیروزی یافتن سکندر بر
 دارا و گشته شدن دارا

جهاں گز چه آرمگاه خویش است نیتانده را نعل در آتش است

چه در قال میفرود ز خورشید دید
 قوی کرد بر جنگ باز و بی خویش
 نیاسود لشکر ز خون رسد حق
 نبرد از میان ریراں سپاه
 و بول گشت روی ز پیکار نشان
 و گره برزدی نشترند پاس
 بناموس رایت همه داشتند
 چو گوهر برآمد زنگی به تاج
 سر روشن از تیره شب تا قست
 دولشکر بیک جا گرده آمدند
 بارانگاه آمدند از نبرد
 با ندریش از گنبد نیز گشت
 و گره روز کال روی شسته ترونج
 سپاه از دوسو صفت پیا رفتند
 به بلاد قشقر و چهرم کما
 بخوفا لشکر در آمد تکیب
 بدار دوسرینک بودند خاص
 ز میدان دارا به جاں آمده
 بر آن دل که خوریزه دانا گشتند
 چه ز بیگانه باز رسد آراشتند
 که ما نیم خاصان دانا و بس
 ز بیداد او چو سقوه آمدیم
 بخوفا بیم فرودا برو تا حقن

بر اعدای خود دست خود پیش دید
 بگویند با همتر از دس خویش
 ز دشمن بدشمن در آویختن
 برگرفتند بر لشکر روم راه
 اجل خیاست که دن گرفتارشان
 نرفتند چو کوه آهن ز جاے
 غنیمت به بدخواه نگذاشتند
 شتر چو فرود آمد از تحت مان
 چو آینه روی روشنی یافتند
 شدند از خصوصیت مستوه آمدند
 ز تن زخم مشتند از دس گزود
 که فرودا بسر بر چه خواهد گشت
 چو رواجیاں سر بر روی ز گنج
 بر نبرای به منجبر بر خاستند
 بس زور بازو نمود آشتان
 که دشت از عنان رفت و باز گشت
 به اخلاص نزدیک دود از خلاص
 دل آرزو دگر در میان آمده
 برو کین خویش آشکارا گشتند
 به خون از سبکدرا مان خراشتند
 بدار از ما خاص تر نیست کس
 بخوفا تریز او هم گزوه آمدیم
 ز بیداد او ملک پرودا حقن

بریں عشقہ دادند شدہ را شکیب
 ہماں قاصداں نیز کہ دند چند
 سیکندہ ز دیگر طوط چارہ ساز
 خیال دو سز ہنگ را پیش داشت
 چنیں گفت با پہلو انان روم
 پکوشیم کوشیدنی مزد دار
 اگر دشت میو دیم ماراشت ملک
 زیاست کہ پوشیدہ بر رلے داشت
 ز اندیشہ ای چنیں ہوناک
 چو گیتی دیو روشنی باز کہد
 بانوش بدل گشت مشقت شرار
 در آمد بختیش دو لشکر چو کوہ
 رزمیہ دل نسب شاہ بہمن روداد
 ہمہ ساز لشکر بہ ترتیب جنگ
 ز پلاد صد کوہ بر پائے کرد
 چو بر تہنہ ساز در گشت کار
 جناح از ہوا بر زمین بزد میخ
 جہاندار در قلب گہ کرد جلے
 سیکندہ کہ تیغ جہاں شود داشت
 برا بخت رزمے چو بارندہ میخ
 جناح سپہ را بگردوں کشید
 گر انجا بجاں را بدانتاں کہ غیبت
 گروہے کہ ہوتا یاں سافت مثال

یکے ہر دلیری یکے ہر غریب
 کہ بر خون او بہتہ بودند عند
 کہ چوں پائے دارد دواں ترہ کتار
 جز ایں خود کہ سز ہنگے خوش داشت
 کہ قزو دریں مرکز سخت بوم
 رگ جاں بکوشش کنیم اشتوار
 وگہ ما شدیم آن داراست ملک
 بود رودے آن رود خود لے داشت
 دو لشکر نمودند با ترس و پاک
 جہاں بازے دیگر آغاز کرد
 کچھ شد آن سیم گا و دس دار
 کہ آں جوش آمد جہاںے ستوہ
 چو ہر داشت از اول با نداد
 بر آراشت از جہہ دینم لشک
 ہا چین او گج را جاسے کرد
 ہماں یکسرہ شد چو روچیں حصار
 پس آہنگ شد در زمین چار میخ
 درفش کیا پیش بر سر پائے
 چناں تیغ از ہوا بر زمین داشت
 سیکندہ گش ز پیکان دہاراں ز تیغ
 سہ ہارگی بر سر خوں کشید
 ہر نمود رفتن سوے دشت رشت
 چپ انداز شد بر چپ انداخت مثال

دو در دارد این بارخ آراشته
 در آ از در بارخ و بنگر تمام
 اگر زبیر کی با محلی خود بگیر
 دیرین دم که داری بشادی بیج
 نه ایم آمده از پهل دل خویشی
 خراس را کس در عروسی سخنان
 گذارند و نظم این داستان
 که چون آتش روز روشن گذشت
 شب از ماه بر پشت و بر ایست
 طلایه ز لشکر گوهر دو شاه
 بتاتی بر آمد شدن چون خراس
 بساخته کن بیست و پهل مست
 غنوده تن مردوم از سرخ دتاب
 بنایش کمان هر دو لشکر بران
 مگر کمان و دازی نمود و درنگ
 سیگالش چنان شد دو کشته را
 چو خورشید روشن بر آرد کلاه
 دو خست و عنان در عنان آورند
 بازدم و خوشنودی از یک و دیگر
 چو دارا در آن داری را به جنت
 سوسه آشتی کس نشد رهنمون
 که ایرانی از روزه نیش خورد
 چو فردا فشاریم در جنگ پاس

درو بهند از این هر دو پنهانست
 نه دیگر در بارخ و بیرون خرام
 که باشد بجای ماندنش ناگزیر
 که آینه در رفته بیک است و بیج
 مگر از پهل رنج و جنت کشتی
 مگر آن زمان کباب و بیژم ماند
 سخن را اند بر سنت داستان
 هر از دود شد گشود تیز گشت
 شکفته بود نور در سایه
 شده باس دارند تا صبح گاه
 نیا سوده در آج از باگ باس
 سراسیمه هر ساعت از خواب جنت
 نظر هر زمانه در آمد نه خواب
 که اسه کافک بود و آتش دواز
 به دیری پیرید آمد و روز جنگ
 که پیرید صفرایه چو شد را
 رو دوشتی در میان آورند
 پتا بهند و را بر میانند سر
 دل را به زن بود و راه جنت
 نمودند رایش بشمشیر و خون
 بقایم کجا ریزد اندر نهود
 ز رومی نمایم یک تن بجای

سواران ہمہ تیر بہشت داشتہ
 در آن منہج آدمی زادگان
 بجانبہ و خود ہر کسے گشت شاد
 ندارد کسے سوگ در حوہ نگاہ
 سخن گو سخن سخت پاکیزہ رائد
 چو مزگ از یکے تن بر آرد ہلاک
 بزرگ ہمہ شہر زیں شہر دور
 زیں گشتہ بر گشتہ مردان مرد
 بر آن دجلہ خون بندہ آفتاب
 سنان سکندر در آن د آوری
 شہر سے کہ شمشیر دارا فگندہ
 چو لشکر بہ لشکر در آ میخندہ
 پرا گشتگی در سپاہ او فتاد
 سپہ چوں پر آگندہ شد سوے جنگ
 کس از خاکدگان پیش دارا نہ بود
 دوسرہ شگاہ غدار چوں پہل بہشت
 زدہ ش یکے زخم پہلو گذار
 در افتاد دارا بدال زخم تیرہ
 در غمت کیانی در آمد بہ خاک
 بر منہج تن نازک از درد داغ
 گشتندہ دوسرہ شگاہ شوریدہ سلسہ
 کہ آتش ز دشمن بر آ میخندیم
 بیک زخم کہ دیم کارش تباہ

گمے تیر و گے ترکش انداختہ
 زیں گشتہ کوہ از بس افتادگان
 کس از گشتن کس نیاورد یاد
 نہ کس جڑ قزاقند پوشند سپاہ
 کہ مرگے ہاتھوہ را جشن خواند
 شود شہرے از گزیدہ اندوہناک
 نگدید کسے گو بود تا صبور
 شدہ راہ بر ہشتہ بردہ نورد
 چو نیلوفر آگندہ زورق بر آب
 سبق بردہ بر چشمہ خاوری
 پیش در دل شگاہ خارا فگندہ
 نیامت ز گیتی بر آ میخندہ
 پند دیش در آ زرم شدہ افتاد
 فراخی در آمد بہ میدان تنگ
 کزو در دل کس مہدارا نہ بود
 بر آن پیلتن بر گشتاوند دشت
 کہ از خون زیں گشت چوں لالہ زار
 ز گیتی بر آمد یکے ز ششجہ
 بغلطیدہ در خون زن زخماک
 چہ خوریشی بود باد سا یا چراغ
 برود یکندہ گر گشتندہ جا سے
 ہا قبائل شدہ خون اور سنجیم
 سپہ دیم جانش بفر اک شاہ

بهان استواران درگاه را
 بقلب اندرون داشت باخیزتن
 برآمد ز قلب دو لشکر خروش
 تیریه بفرستید چو نهند شیر
 ز شوریدن ناله کرد تا س
 ز قویاد رودین خم از پشت پیل
 ز بس با تکیه شیبو زهره شکافت
 ز غریبیدن کوس خالی دماغ
 در آمد به بختان سر بید برگ
 ز بس تیر باران که آمد سجوش
 گر آن تیر باران گنوں آمد
 خروشیدین کوس رو پینه طاس
 جلا جل زنان از نوایه زنگ
 بجوش در آمد دو دریا س خوں
 زمین کو بساطه بید آراشته
 با تیرود در آمد کمان را شکست
 سبب زنده از تیغ سیما برین
 ز پولاد پیکان پیکر شکن
 ز بس زخم پولاد خارا سنیز
 ز نوکیا سیال جزخ دولاب رنگ
 ز بس مردین تانق انداختن
 سیال در سیال رشته چوں نوک خار
 گریزندگان را در آن روشنی

کز ایشان بود ایمنی شاه را
 چه پولاد کوهی شد آن پیلتن
 رسید آسمان را قیامت بکوش
 در آمد برقص از دایه دیه
 بر افتاد تپ لزه بردست دیه
 نفیر تشکال در آمد ز نیل
 بد تیر زهره به غیچید ناف
 زمین لزه افتاد در کوه و ران
 کشاده بدو روزین درع و ترک
 فکند اند باران خود ز دوش
 بجایه نم از اندر خوں آمد
 تیر زنده را داد بر جان هر آن
 بر آورد خوں از دل خاره رنگ
 شد از کون آتش زمین لاله گون
 غبار سبب شد از جاسه بر خاشنه
 فشتایان شده تیر چوں مار گنج
 چو سیما کرده گریه گریه
 ترن کوه لزه زید به خویشتن
 زمین را شده استخوان برین
 ز پر گایه لزه دوش فرو ماند رنگ
 نفس را نه راو بر دوش تانق
 سپر بر سپر بسته چوں لاله زار
 زمره رهای نه راو گریه

سپهرم بدای گوشت پهلوی درید
 تو آسے پهلوان کاندی سوئے من
 که با اینکوه پهلوی دریدم چه میخ
 سرسوزان را رها کن ز دشت
 چه دشتی که با ما درازی کنی
 نگهدار دشتت که دماشت این
 چو گشت آفتاب مراوے زرد
 میبین سرور را در سراقگندگی
 درین بندم از زحمت آزاد کن
 زین را منم تاج تارک ریشین
 رها کن که خواب خوشم می برد
 گمداں سرخفته را از میری
 زمان من اینک رسد بے گماں
 اگر تاج خیا می بود از سرم
 چه من زین ولایت کشادم که
 سکن در پشایید کاے تاجدار
 خنجر اہم که بر خاک بویے مرث
 دیکین چه سود داشت کلین کار بود
 اگر تاجور سر بر افراختے
 درینا بدینا گنوں آدم
 چرا مرگیم را نیفتاد ستم
 مگر نالعه شاه نشینید سے
 بدار سے گیتی و دانایے راز

که شد در جگر پهلویم نا پرید
 نگهدار پهلوی ز پهلوی من
 سہم آید از پهلویم بویے تیغ
 تو مشکن که مار اہاں خود شکست
 بتای کیان دشتبازی کنی
 نہ پشماں چه روز آشکارا دشت این
 نقابے بن در کش از لاجورد
 چنناں شاه را در چنیں بنگی
 با موزش این دی یاد کن
 ملو راں مرا تا ملو زد زین
 زین آب و چرخ آفتاب می برد
 که گمداں گمداں بر آمد نیر
 رها کن بکام خیرم یک زماں
 یکے لحظه بگذر تا بگذرم
 تو خواہ افسر از من رستاں خواہ سر
 سکن در منم چاکر شہر یار
 نہ آلود و خول شدے پیکرت
 تاشفت ندارد درین کار سود
 که بنجر او چاکری ساختے
 کہ تا سبب در مویج خول آدم
 چرا پکے مگمدم درین راه گم
 نہ مویے چنیں روز را دید سے
 کہ دارم بہ بہ بود دارا خیاز

دیا تا بہ ریتی و باد و مگنی
 چو آمد نہ ما آنچہ کہ دیم راست
 با بخش گنجی کہ پند و فتنہ
 سکتہ بر چو دانست کلیرا آہاں
 پشیمان شد از کردہ بیجان خویش
 فرو میرد امید داری نہ مرد
 نشان جنت کاں کشور آری کے
 دو بیداد پیشہ براہ اندرون
 چو در مرکب قلب دارا رسید
 تن مرزیاں دید در خاک و خون
 سیکمانے افتادہ دریایے مور
 ببار دوی بہن بر آسودہ مار
 ہمار فریدوں و گلزار ہم
 لشب نامہ دولت کیفتیاد
 سکتہ فرو آمد از پشت یور
 رفو نمود تا آن دوسرنگ را
 پدارید بر جابے خویش استوار
 بہا لیں گہ خستہ آمد مر از
 سر خستہ را بر سر راں نہاد
 فرد بستہ چشم از تن خوابناک
 چو دارا برویش نظر کرد و دید
 چینیں داد دارا بخسرو جواب
 رہا کن کہ در من رہائی نہاند

بخوش شہم بازگی تر سنی
 تو نیز آنچہ گفتی دیار بجایے
 وفا کن بچہ کے کہ خود گفتہ
 دلیر اند بر خون شاہنشاہاں
 کہ بر خاستش عصمت از جان خویش
 کہ ہمسال را سردر آید بگرد
 کجا خواہنگہ دارد از خون و غے
 بہ بیداد خود شاہ را رہنمون
 نہ مرکب دواں ہیچس را نہ یید
 گلزار کیانی شدہ سرنگوں
 ہماں پیشہ کردہ بر پیل زور
 نہ رویں دتر افتادہ اسفند بہ
 ببار خزاں گشتہ تا راج غم
 ورق بہ ورق سوبو بود باد
 در آمد بہا لیں آن پیل زور
 دو کد زخمیہ خایرج آہنگ را
 خود از چار بچہ شہیدہ وار
 نہ در یغ کیانی گرہ کرد یاز
 شہید پتہ بر دوزرخشاں نہاد
 بدو گفت بر خیز ازین خون و خاک
 بسوز جگر آہ از دل کشید
 کہ بگذرتا سر نہم من بخواب
 چراغ مرا روشنائی نہاند

چو هشتی به پیش من آموزگار
 ز من به زبهن شدم کاژد با
 ز اسفندیار جهانگیر گزید
 چو در نسل ما لشکر آمد تخت
 تو سر سبز بادا به شاهنشاهی
 چو در خواستی کاژد و بر تو بیست
 به چیز آژد دارم اندر نهان
 یکم آنکه بر تختین بے گناه
 دوم آنکه بر تخت و تاج کیان
 دل خود به داری از خیم کیس
 سوم آنکه بر زیر دستان من
 همان روشنگر سا که دخت من است
 بهم خواجه خود کئی سر بلند
 دل روشن از روشنگر بر متاب
 یکسکه پذیرد تخت زد هر چه گفت
 کبودی و کوری درآمد بچرخ
 درخت کیان را فرو ریخت بار
 چو رخت از جهان ریزانی برید
 یکسکه بر آل شاه فرخ نژاد
 دروید و بر خورشید من کوه کرد
 چو روز دیگر شمع آبلن سوار
 یکسکه بر فرمود کاژد ساز
 به هنر زر و گنبد سنگ است

بریں روز نشاندت روزگار
 بخاریدن سرنگدش رہا
 که از چرخیم زخمی بهان جاں بزد
 گشتند نسب کرد بر من دشت
 که من کرده ام سر ز پالین رخی
 بوقت که بر من بیاید رگر یشت
 بر آید بلقبال شاه جهان
 تو باشی دریں داری داد خواه
 چو حاکم تو باشی نیاری زیان
 پی داری از خیم مازین
 حرم نشینی در شینستان من
 بهان ناژکی دست بخت من است
 که فرسخ بود گوهر از جشم
 که باروشنی به بود آفتاب
 پذیرنده بر خاست گویند تخت
 که بشاد را که دیه کاخ و کمر
 کفن دوخت بر دوزخ اسفندیار
 شه اند و یا قوت شد تا پرید
 شایگانا گمر یشت تا با نداد
 که اورا همان زهر بار یشت خورد
 طریقه بر دوزخ ز بریں سر غدار
 بر منش بجایه شمشیر باز
 مہیاش که دزد جاسک یشت

ویکرن چہ بر شیشہ اُفتاد سنگ
 درینا کہ از نسلِ اسفندیار
 چہ بود سے کہ دگ آشکارا شد سے
 چہ سود است مردن شاید بزور
 بزد و یک من یک سر موسی شاه
 گر این زخم را چاره دانستے
 مبادا کہ آوندگ نشا ہفتشی
 چہا خوں رنگیم بریں تلج و تخت
 مباداں گلستان کہ سالار او
 نصیر از چلنے کہ دارا گذشت
 بچارہ گمی چوں ندارم توں
 چہ تدریر داری و بای تو چیست
 یگو ہر چہ غیای کہ تو ماں گنم
 چہ دارا شنید آں دم و توان
 بدو گفت کاسے بہترین بخت من
 چہ پڑسی ز جان بجان آمدہ
 جہاں نشو بہت ہر یک از چہ بر شست
 ز بے آدیم سیمہ شود دروں
 چہ بر ستے کہ در اثر دار و کتاب
 سب سے کہ سوراخ باشد شست
 جہاں غارت از ہر درے میبرد
 نہ زو این ایساں کہ ہشتہ ریز
 زین زو من راستی پیشہ کن

رکبید در چارہ ناید بچنگ
 عجب بود بس نمک را یادگار
 سیکندر ہم آغوش دارا شد سے
 کہ پیش از اجل رفت نخواست بگر
 گرامی نزار صد ہزاراں گلاہ
 طلب کرد سے تا تو را رستے
 ز دارا دولت بماند ہی
 کہ دارندہ را ہر در انگند رفت
 بریں خنکی باشد از خار او
 نہ پشماں چہ زوز آشکارا گذشت
 گنم توحہ بر یاد سرو رواں
 امید از کہ داری و بہت ز کیشت
 بچارہ گری با تو چہاں گنم
 ستوا ہشتگی دیدہ سا کرد باز
 مرادار پیرایہ تخت من
 گنم در ہجوم خزاں آمدہ
 بھر شربت ما کہ برنج ہشت
 قدم تا سرم غرق دریلے خوں
 لب از آب خالی دتن غرق آب
 بموم و سرمہ شمشاد دُرست
 یکے آورد دیگر سے سے برد
 نہ آنا بکہ رفتہ رشتہ ریز
 تو نیز از چنیں روز اندیشہ کن

کلیجی چہ گردوں وہد یا نداد
 نہ ہتر جو سے چند بدن سپاس
 چہ ہست آپ جیواں چہ خرمہ ماچہ شیر
 نہاں شو کہ ہمہ تختانت بداند
 زنا مرد مہلے اس مرد دم است
 نہ مرد دم گریند سوے کہ دغار
 نہ بد عنایت مرد اندیشہ کرد
 کہ در مرد ماں مرد مہیا ہمرد
 بگوئی کہ مرد دم چین است حزن
 ہم از مرد دن مردی شد سیاہ
 بگفتار ناگفتنی بر پیچ
 فرو خنوب یا پنبہ در نہ بگوش
 کہ با سوخ نفع است و باز در زرد
 بر آید بصد دست چوں تو بہار
 بآپین یک چشمی آید پدید
 در آنگن بمخوم چہ آتش بخز
 چہ صبحم دماغ دو مغزی دہد

شبانگہ بنانیت تارو بیاد
 چہ باید درین ہفت چشمہ خراس
 چہ خضر از چین روزے روزہ رگہ
 ازین دیو مرد دم کہ دام و داند
 پیے گور کہ دشتباں گم است
 گویند گر ازندہ در مرقار
 ہماں شیر کو چاہے در بیشہ کرد
 مگر گوہر مردی گشت خرمہ
 اگر نقش مردی رخیانی تنگ
 بچشم اندرون مردک ساکلاہ
 نظامی بجا موشکاری بیج
 چہ ہم رشتہ حفتگانی خموش
 پیاموز ازین مہر لا جور
 شبانگہ کہ صد رنگ بند دنگار
 سحر کہ یک چشمہ یابد رکلید
 بیاسانی آن خون رنگین رز
 سہ کہ خردم پاسے لغزی دہد

تذکرہ شیخ نظامی گنجوی مصنف سکندر نامہ

استمش ابو محمد الیاس بوست بن مویہ۔ اشل از
 تفرش است۔ کہ از نواحی قم شمرده منے شود۔ آما ولاق
 در گنہ کہ از بلاد آذر باجان است۔ رود دادہ۔ کے راز

چو خلوتگوش آں چنان ساختند
 معموند را قدر چندان بود
 چو بیرون رود چو هر جاں نزن
 چراغی که با دمی در و دردی
 اگر در سپهری و گد در مفاک
 بسا بپایاں کوشود بخورد مور
 بنین است رستم را بن گذرگاه را
 یکس را در آرد به هنگامه نیز
 مکن زبیر این لاجوردی بساط
 که و دیت کند کمر یا وار زرد
 گوئی زنی که در شهر بشیراں بود
 چو مرغ از پیچ کوچ برکش جلاج
 بزبان برق فار آتش در جهان
 سمندر چو پروانه آتش و است
 خرسه جوز میخورد به جالیه چو
 اگر شنای ملک است و گد ملک شاه
 که داند که این خاک دیرینه دور
 کس کیسه شد خاک پیمان شکج
 زر از کیسه تو بر آرد خروش
 که داند که این دهم دام و دد
 چه بزرگ بار بگردان ساخت است
 ملک نیست کیناں هم آغوش تو
 گمت چوں فرشته بلندی دهد

از و زحمت خویش پر داختند
 که در خانه کالبد جاں بود
 گریزد ز هنجو ایر خورشیدن
 چه بر طاق آیواں چه بکسی زی
 چو خاکی شوی عاقبت زیر خاک
 چو در خاک شور افتد از آب شور
 که دارد یاد شد این راه را
 یکس را ز هنگامه گوید که خبر
 باریس مژده کز هوا گون نشاط
 کبودت کند جامه چو لاجورد
 بزرگ بخودش خانه و بیاں بود
 مشو حسرت راح اندر بر مستراح
 جهاں را ز خود دارهاں دارهاں
 دلیک این کس لنگ و آن خوشروست
 خرافتاد و جاں داد خربنده رو
 هم راه رنج است یا رنج راه
 بهر غارے اندر چه دارد ز غور
 که هرگز بر دل نارد آذین رنج
 سبوسه نواز ترسی آید بچوش
 چه تاریخها دارد از نیک و بد
 چه گرد و نمکشان را سرانداخت است
 طارش دورنگ است بردوش تو
 گمت یا ددان دست بندی دهد

مُتَخَبَاتِ شَاهِنشاه

پُرْسِیدِن سُہراب نام و نشان
سردارانِ ایران از ہجیر

چو خُز شید ہواشت زریں سپر
بہوشید سُہراب خفتانِ جنگ
یکے تیغ ہندی ہوا اندر برش
کندے یہ رفتارِک بر شفتِ خم
بیامد یکے مُتند بالا گوید
بفرمود تا رفت پیش ہجیر
نشاند نباید کہ خم آورد
ہر کار در پیش کُن راشتی
سُخن ہرچہ پُرسم ہمہ راست گئی
چو خیا ہی کہ یابی رہائی ز من
از ایران سر آشت پُرسم گئی
اگر راست گفتمی سراسر سُخن
سپارم تو کج آراشتہ
ور اید ویکہ کُشی بود دلیے تو
چُنیں داد پاسخ ہجیرش کہ شاہ

زمانہ بر آورد از چرخ سر
نشست از ہر چہ سہ پہل رنگ
یکے مغیر خُشروی بر سرش
خم اندر خم و دوسے کدوہ دُرم
بجائے کہ ایران سپہ را برید
ید و گُفت کُشی نیاید ز تیر
سرافشاں شود زخم کم آورد
چو خیا ہی کہ نگزایدت کا شتی
بکُشی کُن راسے و چارہ مجھے
سرافراز باشی ہر انجمن
مناب از رو راشتی پہچ رُئی
بیادش نیکی رہائی ز من
رہائی جسے خلعت و خیاشتہ
ہماں ہند و زنداں بود جائے تو
ز من ہرچہ پُرسمد از ایران سپاہ

معلوم ظاہری و باطنی و مصطلحات رسمی بہرہ تمام بود +
 تاسع عشر گرامیہ را بقناعت و تقویٰ و عذلت و ایزد
 بسر نموده - چوں شعرا از خلیفہ حرص و ہوا دشت
 بہ سیدہ بشتہ پیش از باب دنیا نہ ابتادہ - بلکہ سلاطین
 روزگار بوسے تیرک مے جھنڈ - چنانچہ اکثر مثنویات
 بہ انتہاس شان نظم فرمودہ - از آن مجتہد مخزن اسرار
 بنام بہرام شاہ وائلی روم - و لیلی مجتہد ہارثیم مشہور
 شاہ شروان - و خسرو شیریں و ہفت پیکر ہر دو
 بہ اتانیک نزل اسلاں - و سیکندر نامہ کہ آخری است بلکہ
 طغرل شاہ سبجوقی بہ سنگ نظم کشیدہ بود - و سواہ
 خسرو موصوفہ اقبالنامہ وغیرہ یا از دشت - و گویند بہشت
 ہزار بیت از قصیدہ و غزل و قطعہ و رباعی وغیرہ از
 یادگار ماندہ بود - گو کہ حال دیربیاں نیست + نشرے پاکیزہ
 دارد - و ہم گویند - کہ مختصر جیبی و مروجہ حالی مثنوی نظامی
 است - یعنی ابتداء مثنوی بحمد و نعت و منقبت و
 مستحیات و تعریف شجر و سخن وغیرہ نموده بہ داستان گل
 رغبت نمایہ + آوردہ اند - کہ نظامی بجز ہشتاد و چار سالگی
 بعد ۵۹۹ھ پانصد و نود و نہ ہجری کہ خود بہ تاریخ اتمام
 سکت نامہ بخری گفتہ - فوت گز وید - گویند - کہ سفید
 مثنوی اکثر از ہفت بحر بیروں نے رود - پس از آن
 آوزان وزن سیکندر نامہ فعلن فعلن فعلن فعلن
 ہر شہم متقارب مثنوی موصوفہ یا مخدوف است +

پس پشتش اندر سپا و گراں
 رکہ باشد بن نام او باز گوی
 چہیں گفت کاں فرآزادگان
 سپہ کش بود گاہ و گیتہ دلیر
 کجا پہیل با او نکوشد بچنگ
 دیگر گفت کاں ستر پرده سرے
 سیکے تخت پر مایہ اندر میان
 برو بر نشسته یکے پہنواں
 از آنکس کہ بر پائے پیش بر است
 یکے بارہ پیش بیلا سے او
 بخود ہر زمان ہر خروشند سے
 بے پہیل برو گفتوا نذر پیش
 بہ ایران نہ مہ دے بہ بالے او
 دوشش ہیں آرد ہا یکراشت
 کہ باشد بنام آن سوار دلیر
 ہجیر آنگے گفت با خیرشن
 گویم بدیں نیک دل شیر مہ
 از آن بہ باشد کہ پشماں گنم
 بادو گفت کہ ہیں یکے نیکخواہ
 دیمہ سید نامش ز فرخ ہجیر
 دیگر بار ہجیر سید شہراب ازو
 پاشخ چہیں گفت با او ہجیر
 بدیں دژ دیم من ہاں روزگار

ہمہ نیزہ داراں و چو شہنواں
 ز کرتی میا ورتباہی بڑوے
 سپہدار گو در ز کشوادگان
 دو چل پور دارد چو پہیل و چو شیر
 نہ اندشت بہر و نہ از کو پلنگ
 بڑوگان ایران بہ پیش بیایے
 زدہ پیش او اخڑ کاویاں
 ابا فرسو با سفت ویال گواں
 نشسته بیکسر ازو بر تراشت
 نہ بنیم ہے اسب ہمنارے او
 تو گوئی کہ دریا رنجوشد سے
 ہے جوشند آن مہ در جلیخیش
 کشدے فرو ہشتہ تا پاسے او
 بر آن نیزہ بر قبیلہ زیں سر است
 کہ ہر دم ہے برخوشد چو شیر
 کہ گر سن نشان گو پہلتن
 درستم بر آرد بنا گاہ گرد
 ز گردنکشاں نام او بنگنم
 بہ نوسی بیاید بنزدیک شاہ
 بگفتا کہ نامش نداغم بویر
 کہ بارے مرا نام چینی بگو سے
 کہ اے پُر ہنر رشتہ شیر گیر
 کجا او بیاید بہر شہزاد

بگویم ہم ہر چہ داند بدوسے
 نہ بینی جز از راستی پیشہ ام
 بگیتی پہ از راستی پیشہ نیست
 بدو گفت کرد تو پیرسم ہم
 ہم نامداران آل مرز را
 دلیران و گزیدان ایران زمین
 نہ ہر نام و از دستم نامدار
 یکایک نشانے یمن بر نما
 سراپہ دؤ دیبہ رنگ رنگ
 بہ پیش اندرون بستہ صد تیرہ پیل
 یکے زرد خورشید پیکہ دُرُفش
 بقلب سپاہ اندرون جلے کیست
 بدو گفت کال شاہ ایران بود
 وز آل پس بدو گفت کرد میمنہ
 سراپہ دؤ بر کشیدہ سپاہ
 بگزد اندرش خیمہ زاندازہ پیش
 زده پیش او پیل پیکہ دُرُفش
 چہ باشد نہ ایرانیان نام او
 چہیں گفت کال طوس کوذر بود
 سپہ سالار و از شخصہ پادشاہ
 ندارد ابا زخم او شیر تاو
 پیر سپید کال سرنخ پڑدہ سولے
 یکے شیر پیکہ دُرُفش بفتش

بکڑی چرا بایدیم گفتگوے
 بکڑی نیاید خود اندیشہ ام
 ز کڑی بترایج اندیشہ نیست
 ز گردنکشال و ز شاہ درم
 چو طوس و چو کاؤس و گوذر را
 چو گشتیم و چو گیو با آفرین
 ز ہر چہ پیرسم یمن بر شمار
 اگر سر بہ تن خواہی و جاں بجا
 بدو اندرون خیمہاے پندگ
 یکے تخت پیروزہ بر سان پیل
 سرش ماہ و زین علاش بفتش
 ز گزیدان ایران و انام چیست
 کہ بر دگرش پیل و شیراں بود
 سواران پیشار و پیل و مینہ
 رده گزہ دش اندر ستادہ سپاہ
 پس پشت پیلان و شیراں بہ پیش
 بہ نو دش سواران در تیرہ کنش
 بگو تا کجا باشد آرام او
 دُرُفش کجا پیل پیکہ بود
 سواران و لشکرش و کہنہ خواہ
 مژدگان ز ہمیش پذیرند ساء
 یکے لشکرے گشن پیش سپاہ
 دُرُفشال گزہ در میان دُرُفش

در نقشه درفشان پریش پیش پیل
 ز هر گوشت بر کینیده درفش
 سرش ماو پیرین و بالا دراز
 بگو تا چه داری از و هم نشان
 که در جنگ قیاس ندارد لگام
 که بر دزد و سختی مباحثه نکام
 همیداشت آن راشی در نیکت
 چناندار از پس کار پزدخت است
 چنان کو گذارد بهاید گذشت
 همه زهر زوینی دزد در رخ
 از آن کش بریدار او بدینار
 و از آن مزد و آن تاب داده کند
 که از تو سخن را نباید رشت
 از آن است کو را ندانم هست
 ز رستم مکرودی سخن هیچ یاد
 میان سپ در نماید زمان
 نگهبان هر روز و هر کشور است
 به پیل دماں تحت واقسر کشد
 چو بر چزند از دشت اوله غو
 که شاید بدن کاں گویا برگر
 که هنگام بزم است در گلستان
 که دارد سپهر و شوک جنگ رزم
 بهی بر دخت و پیر و جوان

به سید زان زرد پزده سر
 بگرد اندر لش سنج و زرد و بخت
 در نقشه پس پشت پیکر گراز
 چو خوانند او را ز گره و نمکشان
 چنین گفت کو را گراز است نام
 بشمار و از محرم گیو دان
 نشان در جنت و با او گفت
 جان را چه سازی که خود ساخت است
 زمان بنشته دیگر گونه داشت
 چو دل بر نمی در سرایه رسید
 دیگر باره پز سید از و سرفراز
 از آن پز د و بنز و اشپ باشد
 و زان پس به پیر پندش گفت
 گراز نام چینی سائنم هست
 بدو گفت ستراب کیست نبشت داد
 کسی کو بود بهتلوان جهان
 تو گفتی که در لشکر او خنتر است
 بر نرس که کاوش لشکر کشد
 جهان بهتلوان باشدش پیشرو
 چنین داد پاسخ مر اورا حیر
 گفتی رفته باشد بزابلستان
 بدو گفت ستراب کیست خود پگو
 بر امش نشیند جهان بهتلوان

گمانم کہ آن چینی این پہلو است
 غیبی گشت شہراب را دل آں
 نشان دادہ ہزار پدر مادرش
 ہے نام جُستہ از دہان اجمیر
 لپشتہ ہسر بر دگر گوئے بود
 قضا چوں ز گردوں فروہشت پر
 وراں پس رچہ رسید کن رشتراں
 سواران بشیار و پیلاں بپاسے
 یکے گزگ پیکہ دُرنش از برش
 ربیان سراپردہ تختہ زدہ
 ز ایراں بگو نام آن مرد جیت
 چنیس گفت کاں پور گو دز گویہ
 زگو دزیریاں منترو بہتر است
 سراقاز دما ز رستم یور د
 بد و گفت نہ آکسو کہ تابندہ شید
 ز دیبلے رومی بہ پیش سوار
 پیادہ سپہ دار و نیزہ وراں
 ز دیبا فروہشتہ زیبا جُبیل
 رشتہ سپہدار بر تخت علیج
 چہ نام است ادرا ز نام آوردان
 بد و گفت کوسا زرا بود خواں
 بد و گفت شہراب کہیں در خواں است
 ز ہر شو ز ہر جہاندار شاہ

کہ ہر گوئے ساز و سلاحش ز اہست
 کہ جائے نیامد ز رستم نشان
 ہسے دید و دیدہ نہ بد بادش
 مگر کاں سٹھا شود و لہیزہ
 ز قوماں بکاہ نہ ہرگز فرود
 ہم زہر کاں کور گردند و کر
 کشیدہ سراپردہ بر کراں
 بر آید ہے نالہ کرتاے
 بارہ اندر آوردہ زہر سرش
 ستادہ غلاماں بہ پیش رده
 کجا جائے دارد ز ادش زکیست
 کہ حیا شد گرداں درا گویہ
 ہر ایراں سپہ برد و بہرہ سلامت
 ہر ایراں زہر ہچہ او کم بود
 بر آید یکے پردہ بینم رسید
 رومہ بر کشیدہ فروں از ہزار
 شدہ انجمن لشکر بے کراں
 غلام الیستادہ رده خیل خیل
 بنادہ ہر آں علیج کہ سٹے سانج
 سپہبد نثا است یاسر وراں
 کہ فروز نثر شاہ است و تلج گواں
 کہ فرہ زہر شاہ است و با افسر است
 ہر پائندہ پیش جہاں با کلاہ

بدو گفت سُهراب آزادگان
 که ماچو توے خواند یاید پسر
 تو مردان جنگی سچا ویدم
 که چندی ز مشتق سخن بر زبان
 گرش رستم آنگاه آیدت یار
 از آتش نرما رستم چندان بود
 چو دریا به سبز اندر آید ز جالے
 سیر مرغی اندر آید بخواب
 چو بر گفت زینگونه سُهراب گردد
 بدل گفت ناکار ویدہ، مجیر
 گویم بدین ترک بازو دشت
 ز لشکر کند جنگجو انجمن
 بدین زور و این گفتن و این یار
 ز گدال نیاید کسی جنگجوے
 ز ایران نباشد کسی کینه خواه
 چنین گفت مُوید که مُردن بنام
 آنکه من شوم گفته بر دشت او
 چو گو در دشت باد پویر گویس
 بدو گویا بگریز لشکر ناسن
 چو بنام در نام گدال فراز
 پس از مُوید من رزمیانی گفتند
 نباشد به ایران تن من مباد
 چو تن سرگشته از زمین بیخ سزو

سیب سخت گو در ترکش وادگان
 بدین زور و این دالین و این مهر
 که با هم پیر استب نشنیدم
 برانی ستانی و را هر زمان
 که دریا به جشان بلو ز باد
 که دریا به آرام جُشبان بود
 ندارد دم آتش نیز پایے
 چو تیغ تنش بر کشد آفتاب
 عین گشته هژمان به بر شمع و
 که گر من نشان گو شیر گیر
 چنین یال و این خُشروانی نشست
 بر انگیزد آن باره پیلتن
 شود گشته رستم بچنگال او
 که با او بروے اندر آرد بر مے
 بگیرد سر تخت کاؤس شاه
 به از زنده دشمن بر او شاد کام
 نگردد دسیه روتر و خوں آب چو
 همه نامداران با آفیس
 که باشد بهر جا سر انجمن
 چو شید و خن شیر آوزن رزم ساز
 ز دشمن بکین جانی تانی گنشد
 چنین دارم از مُوید پاک یار
 سزدگر گها را نبوید تدر و

مرا تو امروز پہاں یکے ہست
 اگر پہاںوں را نمائی بہ من
 تر اے ریازی دہم در جہاں
 ورا آید ویکہ ایں راز داری ز من
 سرت را نخواہد ہمے تن بجایے
 نہ پنی کہ مود بخشنہ و چہ گفت
 سخن گفت ناگفتہ چوں گوہر ہست
 چو از بند دپیوند باید رہا
 چنیں داد پا رخ بچیرش کہ شاہ
 نبرد کسے جوید اندر جہاں
 اگر خود بہ پنی تو چنگالی او
 بدانی کہ از دے نیاید رہا
 بزخم سر گداز سنداں شکن
 کسے را کہ رستم بود ہم نبرد
 ہم آورد او بر زمین نیشت
 تنش زور دارد بعد زور مند
 چو او خشم گیرد بر موز نبرد
 نخواہم کہ یا او بصر بود
 ہنر نامے رستم بگزد جہاں
 تو با او بسندہ نیاشی بہ جنگ
 بگیتی نریدی تو جنگ آوراں
 چو افرا سیاب آل سپہدار چیں
 بشنہیر کہیں رستم پیلتن

یگویم کہ گفتار من اندکے ہست
 سرفراز باشی بہر انجمن
 کشادہ کنم گفتار بہ رہاں
 کشادہ ہمن بہر ہمہ بخشی سخن
 سیاحتی کن آنوں بدیں ہر دو یکے
 بد آنکہ کہ کشادہ راز از ہفت
 کجا تا بسودہ بہ بند اندر ہست
 چو رختہ رہمے بود بے ہما
 چو میر آید از میر و از تاج و گاہ
 کہ او زندہ پیل اندر آرد جہاں
 چنآن ہمیت ویکہ دیالی او
 نہ دیو نہ شیر و نہ نہ آرد ہا
 بر آرد دیار از دو صدامچمن
 سرش ز آسماں اندر آید بگزد
 چو گزد پیل اسب او پیل نیشت
 سرش بر تراشت از دخت بلقہ
 بچنگش چہ شیر و چہ پیل و چو مرد
 ہم آورد اگر کوہ غارا بود
 ہمہ آشکارا ہست پیش جہاں
 چو او تیغ ہندی بگردد بہ جنگ
 کہ بودند با گداز ہا سہ گراں
 ابا نامداران آوراں زمین
 یارید آتش بر آل انجمن

کس از نامداران ایراں سپاه
وز آل پس دیراں شدند آهمن
نشايد رنگ کرده آساں بدوے
وز آل پس خروشید سزایاں گزود
چنین گفت کائے فناء آزاد مزد
چرا که دوق نام کاؤس کے
گر ایں نیزه و رشتہ بچاں گنم
یکے سخت سوگند خیز دم بزم
کز ایراں غاص یکے نیزه دار
که داری از ایرانیان تیز چنگ
کجا گیو و گودرز و طوس و لیر
سوار جاں رشتہ نامور
در آینه و مریدی نماید ایں
و گفت و ہے بود خاموش بس
از آل پس بختید از جاکے خویش
خم آوز و پشت و سنان سنج
سرا پزده یک ہنرہ آند ز پائے
غیب گفت کاؤس و آواز داد
یکے نژد و رشتہ برید آگهی
نارم سوار سے در اہم نیزه
بشد طوس و پیغام کاؤس بود
بد و گفت رشتہ کہ ہر شہزاد
گئے جنگ بود سے گئے سار بزم

بنی رشتہ کردن بدو در نگاہ
کہ رایت گوی گوی رایت
کہ یار دشمن پیش او جنگ بود
ہے شاہ کاؤس را بر شمرود
چگونہ است کارت بدشت ہرود
کہ در جنگ ایراں نداری تو پکے
سپاہ و ترا جملہ بے جاں گنم
بداں شب کجا گشتہ شد زندہ رزم
گنم زندہ کاؤس کے راہ دار
کہ پیش من آید بریں دشت جنگ
فریبہ ز کاؤس و رشتہ شیر
و گر زنگہ گزود پرہاں خضر
وزیں رزمگاہ از پی خشم و کین
از ایراں ندا دایک پاشخس کس
بزد و یک پزده سارنت و پیش
بزد و شد و بر کند ہفتاد و پنج
ز ہر سو بر آمد دم کرنا سے
کہ آسے نامداران فرسخ رزاد
کہیں شوق شد مغز گزداں بنی
از ایراں میار د کس ایں کار کرد
شہیدہ سخن پیش او بر شمرود
کہ کرد سے مرا ناگاہاں خواستار
ندیدم ز کاؤس جز رنج رزم

همه با من از دستت گفتم است
 به بهوده چیزه ز من خاستن
 بریں رکیه خواجهی بریدن سرم
 چه باید کنوں زنگت آیمختن
 هانا کت آسان نیاید بدشت
 بر آرد به آورد گم از تو گردد

بشراب گفت این چه آشتن است
 چرا باید این رکیه آراشتن
 گر آگایه آں نباشد برسم
 بهانه نباید به خون ریختن
 همه پختن را بخواجهی شکست
 نیاید ترا جنت با او نبرد

تاختن شراب بر خیمه کاؤس و بر کندن محما

سر پر دلاں زود نمود پخت
 عجب مانند زان گفتنایه پخت
 زینفکندش آمد بجایه پخت
 ز هر گوشت کرد پیکار ساز
 بنهاد از سر سوری تلخ زرد
 یکے تره گ زردی بکره دار باد
 بگراں گز را پهلوی دلبه بند
 ز پختن از بر باره نیز نگ
 چو کوه روان استیش از جاد پخت
 بر آورد بر چرخه ماه گزود
 رسید او بنزدیک کاؤس شاه
 رسیدند از دے سران دلیر
 ز باره دے آل آب داده سنان

چو بشنید گفتار های ورشت
 زبانه کرد زور و دے و چیه گفت
 ز بالادش نندیک پخت دست
 بے کرد اندیشه ای دراز
 به پخت از پیر رکیه آنکه مکر
 بهوشید خفتان و بر سر نهاد
 زگر قتش ریشان و کمان و کمد
 ز نمندی بخوش آمدش خون درگ
 به آورد گ رفت چوں پیل مست
 بر دود آمد درایه ناورد کرد
 بهیامد دمان تا به قلب سپاه
 به کوه دار گویا ز چنگال شیر
 ز پاؤ رکیب و ز دست و عتال

<p>مرادید در جنگ دژیا و کوه چہ کردم ستارہ گواہی من است کسانے کہ دیدند رزم مرا ہے رحمت آرد بتو بر دلم نمانی بزرگاں ہر سیاہ و سفعت چہ آمد ز رستم چنین گفتگو بدو گفت کہ تو بجز سم سخن یکایک نزادات مرا یاد دار من ایڈوں گمانم کہ تو رشتی چنین داد پاسخ کہ رستم نیم کہ او بہتوان است و من کہ نترم</p>	<p>کہ با ناند اران تو راں گمردہ ہمزدی جہاں زبر پایے من است شمعہ دند گوی کہ بزم مرا نخواہم کہ جانت ز تن بکلم ہر ایمان ندانم نزار بجز جفت بجانبید شہاب را دل بدو ہم راشتی باید انگند بن ز گفتار خودت مرا شاد دار کہ از محمد ناخور بیری ہم از محمد سام بیری نیم نہ با تحت و گاہم نہ با شرم</p>
---	---

نبرد رستم با شہاب

<p>ز آمدید شہاب شد نا امید بر آورد گہ رفت و نیزہ گرفت یکے تنگ میدان فرو ساختند نماند از یک بر نیزہ بند و سناں بشیر ہندی بر آو سختند بر خیم آمدنوں تیغ شد بوزین ز گرفتند ز آل پس عمود گرہاں ز تیر و عمود اندر آمد بہ خیم ز اشپاں فرو ریخت بد گشتوان فرو ناندہ اسب و دلاور ز کار</p>	<p>بر او تیرہ شد روئے روز سپید ہے ماند از گفت مادر شکفت بکوتاہ نیزہ ہے نا خستند بچپ باز بزدند ہر دو عنان ہے ز آہن آتش فرو ریختند چہ رزے کہ پیدا کنند رستم ہے کوفتند آن ہر ایں اس برآں چھاں باد پایان و گز داں دترم ز رہ پارہ شد بر میان گواں یکے رانہ بد دشت و باروش یار</p>
---	---

پھر مودتا رخش را زیر کنند
 ز بیمہ رنگہ کرد و شتم بدشت
 رنہاد از بر رخس رخشنہ زیر
 ہے بہشت با گزہ ز رہام تنگ
 ہے آں بدیں رایں ہداں گفت زود
 بدل گفت ایں رزم آہن من بہشت
 پرد دشت و پوشید بہر بیان
 لشت از بر رخس و پیود راہ
 بدو گفت ز اید مرو و بیشتر
 درخش پیرہند با او ہم
 چو سہراب را دید آں بال و شلخ
 بدو گفت ز ایدر یک سوشویم
 سہراب سہراب پر خاش خہ
 بجا لید سہراب گفت را بکفت
 گفت او برو شتم پروتا رویم
 از ایران و توران سخا ہم کس
 بہ بالا بلندی و با شفت و بال
 بہ آزدگہ مرزا جاسے نیست
 رنگہ کرد و شتم ہداں سرفراز
 بدو گفت زدم آے جوانمزد و زدم
 بہ بہری بسے دیدم آزدگاہ
 تہ شد بسے دیو بردست من
 نگہ کن مرانا بہ بینی بچنگ

سواراں برو ہا پڑ از چیں کنند
 ز رد گیو را دید کا ندر کہشت
 ہم گفت گزہ گیں کہ شتاب ہیں
 بہ برو گشتواں برزدہ موس جنگ
 تہمتن چہ از پردہ آوا شنود
 کہ ایں و شتو از پیر یک تن بہشت
 بہشت آں کیانی کمر بر میاں
 ز دارہ نمکیان گاہ و سپاہ
 بمن دار گوش از میاں بیشتر
 ہے رقت پر خاش جے و زدم
 برش چوں بر سام جنگی فراخ
 ہر آزدگہ برے آہو شویم
 ز گفت گو پیلتن نا نور
 بہ آزدگہ رقت از پیش صفت
 بیک جاسے ہر دود و مزد گویم
 چو من باشم و تو ہم آزد ہیں
 رستم یافت با ایں بہ پشہار سال
 ترا خود بیک شکت من پاسے نیست
 ہداں شفت و چنگ و رکیب دراز
 ز میں سرود و شکت و ہوا زدم و گرم
 بسے ہر زیں پست کردم سپاہ
 ندیدم ہداں شو کہ بودم شکن
 اگر زندہ مانی متوس از تنگ

دختريد مهراب گفست آه سوار
 بر زير اندر دشت رخش گوی خراست
 مرا رخصت آید بتو بر ز دل
 اگر چه گویم سرو بالا بود
 تهنیت نهاد ایچ او را جواب
 بهشتی رسید این از آن آں ازیں
 که از یلدرگ رودی بزرگداشتند
 تهنیت بتوران سپه شد بچنگ
 به ایران سپه رفت مهراب گزده
 بزود خویشتن را با ایران سپاه
 میان سپه اندر آمد چو گوگ
 چو مرستم بنزدیک توران رسید
 غیب گشت و اندیشه کرد و دید
 ازیں چو سحر گوگ نو خاسته
 به لشکر گوی خویش تا زید رود
 میان سپه دید مهراب را
 سر نیزه چو خون و خندان و دشت
 دژم گشت مرستم چو ادرار بدید
 بدو گشت کاهے نزدیک چو بخوار مرد
 چرا دشت یامن قشود می همه
 بدو گشت مهراب توران سپاه
 تو آهنگ کردی بدیشان شکست
 بدو گشت مرستم که شد زبیره روز

به زخم دلیران نه پائیدار
 دو دست سوار از همه بدتر است
 که از خونت آغشته گشت استهلاک
 جوانی کند رهبر کاتا بود
 شکسته عزو ماند در پنج و تاب
 چنان تنگ شد بر دلیران زمین
 دل و جان باندیشه بگزاشتند
 بداشاں که نهچیز رسید پلنگ
 هتاں بارو تیز تنگ را رسیده
 بدشتش بس نامور شد تپاه
 پرگشته گشتند خود و بروج
 پشیمان شد آه از چکر بر کشید
 که کاؤس را بے گماں بد رسیده
 بنحقتاں بر و یازو آراشته
 که اندیشه دل بد آنگونه بود
 زمین لعل کرده بخوناب را
 چو شیرے که گزده در پنجه دست
 خروشه چو شیر زیاں بر کشید
 ز ایران سپه جنگ باتو که کرد
 چو گوگ آمدی در میان روم
 ازیں رزم دور اندو هم بیگانه
 کسے باتو پیکار و کینه بخت
 چو پیدا گشته تیغ رگیتی فروز

تن از خوسه پُر آب و دهان پُر ز خاک
 یک از دیگر رستاده آنگاه دور
 جهان را شکفتن تو کرد داری نشست
 ازین دویکی را بچوید مهر
 همه بچه را باز داند مستور
 نداند نه مرموزم از رنج و آزار
 بدل گشت رستم که هرگز جنگ
 مرا خیار شد جنگ دیو سپید
 ز دست یکے تا بسوده جان
 بیری رسانیدم از روزگار
 چو آسوده شد بار و هر دو مرد
 بزه بر نهادم هر دو کما
 زوه بود و خفتان و بربیاں
 بهم تیر باران نمودند سخت
 غیب شد دل هر دو از یکدیگر
 تمنن اگر دشت بود که جنگ
 بزور از زمین کوه برداشتن
 کمر بند مهراب را پاره کرد
 میان چوای را نه مبد آگهی
 جزو داشت دشت از کمر بند او
 دو تیر آژون از جنگ سیر آمدند
 دیگر ناره مهراب گریز گراں
 بزد گریز و آژور کشتش به درد

زبان گشته از تشنگی چاک چاک
 پُر از درد باب و پُر از رنج پُر
 شکسته هم از تو هم از تو درشت
 خرد دور بد مهر نمود چتر
 چه ماهی به دریا چه در دشت گور
 یکے دشمنی را ز فز زنده باز
 ندیدم که آید بر پیشان جنگ
 ز مژدی شد امروز و نا امید
 نه گز دس نه نام آوے از میان
 دو لشکر نظاره بریں کارزار
 ز آزار جنگ و ز تشنگی نبرد
 یکے سالخورده و دیگر نوجوان
 ز تشنگی و ز پیکان نیاید زیال
 تو گوی فردو بخت بزرگ دشت
 گر فتنه به دو دواں کمر
 بکنده سیب سنگ را ز در جنگ
 رگراں سنگ را موم پنداشتن
 که از زین بچشاند اندر بزد
 بجاند از مهر دشت رستم زنی
 شکفتن فرو ماند از بند او
 چه گشته و خسته دیر آمدند
 ز زین بر کشید و یکفشر و ران
 به پیچید و درد از دیرری بخورد

دیزیں بر شما مجھ نظارہ تیو
 یہ پیشیم چہ شیر و پلنگ و ہرن
 چو گزواں مرا روئے رہیتند نیز
 چو خردا بہ پیش است روزِ بزرگ
 بنام خداے جہاں آفریں
 گنوں غیاں وئے باید آراستن
 وراں روئے مرستم سپاہ را بدید
 کہ امروز شہراب جنگ آزمای
 چنیں گفت با مرستم گود گیو
 بیام دہاں تا میان سپاہ
 کہ او گود بر زمین و نیزہ پشت
 بیام چو پائیزہ او را بدید
 خمیدہ عمودے برزد بر ہش
 نثارید با او بتا رسید مودے
 ز گزواں کسے مایہ او نہاشت
 ہم آہین پیشیں رنگد آستم
 بہ تنہا نشد بر ہش جنگجوے
 سوارے نشد پیش او یک تنہ
 ز ہر سو چمے شد دنان و دہاں
 غمیں گشت مرستم ز گفتار اوے
 چو کاؤس کے پتہواں را بدید
 ز شہراب مرستم زباں بر کشاد
 کہ کس در جہاں کود کے نارسید

ولیکن نیام کے خود چہ سود
 بہ پیکان فرو بارم آتش و آبر
 زبرہ بر تن شاں شود ہر دین
 پرید آید آنکس کہ باشد مرستم
 نہام ز گزواں یکے بر دین
 پایہ ہے غم ز دل کاشتن
 سخن رائد با گوی گفت و شنید
 چلوں جنگ اندر آرد پایے
 کہ زان گود ہرگز ندیدیم نیو
 ز لشکر بر قوس شد کہینہ خواہ
 چو گزگیں فرو آمد و بر پشت
 بکزد دیر شیر زباں بر دمید
 ز تیرو رہیتاد ترک از سرش
 شدند از دلہاں جسے جنگجوے
 بجز پلین پایہ او نہاشت
 سپہ را برو بیج نگد آستم
 سچویم میدان کہینہ ہدوے
 ہے تاحت از قلب تا میمنہ
 بنیر اندووں گود اشبش جہاں
 بر شاو کاؤس بہماد روے
 بر خویش نزدیک جایش گزید
 ز بالا و ہر دیش ہے کرد یاد
 بریں شیر مودی و گز دی ندید

به گشتی بگیریم فردا پگاه
 بدین دشت هم دارو هم شربت است
 گر آید و فکر بازو بشمشیر و تبر
 برنفتند و روی هوا رتیره گشت
 تو گفتی ز چنگش برشت آسمان
 وگه باره زیر آندش آهن است
 شب نیره آمد سوسه لشکرش
 به همون چنین گفت کارموز هور
 شما را بسر زان سوار دلیر
 چه آمد شما را چه گفت و چه کرد
 چه کرد او ابا لشکر سربسر
 یک پیر مزد است برسان شیر
 اگر گویم از کار آن نامدار
 دو بازویش مانند ران پیل
 ندانم بگوید جهان سر بسر
 بدو گفت همون که فرمان شاه
 همه کار ماسخت و با ساز بود
 پیامد بیکه مزد پرتاش جوسه
 تو گفتی ز مین گنول خاست است
 عتال باز به پیچید و برداشت راه
 چنین گفت شهاب کوز بس سپاه
 از ایرانیاں من بے گشت ام
 اگر شیر پیش آمدے بے گمان

به دینیم تا بر که گزید سپاه
 که روشن جهان ز برق اندر است
 چنین آشنا شد تو هرگز در میر
 ز شهاب گزیدون هوا خیره گشت
 نیا ساید از ساختن یک زمان
 ز شکیفته روان است روئین تن است
 میان سوده از جنگ آهن سرش
 بر آمد جهان کرد پیر جنگ و شور
 که یال پلان داشت چنگال شیر
 که او بود همزور من در نبرد
 که چون او ندانم به گیتی دیگر
 نگردد ز پیکار و از جنگ سیر
 نه چندان بود کاید اندر شمار
 بجوشد ز آواز او رود ز نیل
 که بشد گمر کینه چون او که
 چنین مبد کن را بدر خجلبه سپاه
 به آورد که گشتن آغان بود
 بدین لشکر گشتن هموار رود
 که این جنگ را یک تن داشت است
 به ایران سپاه رفت از این جایگاه
 نکرد از دلیراں کس را تنه
 زین را بخون مچون گل آغشته ام
 ز شسته چنین داں نه گزید گراں

چنڀين راند پيش برادر سخن
 به شڪير من چوں به آوزگاه
 بياور سپاه و درفش مرا
 باش در پيش پزوده سره
 گر آيد و نيكه پيروز باشم به جنگ
 و گر خود و گر گزند گزود سخن
 مياييد يك تن به آوزگاه
 يكا يك شويد ز ابلستان شوييد
 از او بر كشتا يكا يك سخن
 چنڀين بود فرمان يزدان پاك
 تو خود شد گزودان دل مارم
 بگويش كه تو دل من در مينه
 كس اندر جهان جاودانه نمائند
 بيه ديد و شير و پلنگ و نهنگ
 بيه باره و دژ كه گزوديم پشت
 در موك را آن يكو به كه پاسه
 اگر سال گزود و گزودان از هزار
 نگه كن به جهنم شاه بلند
 به گيتي چو ايشان نه به شهر يار
 بزدي ز گزود شارب بر تر نبود
 زيمان و سام آن دو گزودان فاز
 چو گيتي بر ايشان نمائند و چنگشت
 همه موك را ايم پيرد جوان

كه بيدار دل باش و نشدي سخن
 روم پيش آل ترك نازد خواه
 همان تخت و نريز كفش مرا
 چو خورشيد تابان بر آيد ز جاسه
 به آوزگاه بر نيام و رنگ
 تو زاري مساز و نشندي سخن
 مسازيد چنگشت شويد روم راه
 از ايدر نيزديك دشتان شوييد
 كه روز تهناتن در آمد به من
 كه گزود به دشت جانان هلاك
 چنڀين راند ايزد قضا بر سرم
 مشد جاودان بهر جانم نيزند
 ز گزودان مرا خود بهانه نمائند
 نه شد ز چنگم بهنگام جنگ
 نياورد كس دست من زير دست
 به اسب انده آرد بر آيد ز جاسه
 بهمين است راه درمين است كار
 همان نيز طهورت دلو بند
 سرانجام رنشد ز ي ركز كار
 ريشه بر من گزود گاهش بسود
 ز مزون به گيتي نه به شان جواز
 مرا نيز بر ره بيايد گزوتشت
 به گيتي نمائند كس جاودان

یہ بالا رستارہ پرسیا ہے
 دو بازو و رانش چو ران ہستیوں
 بہ تیغ و بہ نیزہ بہ گوز و گند
 سرانجام گفتم کہ من پیش ازین
 رگز گفتم دواں کر بندہ او
 ہے خواستم کش ز زین بر گنم
 مگر از یاد مچپاں شود کوہسار
 ازہ باز گفتم کہ بیگاہ بود
 ہاں تا یگز و ہم فزدا یکے
 چو فزدا ریباید بدشت تہزد
 یکوشتم ندانم کہ رفیروز یکشت
 کہ اویشت پیروز و دشتگاه
 بدو گفت کاخس یزدان پاک
 من ز مشب بہ پیش ہماں آفرین
 ہاں تا ترا بر دہد دشتگاه
 گند نازہ پڑ مژدہ کارم ترا
 بدو گفت رستم کہ با فر شاہ
 یکشت این دہر خاست پس پلین
 بشکر گہ خیش و نہاد موعے
 زوارہ ریباید خلیدہ رواں
 از و خوزونی خواست رستم یکشت
 ہمانکہ بدو حال شہراب گزود
 رسپ را دو فوسک مہد وز میاں

فاش را زبیں بر ناید ہے
 ہمانا کہ دارد سلیتری نمودن
 ز ہر گونہ آژمودیم ہجند
 بے گزود را بر گزفتم ز زبیں
 یکشتا دم سخت پیوئد او
 چو دیگر کسانش بہ خاک آگنم
 یکشد ابر زبیں مراں نامدار
 کہ شب سخت تا یک دے ماہ بود
 بہ کشتی رگز ایم ما اندکے
 بہ کشتی ہے بایدیم چارہ کرد
 برینیم نار اے یزدان بہ چشت
 ہم او آفریندہ چور و ماہ
 تن بد سگالت گند چاک چاک
 رہانم فرادان سر اند زبیں
 بدیں گزک بد خواہ گم کردہ راہ
 بر آرد بہ خورشید نام ترا
 بر آید ہمہ کامیک خواہ
 و زخم گشتہ او پیش آں رستم
 چر اندیشہ جان و دل کہینہ جوے
 کہ از ووز چوں گشت بر پلواں
 پس آگہ ز اندیشہ دل را کشت
 سرا سر ہمہ ہرچہ مہد بر شہرود
 گشا دن نیارشت یک تن میاں

بدو گفت هجواں کہ در کار دار
 شنیدی کہ در جنگ باز نمان
 بدین رخش ماند همه رخش او
 چونکہ بہرہ از تیرہ شب در گذشت
 جہانجو سے شہراب دل پر ز رزم
 یہ ثبتگیر چوں بر درمید آفتاب
 رہوشید شہراب ز حفتان رزم
 بہادر خروشاں ہداں دشت جنگ
 ز فرستم پیر رسید خداں دول
 کہ شب چوں بڑی روز چوں عاشقی
 ز کف رنگن این تیرہ نشیر کیس
 ز نشینیم ہر دو بہیادہ ہم
 بہ پیش جہاندار پیماں سکینم
 ہماں تا کہے دیگر آید بہ رزم
 دل من ہے بر تو رہنم آورد
 ہمانا کہ داری ز گوداں نہ زاد
 ز نام تو کردم ہے مجھتجو سے
 ز من نام پشماں نہایت کرد
 مگر پورہ دشتان سام ہلی
 بدو گفت مرستم کہ آے ناخو سے
 ز گشتی گر رفتن سخن بود دوش
 نہ من سود کم کر تو ہستی جواں
 یہ کہوشیم و فرجام کار آں بود

رسید است مرستم بمن چند بار
 چہ کرد آں پہنشد بہ گزیر سہراں
 و لیکن ندارد چہ و بخشش او
 خروش طلایہ بر آمد ز دشت
 بہ آرام گہ رفت از تخت بزم
 سر جنگ جواں بر آمد ز خواب
 سرش پر ز رزم و دیش پر ز بزم
 جنگ اندول گردن گاو رنگ
 تو گشتی کہ با او ہم بود شب
 ز پیکار دل بر چہ آراستی
 بزن چنگ بیداد را ہر نہیں
 بہ نئے تازہ دارم رومے بزم
 دل از جنگ مجھن پشماں سکینم
 تو یا من بساز و بیارے بزم
 ہے آپ شرمم بہ چہ آورد
 گئی پیش من گویہر خویش یاد
 نگفتند نامت تو یا من رگو سے
 چو گشتی تو یا من گنوں ہم نزد
 گنوں نامور مرستم نہ اہلی
 نہ کردیم ہرگز چہیں گشتگو سے
 نگیرم فریب تو نہیں در کوش
 بگشتی کر بشتہ دارم ریاں
 کہ فرمان و راہے جہانباں بود

چو خود سہ گزد بدشاں بگوئے
اگر جنگ سازد تو شستی کن
رُشَبِ بِنَمِے گُفتِ سُہراب بُو
کہ از شاہ گیتی مہر تاب روے
چنان رو کہ او ماند از بِنِ سَکُن
وگر بنمہ آرایش و خراب بُود

کشتی گرفتنِ رستم و سُہراب و رہائی یافتنِ رستم از او بیچارہ

چو خود رشیدِ رخشاں بگفتزد پر
رستم را سپوشید بہرِ بیاں
رہایم بدان دشتِ آوردگاہ
وزاں روے سُہراب با آنچمن
بہ ہموان چپیں گُفت کاں شیرمزد
ز بالایِ من نیست بالاش کم
برو کشت و یالاش مارشد من
ز پا و رکبیش ہے بہر من
رُشا نامی مادرِ بہایم ہے
گمانے برم من کہ اور رستم است
نباید کہ من با ریدر جنگ جوے
ز وادار گزدم بسے شزوناک
نباشد اُمیدِ سراسے وگر
بہ شایان گیتی شوم رو سیاہ
نگوید کسی مجھ بہ بد نام من
سراسیمہ گزدم از آویختن
سیہ زانچ پڑاں رفو بُود سر
دشت از بر آزدماے دہاں
رہادہ ز آہن بہ سر بر گاہ
ہے کئے گسارید با رود زن
کہ با من ہے گزد و اندر نیزد
بہ رزم اندر دل ندارد دژم
تو گئی کہ دانندہ بر زد رسن
بمجنبد بہ شوم آورد چہر من
بہ دل نیز طعنے بتایم ہے
کہ مچوں او ہزدہ بہ گیتی کم است
شوم بخیرہ رو اندر آرم بہ روے
سیہ کو دوم از سر نیزہ خاک
نباید کہ دژم آورم با ریدر
کہ بر مژدہ ایمان و توران سپاہ
نباشد بہ ہر دو سرا کام من
بجز بہ نباشد ز نخلِ رستم

بدین چاره از چنگل نر آرد
 دلیر جوان سر بگفتار ریزد
 یکے از دلیری و قوم از زمان
 را کرد از دشت و آمد بدشت
 همه کرد پیچید یادش نبود
 همه دیر شد باز همواں چو گود
 به همواں بگفت آن سجا رفته بود
 بدو گفت همواں در بیخ اے جوان
 در بیخ این برو مژد و یالای تو
 بر زبانی که آورده بودی بدام
 نگه کن کنز را پس بیده کار کرد
 یکے داستان زد بدین شهریار
 بگفت و دل از جان او بر گرفت
 به لشکر گم خویش نهاد و روزه
 به همواں چنین گفت شهراب گرد
 که فدا بیا بد بر من به چنگ
 چو مستم ز چنگل وے آزاد گشت
 خراماں شد سوسے آب رواں
 بخورد آب و روزه و سروتن بشت
 به زخمز بنالید بر یے نیاز
 همه خواست پیروی و دنگاه
 که چوں رفت خولد سپهر از برش
 شنیدم که مستم ز آغاز کار
 همه خواست باید ز گشتن را
 باد و نمود آن سخن جایگیر
 رسوم از جوانمردیش بے گماں
 بدشته که بر پیش آموخت
 از آنکس که با او نبود آرمود
 بیاید بر رسید از او از نزد
 سخن هر چه مستم بدو گفته بود
 به سیری رسیدی هماتا ز جاں
 ز کرب دراز و بلی پاس تو
 را کردی از دشت شد کار خام
 چه آمد به پیشیت بدشت نبرد
 که دشمن مارا چو خورد است خوار
 پیرانده همه ماند اندر شگفت
 به خشم و پیر از غم دل از کار وے
 که اندیشه از دل بیا بد
 ز بیخی به گردنش بر پالنگ
 بسان یکے کوه پولاد گشت
 چو جاں رفته گویا بیا بد رواں
 به پیشی جاں آفین شد شگفت
 زبایش همه کرد بر چاره ساز
 نبود آگه از بخش خور لب و ماه
 بخوابد بر بون کلاه از سرش
 چنان یافت نیرو ز پروردگار

و دیگر که در چاه شگ و نبرد
 است گشته ام در فراز و نشیب
 بدو گفت شهاب کاسه مزد پیر
 مرا آرزو مبد که بر پشت
 کسے کز تو ماند ستوداں کند
 و گر هوش تو زیر دست من است
 ز اشبان جنگی رفود آمدند
 به پشت بر شک اشپ نبرد
 چو شیراں به ششنی در آویختند
 مزد و دست شهاب چوں پیل مست
 کمر بند مرستم زگریت و کشید
 به مرستم در آویخت چوں پیل مست
 یکله نقره بر زد پیر از خشم و کین
 ز شست از بر سینه پیلتن
 بکودار شیرے که بر گور ز
 یکے خنجر آنگوں بر کشید
 یک کوه مرستم به آید گفت
 به شهاب گفت آسے پل شیرگیر
 دیگر گوته را بن باشد آیین ما
 کسے گو به ششنی نبرد آورد
 ششنی که پشتش رند بر زمین
 اگر بار رویش زیر آورد
 روا باشد از سر کند زو جدا

پژوهش بخویند مزدان مزد
 نیم مزد گفتار زرق و رقیب
 اگر نیست پیش منت جایگیر
 بر آید هنگام هوش از برت
 پژوهش رواں تن به زندان کند
 به فزاین پرواں بر آرم ز دست
 همیشه دار با کبر و خود آمدند
 برقتل هر دو رواں پیر ز درد
 ز تنها حوے و حوٰں همه ریختند
 چو شیر و دوشه ز چا در سجست
 ز بس نور عفتی زمین بر دید
 بر آوردش از چاه و پهماد پشت
 ز مرستم شیر را بر زمین
 پیر از خاک چنگال و زده و دین
 زنده دست و گوز اندر آید پیر
 به خواست از تن سرش را برید
 که این راز باید گفت از نهفت
 کند افکن و گوز و شمشیر گیر
 جز این باشد آرایش دین ما
 سر دهنرے زیر گرد آورد
 نبرد سرش گزیده باشد به کین
 به افکندش نام شیر آورد
 بدین گوته بر باشد آیین ما

هر آنکه که چشم آوروشت نشوم
شود شگاب خار به بگرد دایر نمیشم

گشته شدن سهراب بدست رستم

دگر بار اشیای به بستنی سخت
به گشتنی تگر فتن رها دند سر
سپهدار سهراب آن روز دست
غیب گشت رستم به بازید چنگ
خم آورد پلشت دلاور جوان
زدش بر زمین بر بگردار شیر
صبک تیغ تیز از میان بر کشید
به پیچید از آن پس یک آه کرد
بد گرفت کای برین از من رسید
تو برین بگینا هی که این کوز پلشت
به بازی یگدیند هم سالی من
نشان داد مادر مرا از پدر
به بستمش تا به پیشش حوسه
در بغل که رستم بیا به سر
گنول گر تو در آب ماهی شوی
و گر چو رستاده شوی بر سپهر
دخواد هم از تو پدر کین من
از آن نهادان گزدن کشان
که سهراب گشت است و افکنده غار
چو نشید رستم سرش تیره گشت

بسر بر همه گشت بدخواه سخت
گر گفتند هر دو دوال کمر
تو گفتی که چنین بلدش بدست
گرفت آن سرو یال جنگ پایک
زانه سر آمد نبودش توان
بدانست کوه هم نماند بر سر
بر بگرد بیدار دل بر دایه
ز نیک و بد اندیشه کوتاه کرد
زمانه بدست تو دادم بر کعبه
مرا بر کشید و به زودن پلشت
سخاک اندر آمد چنین یال من
ز مهر اند آمد روانم به سر
چنین جان بدادم بدین آرزو
ندیدم درین هیچ کوهی پدر
و با چو شب اندر سبای شوی
بگری ز روزه زمین پاک مهر
چو بیند که خشت است باین من
کس هم بر دوسه رستم نشان
به خواست کردن مرا خواستار
جهان پیش چشم اندرش تیره گشت

کہ گر شک را او بسر بردے
 از آن روز ببویسته رنجور بود
 بنارید بر کردگار جہاں
 کہ لختے ز زورش رستند ہے
 بدلتاں کہ از پاک یزدان بخواست
 چو باز آں پچتاں کار پیش آمدش
 بہ یزدان بنارید کاے کردگار
 ہماں زور خواہم کز آغاز کار
 بدو باز واد آنچنان کیش بخواست
 وز آں آنخور شد بجایے نبرد
 عسے حاجت شہراب چوں پہل دست
 گزبان و چوں شیر نعرہ زباں
 بر آں گوشت مشتم چو او را بدید
 ز پیکارش اندازا برگرفت
 چو شہراب باز آمد او را بدید
 چو نزدیک تر شد بدو بنگرید
 چنبس گفت کاے رست از چنگ شہر
 چرا آمدی باز پیشم رگوسے
 ہانا کہ از جاں تو سیر آمدی
 دوبارہاں دادم از کار زار
 چنبس داد پاسخ بدو پہلتن
 نگوید زیں گوشت مردان مرد
 دینی کہ زیں بہر مردے دلیر
 ہے ہر دو پایش بدو در شدے
 دل او از آں آرزو دور بود
 بہ زاری ہے آرزو کرد آں
 کہ رفتن بہ رہ بر گواند ہے
 ز تیرے آں کوہ پیکر پکاشت
 دل از تیریم شہراب ریش آمدش
 بدیں کار میں بندہ را پاسدار
 مرا دادی اے پاک پروردگار
 بنیغود در تن ہر آنچیش پکاشت
 تیر اندیشہ بودش دل و روے زرد
 گفتے بہ بازو کمانے بدست
 سمش چہاں و جہاں را کتاں
 عجب ماند دروے ہے چنگرید
 عجب گفت زو ماند اندر شنگرفت
 ز بازو جوانی دلش بر دہید
 مرا و را در آں فوآں زور دید
 چرا آمدی باز نزد دم دلیر
 سوے راستی خود نداری تو روے
 کہ در چنگ شیراں دلیر آمدی
 بہ پیریت بخشیدم اے نامدار
 کہ اے نامور گزود لشکر شکن
 ہانا جوانی ترا غزہ کرد
 چہ آید بروے تو اے نرہ شیر

چنان پیدگیاں نشان کہ او گشت شد
ہے کاؤس کے تاختند آگهی
یہ لشکر بر آمد سراسر خروش
یغورمود کاؤس تا بلوق و کوس
وزاں پس بلشکر چنیں گفت شاہ
بتازید تا کار شہراب چیت
اگر گشت شد مرستم جنگ جوے
بباید جو جھنڈ آوارہ گشت
ہے اہموہ زخمے بباید زدن
چو آشوب بڑخاست از اہمن
کہ اکنوں چو درمن ائمہ گزشت
ہمہ رزمزانی پداں کن کہ شاہ
کہ ایشان یہ بہر من جنگ جوے
نباید کہ رہیند رنجے ہ راہ
بسے روز را دادہ بودم نوید
بگفتتم اگر زندہ رہینم پیر
چہ دالستم آے پہلو نامور
دیں دژ و دیوے بہ بدمن است
بسے زور نشان تو چو درسیہ ام
جند آں بود یکسر سخنہاے او
چو گشتتم یہ گفتار او نا امید
دیں تا گدام است از ایلنیاں
نشانے کہ ہد دادہ مادر مرا

سیر نامداراں ہمہ گشت شد
کہ تخت رہی شد ز مرستم نہی
بر آمد زمانہ یکایک بہ جوش
دوبند و آمد سپہدار طوس
کز ایدر ہیونے سوے رزمگاہ
کہ بر شہر ایراں بباید گرگیت
از ایراں کہ یار دشمن پیش اوے
کہ پھیم سر محمد در کدہ و دشت
پدیں رزم گہ بر نشاید ہدن
چنیں گفت شہراب بار پیلن
ہمہ کار نرکاں دگر گونہ گشت
سوے جنگب توراں نراند سپاہ
سوے مژد ایراں نہادند دودے
مکن مجز بہ نیکی در ایشان نگاہ
بسے کدہ بودم یہ ہر در امید
بہ گیتی نہانم یکے تا جور
کہ باشد روانم بدست پیر
گر گفتار ختم کنند من است
ہمہ ہد خیال تو در دیدہ ام
ازو باز ماند رہی جاے او
شدم لاجم تیرہ روز سپید
نباید کہ آید بہ جانن زیاں
بریدم نہ ہد دیدہ باور مرا

همه بے تن و تاب و بے توش گشت
 رُپوسید از آن پس که آمد بهوش
 بگو تا چه داری ز مرستم نشان
 که مرستم منم بکم مماناد نام
 ز من و نعره و خوش آمد بخوش
 چو مشرب مرستم بدانال بید
 بدو گفت هرگز آنکو مرستم توئی
 ز هر گوئی بودم ترا دشمنای
 اکنون بشد دشمنای از جوشتم
 بر بازوم بر مهر تو خود رنگ
 چو بزخاست آواز کوس از دم
 همه جانش از رفتن من ریخت
 مرا گفت کار من از پدر یادگار
 اکنون کارگر شد که پیکار گشت
 چو کشاد نختان و آل مهره دید
 همه گفت کای گشته بدوست من
 همه ریخت خون و همه کند شو
 بدو گفت مشرب کیس بدتری اشت
 از من خویشتر گشتن اکنون چه شود
 چو خورشید تابان ز گنبد گر گشت
 ز تشکر بیامد بهر شیوا بر میشت
 و داسب اندر آل دشت بر پای بود
 گویند تن را چو بر پشت زین

میقتاد از پاؤله بهوش گشت
 بدو گفت بانال و با خروش
 که گم باد نامش ز کون کنش
 نشیناد در ماتم بوبر سام
 همه کند شو و همه زده خروش
 میقتاد و بهوش از سرش بر برید
 بگفتی مرا خیره بر بد خوئی
 بخوبید یک ذره دهرت ز جاس
 برهنه رسیدن این تن رو شتم
 رسیدن تا چه دید این پسران پدر
 باید پدر از خون دو رخ مارم
 یکم مهره بر بازوی من ریخت
 پدر و رسیدن تا که آب بکار
 پسر پیش چشم پدر خوار گشت
 همه جامه بر خویشتن بر درید
 دلیر و ستوده به هر دشمن
 سرش پدر ز خاک د پُر از آب روی
 به آب دو دیده نباید زریست
 چنین رخت و این بگوئی کار بود
 نختن نیامد به تشکر ز دشت
 که تا اندر آوردند کار به حشمت
 پُر از کرد و مرستم و گر جاس بود
 ندیدند گرواں در ال و دشت کیس

واره پیاام هم اندر زمان
 به با صبح چنین گفت همچو آن گود
 بهجیر سنبیلند به گمان
 نشان پدر جنت و با او گفت
 ما این به از شویمه او رسید
 زواره پیاام بر ریلنن
 به کای بهجیر پدر به گمان
 نهان ز گفتار ادویه گشت
 بزور بهجیر آمد از دشت کین
 بیکه خنجر آنگون بر کشید
 بزورگان به پوزش فرا آمدند
 چه بر گشت زان چایکه پهلوان
 بزورگان بر رفتند با او هم
 همه لشکر از مهر آں از جنتند
 که در مان این کار بزورداں کند
 بیکه دشنه بگریخت مرستم بدست
 بزورگان برو اندر آ و بختند
 بدو گشت گود ز آنگون چه شود
 تو بر خویشین گر گشتی صد گزند
 اگر مانده باشد مرا در زمان
 و گزین جهان آں جوان رفت نیست
 شکاریم یکسر همه پیش مرگ
 چو آیدش بشکام بیرون گفتند

به میوان سخن گفت از پهلوان
 که ز محمود شهراب را دستبرد
 که میداشت را ز سپهر نهان
 روانش به بیداشتی بود محبت
 بیاید مرا و را سر از تن برید
 ز میوان سخن راند از انجن
 که شهراب را زو سر آمد زمان
 جانی پیش چشم اندرش تیره گشت
 گریبانش بگریخت زد بر زین
 سش را همه خواست از تن برید
 بهجیر از سر مرگ باز داشتند
 بیاید بر خسته پور جوان
 چو طوس و چو گوزند و چون گشتند
 زبان بر گشت اند یکسر ز پشت
 مگر کین غاں به تو آساں کند
 که از تن بر برد سر خویش پشت
 ز مرگ گاه همه خون دل ریختند
 گر از روی بیتی بر آری تو دود
 چه آسانی آید بدان از جنتند
 بهماند به گیتی تو با او زمان
 نگه کن به گیتی که جاوید کیست
 سیر ز میر تاج و سیر ز مرگ
 وزان پس ندانیم تا چو گشتند

چنینم فروخته بد اختر به سر
چو بخت آدم رفتن آنگون چو باد
ز سختی برستم فرو بست دم
ز شست از بر ریش دهنم چو گردد
بیام به پیش رس با خروش
چو دیدم ایمانیان روی او
ستایش گر گفتم بر رکز و کار
چو زان گونه دیدم بر خاک سر
به پرستش گفتم کس کار چیست
گفت آن شریف که خود کرده بود
همه بر گر گفتم با او خروش
چنین گفت با سرفرازان که من
شما جنگ جزو کال مجوید کس
ز داره بیام بر ریختن
چو رستم برادر بر آن گونه دید
پیشما شدم من ز رکودار خویش
دریم جگر گاه پور جوان
پسر را بگفتم به پیرانه سر
فرستاد نزدیکو هوانا پیام
نگهدار آن لشکر آنگون توئی
که با تو مرا وزیر پیکار نیست
برادرش را گفت پس پهلوان
تو با او برو تا لب مشک آب

که من گشته گزوم برست پدر
به رینو گمر نیست باز شاد
چو آتش دل و دیدگان چه زخم
چرا از خون دل دلب بزد باد سوز
دل از کوه خویش چه درود جوش
همه بر نهادند بر خاک رو
که او زنده باز آمد از کازار
دریده همه جامه و خسته بر
ترا دل بدین گونه از بهر کیست
گرامی پسر را که آزرده بود
تواند آن زمان با پهلدار هوش
نه دل دادم از روز گویی نه تن
که این پدر که من گزوم از روز پس
دریده بر د جامه و خسته تن
گفت آنچه از پور گشته شنید
رستم مکافات ز اندازه پیش
بگید بر او چرخ تا جادوان
بریده پنه و بیخ آن نامور
که شمشیر کس ماند اندر نیام
نگه کن بدیشان گمر نعلوبی
همان پیش ازین جلد گنجانید
که برگردا که گزود روشن روان
مکن بر کس هیچ گونه رشتاب

<p> سجنا ماند او زیرِ قمرِ همتاے اگر تاج بخش است و گزرم خواه به پیش رسپه آبرودیم بر سر یکے خاک باشد بدست اندر نه مزد بزرگ جہاں دیدم گنم زنده کاؤس کے را بہ دار به پیچہ از وے کہان و ہماں به رغبتی دروں نام ہد گشترو بر رستم آمد بکزدار دود درختے است خطل ہمیشہ بہ بار ہماں رنج کس را خریدار نیست کہ روشن مٹی جان تاریک او یکے جامہ آرد برش پر زنگار رخواباند و آمد بر شہر یار کس آمد پیش زود آگاہ کرد ہے از تو تابوت خواہ نہ کلف </p>	<p> نما باشد او پیش تنگم بہ پاکے نخاع ہم بہ نیکی سونے او نگاہ به دھننام چٹے مرا بر شہرود چو فرزند او زنده باشد مرا سختاے شہراب نشیند کز رابرانیاں سر بر سر ہزار اگر ماند او زنده اندر جہاں کسے دشمن خویشتن پرورد چو بشنید گووند بر گشت زود بدو گفت حقے بد شہر یار به تنہی بہ رغبتی و را بار نیست قرار مت باید بشو یک او بفرمود رستم کہ تا پیشکار جوان را بر آں جامہ زر بکار گو پیلتن سر سونے راہ کرد کہ شہراب شد زیں جہان فراخ </p>
--	--

زاری کردن رستم بر شہراب و بُردن
تابوتش بہ زابلستان نزد زال و روداہ

<p> ہے زد بہ سینہ ہے کد موعے بنالید و مگر گاہ ہم بر نہاد نجاے گلہ خاک بر سر نہاد </p>	<p> چو بشنید رستم خراشید روعے بدر جشت و بر زویکے سرد باد پیادہ شد از اسب رستم چو باد </p>
---	---

پہر آگہ گانیم اگر ہمزہ است
ہمے خوشین را باید بگریخت

درا داشت را ہش اگر کونہ است
زمرگ آئے پہنبدے اندوہ کیست

نوشدارو خواستین مرستم از کاؤس برائے شہراب ونہ دادن او آل را

کہ آئے گرد بانام روشن رواں
بگویش کہ مارا چہ آہ بہ سر
دیدی کہ مرستم مماناد دیر
یکے رنج کن دل بہ تیمار من
مجاختگان را گند نشو مرستم
مزد گرد فرشتی ہم آئوں ز پئے
چو من پیش تخت تو کمتر شود
بہ کاؤس یکسر پیامش پراد
کہا بیشتر آب نزدیک من
کہ ہشتش بے نزد من آہوے
دہم زندہ ماند بل پیلتن
ہلاک آورد بے گماں مرا
گراؤ شہر بار است پس طوس چہیت
نہ سازیم پاداش او مجن بہ ہر
کہ سو گند خور دے بہ تاج و بہ تخت
سرت بر سردار پیچاں ستم
بداں ز سو مجر زو بداں یال دشاخ

بہ گور ز گشت آل زماں پہلوں
پیامے زمین تنوے کاؤس بر
بہ دشت چاہ گاو پتور دلیہ
گرت بیچ یاد است کردار من
ازاں نوشدارو کہ در گنج گشت
بشود یک من با یکے جامے
مگر کہ بہ تخت تو کمتر شود
پیامد پہنبد بگردار باد
بہ عفت کاؤس کہ پیلتن
نخواہم کہ او را بد آید بزمے
دلیکن اگر داروے نوش من
گند پشت مرستم بہ نیرو ترا
نشدی کہ او گشت کاؤس کیست
اگر یک زماں زو من بد رسد
ہماں نیز شہراب برگشتہ تخت
بدیں نیزہ ات گشت بیجاں ستم
سجی گنج اندر جہان فراخ

مر آتش بنادند بر خاستند نحو
 جہاں چوں تو دیگر نہ بیند سوار
 در پنج آں ہمہ مژدی و راسی تو
 در پنج راس غم و حسرت جاں بخش
 یکم پیش فراوان کند زالی زر
 نہ گویند گزودان و گزودنگشاں
 ازین چوں بہ ایشان رسد آگهی
 بدین کار پوزش چہ پیش آورم
 ہے ریخت خون و ہے کند خاک
 ہمہ پهلوانان کاؤس شاہ
 زبان بزرگاں پُر از پند بود
 چہین است کردار چو بخت بلند
 چو شادان نشیند کسے با غلام
 چرا زہر باید ہے بر جہاں
 کسے دائرہ آمدہ چخبری
 نہ ہر یاز شاہ و نہ ہر بدمہ را
 جہاں سرگزشت است از ہر کسے
 چو اندیشہ بود گزود دراز
 اگر چو رخ ما ہشت ازین آگهی
 چنان دال کہ زین گزیش آگاہ نیست
 بدین رشتن آگاہ نہاید گر نیست
 ز شہراب چوں شد خبر ز شاہ
 بہ رستم چہین گفت کاؤس کسے

ہے کند تازی جائیداد گزود
 بہ مژدی و گزودی مگر کارزار
 در پنج آں رخ و بوز و بالاسے تو
 ز مادر مجاہد ز پدر داری ول
 ہماں نیز رودا پُر ہنر
 چو ز بلساں شود نژاد ایشان نشان
 کہ بر کندم از باغ ستور سہی
 کہ ول شاں بختار خویش آدم
 بہ تن جامہ خضروی کردہ چاک
 ز شستند بہ خاک با او بہ ماہ
 تہمتن بہ دود از چکر بند بود
 بہ دستے غلام و بدیگر کشد
 بہ خیم کشد ز باید ز ماہ
 چو باید خرامیہ با ہنر
 فراوان دریں دائرہ داری
 شناسد نہ نادان نہ دائرہ را
 چہین گو نہ گوں بازی آرد بے
 ہے گشت باید سوے خاک باز
 ہمانکہ گشت است مقوش ہی
 بہ چن و چاسوے او راہ نیست
 ہمہایم فرجام راس کار چیست
 بیاد بہ نزدیک او با سپاہ
 کہ از کوہ البرز تا ہر دو گونے

بزدگان لشکر همه پشیمان
 همه گفت زار آئے نبردہ جوان
 نہ رہند چو تو نیزہ خورشید و ماہ
 کرکرا آمد میں پیش کاہ مرا
 پشیرہ جہاندار سام سوار
 بریدن دو دستم سزاوار ہشت
 کہ فرزند شہراب دادم بباد
 ز سام نریان و خوشایب گویو
 چو من نیست در گردو گیہاں یکے
 چہ گویم چو آگہ شود مادرش
 چہ گویم چہرا گشتش بے گناہ
 کہ این پدر میں چنین کار کرد
 بہ گیتی کہ گشت است فرزند را
 پدرش آن گرانمایہ تر پہلوان
 کہ رستم بہ کینہ بر او دشت یافت
 بریں محمد سام نفوس گزند
 کہ داشت این کدک از جمہ
 بگنگ آیدش راسے دساند سپاہ
 بفرمود تا دیبہ ٹھہراں
 ہے آرزو گاہ و شہر آمدش
 از ان دشت بزدانہ تابوت او سے
 بہ پڑدہ سرا آمد آتش زود
 ہاں خیمہ و دیبہ رنگ رنگ

غریبان و گردیان و زاری سنان
 سراقاز و از محمد پہلوان
 نہ جوشن نہ خود نہ تخت و گلاہ
 کہ فرزند گشتم بہ پیراں سرا
 سوسے مادر از محمد ناندار
 چند از خاک تیرہ مبادم نشت
 کہ چوں او گویے ناندارے نژاد
 بزدی خودوں بود و گردان نیو
 بزدی بیم پیش او کرد کے
 چگونہ فرستم کسے را ہریش
 چرا روز کردم بر او بہر سپاہ
 سزاوارم انوں بہ گفتار سرد
 دلیر و جوان و خرمندہ را
 چہ گوید ہذاں دشت پاک جوان
 بہ دشنہ چکر گاہ او بر شگافت
 مرا نام بے ہنر و بے دین گزند
 ہدیہ سال گردد چو سرف بلند
 من بر گند روز روشن سپاہ
 کشیدند بر روستے بہر جوان
 یکے تنگ تابوت بہر آمدش
 سوسے خیمہ خویش بہاد روستے
 ہمہ لشکرش خاک بر سر زود
 ہمہ تخت پر مایہ نہدیہ رنگ

پس آنگہ سوئے زابلستان کشید
 ہمہ بیستان پیش باز آمدند
 چو تابوت را دید دستان سام
 نهمتن پیاده همه رخت پیش
 کشادند گنبدان سراسر کمر
 همه رخ کبود و همه جامہ چاک
 گرفتند تابوت او سر بر زیر
 نهمتن بہ زاری بہ پیش پدید
 بدو گفت رنگر کہ سام سوار
 بہارید دستان ز دوریدہ نحو
 نهمتن ہمے گفت کاکے نامدار
 ہمے گفت زال ایست کار شکفت
 نشانے شد اندر میاں مہاں
 ہمے گفت و مہر کاں پُر از آب کرد
 چو آمد نهمتن بہ ایوان خویش
 چو روداہ تابوت سہراب دید
 ہاں تنگ تابوت خفتہ جواں
 بہ زاری ہمے مویہ آغاز کرد
 کہ اکے پہلوواں نادو، بچہ شیر
 ہمے گفت نار اکے گو سرفراز
 بہ مادر گویں ہمے راز خویش
 بہ مژو جوانی بہ زنداں شدی
 گویں چہ آمدت پیش از پردہ

چو آگاہی ازوے بدستان رسید
 بہ رنج و بہ درد و گداز آمدند
 فروہ آمد از اسب زریں لگام
 دیدہ ہمہ جامہ دل کندہ ریش
 ہمہ پیش تابوت بر خاک سر
 بہ سر بر افتادہ بر این سوگ خاک
 در پنج آں چناں نامدار دلیر
 ز تابوت زرد دوز بر کرد سر
 ہدیں تنگ تابوت خفت است زار
 بتالید با داوید رہنمواں
 تو رفتی و من ماندہ ام بخوار و زار
 کہ سہراب گزیر گراں بر گرفت
 نہ زاید مچو مادر اندر جہاں
 زباں پُر ز گفتار سہراب کرد
 خردشید و تابوت بہرہاد پیش
 ز چشمش رواں جوئے خونناں دید
 بہ زاری پگفت اکے شیر پہلوواں
 ہمے بر کشید از چکر آہ سرد
 نہ زاید چو تو زور مشد دلیر
 زمانے ز صندوق سر بر فراز
 کہ ہنگام شادی چہ آمدت پیش
 بریں خاتوہ مستمندان شدی
 چرا بر دریدت بدلیساں چکر

ہے بڑو خوابد بہ گردش سپہر
 یکے زود سازد یکے دیر تر
 دل و جان بدیں رفتہ خود کش
 اگر آسمان بر نہیں بر زنی
 نیایی ہمہ رفتہ را باز جلے
 من از دور دیدم برو یال او
 بمقتم بہ ترکان نمائے ہے
 زمانہ بر انگشتش با سپاہ
 چہ سازی و دندان راییں کار چہ نیست
 بدو گفت رستم کہ او خود گرفت
 ز توران سرانند چندے ز چہیں
 زوارہ سپہ را گذارد بہ راہ
 بدو گفت شاہ آے گونا جوئے
 گرایش بہ من چند بد کردہ اند
 ولیکن چو راے تو با جنگ نیست
 دل من ز درد تو شد پیر ز درد
 و بچیر و دلاور پیامد ز راہ
 در آن جاگہ شاہ لشکر برآمد
 بدان تا زوارہ پیامد ز راہ
 زوارہ پیامد سپیدہ دواں
 بریدہ دُم باد پایاں ہزار
 بریدہ سمند سر از دُم
 سپہ پیش تابوت سے رائند

نیاید فگندن بدیں خاک رنہر
 سراغیام بر مرگ باشد گذر
 ہمہ گوش سوئے خردمند سخن
 و گر آتش اندر جہاں در زنی
 روانش سخن دامن بدیگر سرے
 چنان بڑو و بالا و گویاں او
 ز فیم بڑوگان بماند ہے
 کہ راہد بہ دشت تو گردود تباہ
 بر راییں رفتہ تا چند خواہی رست
 رستم داشت ہموں دریں پن وقت
 ازیشاں بہ دل در مار انج رکیں
 بہ نیرنگے یزدان و فرمان شاہ
 ازیں رزم اندوہت آمد بہ رومے
 و گر دود اندہ ایراں پر آوردہ اند
 مرا نیز با جنگ آہنگ نیست
 خواہم از ایشاں بہ کیں یاد کرد
 چنین گفت کز پیش رفت آن سپاہ
 بہ ایراں خرامید و رستم بماند
 برو آگہی آوردن آن سپاہ
 سپہ رائد رستم ہم اندر زمان
 پیر از خاک سر ہتران نامدار
 دریدہ ہمہ کویں رویتے فیم
 بڑوگان بہ سر خاک پشاندند

کرا د جہاں ہشت ہوش و خیر جو مایہ نیاں نہیں خبر یافتند وہاں روئے ہموں بہ نوران رسید ازو مانده ہد شاہ نوران شکست غریب آمد از شہر نوران نہیں کہ شہر اب شد گشتہ بردشت کیں	لجیا او فریب زمانہ بخورد بر آں آتش غم ہے تا کنند بگفت او بہ افروسیاب آنچه دید وہاں کار اندازہ اندہ گرفت کہ شہر اب شد گشتہ بردشت کیں
--	---

آگہی یافتن مادرِ شہراب از گشتہ شدنش

خبر رو بہ شاہ سنگاں رسید بہ مادر خبر شد کہ شہراب مگردد خوشید و جوشید و جامہ دید پرد چنگ و پیرید پیر ہنش بر آورد باہم غریب و مخوش فرد بزد ناخن دو دیدہ بکند مرآن زلفت چوں تاب دادہ کند رواں گشتہ از روئے او جوئے خوش ہم خاک تیرہ بہ سر بر بکند بہ سر بر بکند آتش و ہر فروخت ہے غفلت کلمے جاں مادر گنوں غریب و اسیر و زندہ و ہزار دو چشم بہ رو بود غفلت مگر ماتم چنان بود غفلت گنوں پدر را ہے محبتی و یافتی چہ دانستم اے پور کاہد خبر	ہم جامہ بر خویشن بر دیدہ و تیغ پیر ہشت گشت و بگردد بہ داری بر آں کودک تا رسید دو خوشاں شد آں لعل زیبائش زمان تا زمان روئے رفت ہوش بر آورد ہالاد آتش بگفتند بہ انگشت پیچیدہ از بین بکند زمان تا زمان اندہ آمد رنگوں بہ دہان ز ہارے مخد گشت کند ہم جوئے محبتیں بہ آتش بسوخت مجاں سرشتہ بہ خاک و بہ خوش بہ خاک اندروں آن تن نامدار ز شہراب و رستم ریا ہم خبر بگشتی بگزد جہاں اندروں گنوں باہن تیز پشتا متو کہ رستم بہ خچر دریدت رچگر
--	--

فغانش ز آیدان به کیوان رسید
 به پزده درون رفت با سوگ و درد
 چو رستم چنان دید بگریخت زار
 تو گفتی حکم مرخصی آمد است
 دیگر باره تابوت شهراب شیر
 از آن تخت بر کنده و بکشاد سر
 تنش را بدان نامداران نمود
 بهر آنکس که بودند پیر و جوان
 در میان جهان جامه کردند چاک
 همه کاخ تابوت بد سرسیر
 تو گفتی که سام است بایال و مفت
 چو دیدند آن مردمان روی او
 به پوشید بازش به دیبای زرد
 همه گفت گر دهم زبیرین ستم
 چو من رفتم باشم نمائند بجای
 چه سازم من اکنون سراوار او
 بیک دهم کردش ز ستم مستور
 تراشید تابوتش از محو خام
 به رنگینی همه بر شد راین و انتال
 جهان سرسیر بر ز تیار گشت
 به رستم برین روز چندے گشت
 به آخر شکیمائی آورد پیش
 جهان را بے هشت زینسان بیاد

همه زار بگریخت هر کس شنید
 دلش پُر ز درد و غمش پُر ز گند
 به بارید از دیده خون در کنار
 که دل را ز شادی گریز آمد هشت
 بیاورد پیش رهمان دلیر
 کفن زو جدا کرد پیش پدر
 تو گفتی که از چرخ برفاقت دود
 زن و مرد گشته همه بے توان
 به ابر اندر آمد سرگرد و خاک
 غمخوده به صدوق در شیر ز
 غمیش شد ز جنگ اندر آمد و سخت
 بکردند بهر کس به سر بای د پو
 سر تنگ تابوت را سخت کرد
 ز مشک سیاه کردش ز رنگین ستم
 و گزید مرا خود مجرای نیست مے
 که ماند ازو در جهان رنگ و بو
 جهانے دراری همه گشت که
 بر او بر زده بنزد زبیرین ستام
 که چو گشت فزید را پهلوان
 بهر آنکس که بشنید غمخوار گشت
 بگرد دلش شادمانی گشت
 که جز آن نمی دید هملای خویش
 بے داغ بر جان هر کس بخاد

ز خون او سہے کزد نقل آب را
 سر اسبپ اورا بہ بر در گرفت
 گئے بوسہ زد بر سرش گہ بہ محوے
 ز خونِ مُثرہ خاک را کزدہ نقل
 بیاورد آن جامی شاہ وار
 بیاورد مہستان و دُرع و کماں
 بہ سر بر سہے زد گرماں گرز را
 بیاورد آن جوشن و خود او
 بیاورد زین و لگام و سپہر
 کشش بیاورد ہفتاد یاز
 سہے تیغ شہراب را بر کشید
 بہ درویش داد ایں ہمہ خواستہ
 در کاخ بر بہشت و تختش بکشد
 فرو بہشت جالے کہ پد جاسے بزم
 در خانہا را بسیدہ کزدہ پاک
 دیوشید پس جامی ز نیلگوں
 بہ مژو بہ شب محوید کزد و گریخت
 سرانجام ہم در غم او دمزد
 چنیں غفلت بہرام شیریں سخن
 نہ راید سہے مانڈ خواہی دراز
 چنیں اشت رہم سرائے کمن
 بتو داد یک روز نوبت پدیر
 چنیں اشت و رازش نیامہ پدید

بہ پیش آورید اسبپ شہراب را
 چاندہ جہانے درو در رشکفت
 ز خون ز پر شمش سہے رائد جوے
 سہے زوسے بالید بر ستم و نقل
 برگرفتش چو فززد اندر کنار
 ہماں نیزہ و تیغ و گلزنہ گرماں
 سہے یاد کزد آن بر و بوز را
 سہے غفلت کالے شیر پرخاش جو
 لگام و سپہر را سہے زد بہ سر
 بہ پیش خود اندر فکشد دراز
 فش و دم اسبپش ز نیمہ بید
 زرو سیم و اسبان آراستہ
 ز بالا بر آورد و پشتش بکشد
 ازاں بزم گہ رفتہ بودش بہ بزم
 ز کاخ و روافش بر آورد خاک
 ہماں نیلگوں غرق گشتہ بخوں
 پس از مرگ شہراب سالے بزیست
 روانش بشد سوسے شہراب گزد
 کہ با مژدگان آشنائ سکن
 بسچیدہ باش و درنگے مساز
 سرش تیغ پیدا نہ رہنی ز من
 سزد گر ترا نوبت آید بہ سر
 نیایی بہ خیرہ چہ حوی کلید

دروغش نیامد از آن رُوسے تو
 و زان گزندگارش نیامد دروغ
 پیر زنده بودم تنش را به ناز
 گشتوں آن بخوں اندرون غرق گشت
 گشتوں من کرا گریہم اندر کنار
 کرا گویم بایں درد و بیمار خویش
 دریغانت و جان و چشم و چرخ
 پدر جستی آئے گزند لشکر پناه
 از امید نومید گشتی تو زار
 از آن پیش کو دشمن را بر کشید
 چرا آن نشانے کر مادت داد
 نشان داده بُد از پدر مادری
 گشتوں مادت مانند بے تو ایسر
 چرا نامم با تو اندر سفر
 مرا رستم از دور بکشانے
 بکشانے تیغ آن سرفراز
 همه گفت و منعت و منے کند مکر
 همه گفت مادت بیچاره گشت
 زهر سوبر او آجمن گشت خلق
 ز بس کو بے شیون و ناله کرد
 بریں گونہ بیشتن بیفتا و پشنت
 بیفتا بر خاک چوں مژده گشت
 به هوش آمد و باز نالیش گرفت

از آن بُرز و بالا و باروے تو
 کہ پیرید رستم به پیرنده تیغ
 به رخشیده زور و شبان دراز
 کفن برتن پاک او خرقه گشت
 کہ خوابد بدن مرا نمکسار
 کرا خوانم آنوں بجای تو پیش
 بخاک اندرون مانند از کاخ و باغ
 بجای پدر گورت آمد به راه
 بختی بخاک اندرون زار و خوار
 چکر گاه سیمین تو بر درید
 ندادی بر او بر تکرولش یاد
 نه بهر چه نامد همه باورت
 پُر از درد و بیمار و رنج و زحیر
 کہ گشتی به گودان گیتی سمر
 ترا با من آئے پور پوئانے
 تکرده چکر گاهت آئے پور باز
 همه زد کفن دشت بر خوب رُوسے
 به خنجر چکر گاه تو باره گشت
 کہ زان گوید درخوں همیشگشت غرق
 همه خلق را چنم پُر ژاله کرد
 همه خلق را دل بر او بر رخت
 تو بختی به خولش افسوده گشت
 بران پور گشته سگالش گرفت

نمبر شمار	قاعدے	مثالیں
۷	حرف مضموم کے نیچے دو جگہ کے ہونا سب جگہ زیر لکھا گیا۔ اول بائیں مجہول کے ماقبل۔ دوسرے بائیں مفروق کے ماقبل ہو لفظ کے آخر ہے۔	دیر چم شامی
۸	حرف مضموم کے بعد اگر واو مجہول نہیں ہے۔ تو اس پر پیش لکھا گیا۔	مکمل
۹	واو مفروق کے ماقبل پیش لکھا گیا۔	دور
۱۰	واو مجہول کے ماقبل پیش نہیں لکھا گیا۔	زور
۱۱	الحق۔ واؤ اگر میم کے ہوا لفظ کے وزمیان جو حرف ساکن ہے۔ اس پر جزم لکھا گیا۔	صبر
۱	استفہام کی علامت	؟
۲	نہا۔ تعجب۔ حشر۔ دعا۔ قسم۔ خروشی کی علامت	!
۳	تقدیر کے وقت کی علامت	-
۴	پورے وقت کی علامت	+
<p>یہ ایسی کتاب ہے جو ہر شخص کے لئے ہے۔ وہاں پڑھنے میں زیادہ چیزیں ہیں۔ باقی آج کے کم +</p>		

دیر بشته را کس نداند کُشاد دل اندر سراسی سپیدی مبد	بدان سنج غمخ تو گزود بباد رپیچی نباشد پس شود شد
بیرس داشتن من سخن ساختم دگر بر رسیادش رپیچ دافتم	

تذکره فردوسی مصنف شاهنامه

حکیم ابوالقاسم فردوسی و هو حسن بن راسخا بن
شهرت شاه طوسی قریب مهنه در طوس واقع خراسان
تولد شد پدرش نرود حکم طوس بخدمت باغبانی مأمور
بود - حالش مفضل در کتاب اژدو کورس جماعت رسوم
مقول شکل رعیت تزییم یافته - بخشش راین است - که
کتاب شاهنامه ترجمه پاشتان نامه است - که حکیم یزدجند
ساسانی از عهد کیومرث تا جلوس خسرو فرایم شده بود -
و وزن شاهنامه بهان وزن سکندر نامه است - گویند
که این کتاب محتوی بر شصت هزار شعر است - که
به عرصه سی سال منقسم شده جلوه نمود - و عمر فردوسی
قریب هشتاد سال بود

PRINTED AND PUBLISHED FOR
RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS,
AT THE MUJID-I-'AM PRESS, LAHORE,
BY K. B. MOHAN LAL.

1915.

5th Edition,

4,000 Copies,

Price 0-4-1.